

S. Z. Haret.

INTRODUCERE.
ÎN
CĂRȚILE NOULUI TESTAMENT

MINISTERIUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNEI PUBLICE.
CASA ȘCOALELOR.

INTRODUCERE
ÎN
CĂRȚILE NOULUI TESTAMENT

ALCĂTUITĂ CONFORM PROGRAMEI DIN 1902
PENTRU SEMINARIILOR,

DE

DR. ION CORNOIU

Profesor Universitar.

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

1903.

Biblioteca Centrală Universitară
București
Cota *77728 bulet*
Inventar *431392*

PC 96/01

77728 bulet

B.C.U. Bucuresti

C431392

PREFAȚĂ

Lucrarea ce se presintă tinerilor seminariști, și intitulată «Introducere în cărțile Noului Testament», este menită se înlătore o lipsă ce se simțea de un asemenea manual și să le servescă ca conducător în studierea mai cu înlesnire a Sânteii Scripturii a Noului Testament, către care deșteptându-li-se totă atențiunea, vor ajunge să înțelegă, că în sântele cărți stă tot adevărul, care mulțumesc mintea, mângâie inima și înobilază sufletul omului.

Dea Dumnezeu ca armonia mult dorită ce trebuie să se afirme între reprezentanții diferitelor științe, să tindă spre un unic scop: acela de a face din viitorii conducători ai omenirii, oameni serioși, devotați adevărului și dreptății.

Autorul.

Am consultat și am și folosit în alcătuirea acestui tratat mai mulți autori și anume: *Bisping*—Manual exegetic. *Bleek*—Introducere în cărțile sf. Scripturii. *Olaru*—Introducere în V. și N. T. *Hug*—Introducere în Noul Test. *Didon*—Viața lui Iisus. Istoria bisericească tradusă de P. P. S. S. Episcopii Athanasie al Rîmnicului și Gherasim al Argeșului; etc., etc., etc.

CUNOSCINȚE GENERALE DESPRE NOUL TESTAMENT.

Isvorul credinței creștine ni s'a păstrat parte scris, parte în tradițiunea orală. Revelațiunea dumnezeiască făcută ómenilor în scris este cuprinsă în Sânta Scriptură.

Sânta Scriptură, după istoria și însușirea ei, se împarte în: Scriptura Vechiului Testament și Scriptura Noului Testament.

Sânta Scriptură a Vechiului Testament cuprinde revelațiunea lui Dumnezeu făcută popoului iudeu până la venirea Mântuitorului, precum și istoria acestui popor; iar Sânta Scriptură a *Noului Testament* cuprinde învățătura Mântuitorului și revelațiunea cea deplină.

Atât Sânta Scriptură a Vechiului Testament, cât și aceea a Noului Testament, este o adunare de cărți scrise cu felurite scopuri și la diferite ocațiuni.

În studiul pe care-l facem, ne vom ocupa cu isvorul credinții creștine cuprins în cărțile *Noului Testament*.

Noul Testament are diferite numiri:

Așa: se numesce *διαθήκη καινή*, foedus, novum testamentum, de la *διατίθημι*=a dispune, iar ca substantiv: dispozițiune, învoială, pact, contract.

Numirea acésta este fórte veche; o găsim în cartea a II-a a lui Moïse cap. 24 v. 7 unde se numesce *Berit*, pe care cei 70 de traducători ai bibliei au tradus'o cu *διαθήκη*.

Se mai numesce: *Instrumentum* (Tertulian), însă numirea acésta să întrebuintă numai de juriști. Mai târziu tot Tertulian a voit să-i dea numirea de *Bibliotheca sacra*, dar n'a reușit; etc., etc.

Sântul Ión Chrisostom îl numesce *Biblia*; el însă cu numirea acésta înțelege amândouă Testamentele.

Noi rămând însă la numirea primă, care 'și are însemnătatea ei mai adîncă în rostul acestor cărți, recunoscem că tóte cărțile Testamentului Nou pórta denumirea de *ἡ κεινὴ διαθήκη*, pe care traducătorii primii latini au tradus-o prin *testamentum*, iar Ieronim îndreptând mai în urmă traducerea latină, a înlocuit peste tot pe unde a găsit cuvîntul *testamentum* cu *foedus*.

Am șis că numirea de *διαθήκη* este fórte veche, de vreme ce la Moïse în textul original o găsim exprimată prin *Berit*.

Legătura aceea făcută de Dumneșeu cu poporul iudeu și despre care vorbesce Moïse în locul citat, avea să conducă pe om la o altă legătură nouă, care era să fie definitivă, și după care să se asigure omului în mod deplin și desăvîrșit situația sa în Imperiul lui Dumneșeu.

Despre legătura acésta nouă vorbesc și profeții Vechiului Testament. Așa la Ieremia capitoul 31, vers 31 citim: «*Iată vin zilele, șice Iehova, când voi încheia legământ nou cu casa lui Israel și cu casa lui Iuda, nu ca legământul ce l'am încheiat cu părinții lor, în ziua în care 'i-am luat de mână ca să-i scot din pământul Egiptului*

«*etc. etc. Ci acesta este legământul pe care 'l voiți încheia cu casa lui Israel, după zile acelea, dice Iehova: Voiți pune legea mea în lăuntrul lor și voiți scrie în inimile lor, și le voiți fi Dumnezeu și ei 'mă vor fi mie popor, și nu va mai învăța fie-care pe aprópele său și fie-care pe fratele său, dicénd: Cunósceți pre Iehova, căci toți mă vor cunoște, de la cel mai mic al lor până la cel mai mare al lor, dice Iehova.*»

Și cum că aceste cuvinte se raportă neaparat la cele petrecute în epoca Nouului Testament este de tot evident, încredințându-ne și Sântul Apostol Pavel în Epistola către Ebrei capitolul 8 vers 6—13, unde cetim: *»Iar acum mai osebită slujire a dobândit, întru cât este și de așezămînt de lege mai bună mijlocitor, care spre mai bune făgăduințe s'a așezat. Că de ar fi fost cel d'întâi (așezămînt) fără de prihană, nu s'ar fi căutat loc celui de-al doilea. Că defăimându-i pre dînșii dice: Iată vin zile, dice Domnul, când voiți face așezămînt nou cu casa lui Israail și cu casa lui Iuda, etc.* (continue aci cu citatul din Ieremia cuprins mai sus).

Peste tot locul unde vorbește Pavel despre așezămînt întrebuintează cuvîntul $\delta\iota\alpha\theta\acute{\eta}\nu\tau\iota$,—Berit,—cuvînt care însemnăză testament, și așa îl și înțelege Apostolul, cum ne încredințăm tot din Epistola lui către Ebrei capitolul 9, vers 15, unde citim: *«Și pentru acésta este mijlocitor așezămîntului de lege celui nou, ca făcéndu-se mórtea spre rěscumpărarea greșalelor ce erau în așezămîntul de lege cel d'întâi, să ia cei chemați făgăduința moștenirei celei vecínice. Că unde este testament, acolo trebuie să fie mórtea celui ce face testamentul. Că testamentul întru cei morți este întărit, de vreme ce încă nici o putere nu are până când este*

viu cel ce face testamentul. Pentru aceea nici cea d'intâi fără de sânge nu s'a înnoit. Că după ce s'a grăit totă porunca după lege de către Moisi la tot poporul, luând sângele cel de vițeii și de țapî, cu apă și cu lâna roșie, și cu issop, și pre în-săși cartea și pre tot poporul a stropit, dîcînd: acesta este sângele lezei, carea a poruncit voue Dumneđu».

În Noul Testament, Mântuitorul, care ne-a dat deplina revelațiune, a plătit vina noastră înaintea lui Dumneđu prin sângele său versat pe cruce, și numai așa am putut să intrăm în stăpînirea celor făgăduite de la început.

Cărțile care alcătuesc Scriptura Noului Testament, după cum lesne se poate vedea din cele ce preced, au de obiect ca să ne lămuriască și să ne încredințeze, că ceea ce a fost decretat în planul iconomieii lui Dumneđu pentru mântuirea omului, s'a realizat în persóna lui Iisus Christos, care a făcut rîscumpărarea noastră, punîndu-ne drepti înaintea lui Dumneđu.

Testamentul Nou cuprinde 27 de cărți, și anume: 4 Evangheliî, Faptele Apostolilor, 14 Epistole ale sf. Ap. Pavel, o epistolă a Sîntului Apostol Iacob; două epistole ale lui Petru; trei epistole ale lui Ión; o epistolă a lui Iuda și Apocalipsa lui Ión. Ele sunt scrise de opt autori, dintre care șese sunt apostoli, anume: Matei, Ión, Pavel, Petru, Iacob și Iuda; iar doi, ucenici ai apostolilor și anume: Marcu și Luca.

De vreme ce Sînta Scriptură cuprinde cuvîntul scris al lui Dumneđu și, deci, este isvorul credinții noastre, urmîză că tóte cărțile care alcătuesc Sînta Scriptură, sunt scrise sub inspirațiunea Sîntului Duh, care inspirațiune, după cum

dice Sântul Ión Chrisostom, nu se estinde de cât peste cele dogmatice și morale, iar nu și peste limbă și stil, de óre-ce fie-care autor și-a avut individualitatea în privința limbii și a stilului.

Limba în care sunt scrise cărțile Noului Testament este cea grecescă, afară de Evanghelia lui Matei, și póte și epistola către Ebrei, care s'aú scris în limba ebraică, dialectul siro-chaldaic.

Limba grécă a Noului Testament este o amestecătură din dialectul atic și cele-l-alte dialecte grecesci numit κοινή διάλεκτος—*dialect comun*, la care se mai adăogiră multe expresiuni ciliciene, siriacusene, latine și ebraice, câte intrară în dialectul acesta, în urma victoriilor lui Alexandru cel Mare, care lățind imperiul macedonic, impuse particularitățile limbii macedonice, dialectului găsit de el în orient.

În vécul al 3-lea înainte de Chr. dialectul acesta să întrebuița numai în acte publice, mai târziu trecu și în traducerea cărților Vechiului Testament, după care evoluând tot înainte, fu adoptat și de Ebreii cari să stabiliseră în Egipt, după Alexandru cel Mare. Ei, dându-i un colorit propriu, se numiră eleniști, iar în limba vorbită de ei, elenistă.

În limba acésta aú fost scrise și cărțile Noului Testament. Dar pe lângă elementele amintite din care era compusă, să mai adaose și un element propriu creștin, de óre-ce adevărurile creștine fiind de ordin transcendentă, era cu neputință a articula cu cuvinte omenesci ceea ce este de origină divină. Tocmai de aceea Mântuitorul întrebuițează felul de vorbire în parabolă și gnomă ca să póta fi mai bine înțeleș, iar adevărurile împărtașite de El să fie mai ușor asimilate de popor.

ORIGINEA CĂRŢILOR NOULUI TESTAMENT.

Barbații cariî au scris cărțile Noului Testament și cariî *se numesc pe sine* orî în aceste scrieri însăși, orî în înscricțiile cărților, orî în tradițiunea bisericéscă, sunt toți ucenici ai Mântuitorului Christos, parte nemijlociți, între cari se numără și Apostolul Pavel, parte mijlociți și cariî 'și-au căpătat cunoscințele lor în privința vieții și activității lui Iisus, de la Apostoliî Domnului, cum sunt: Marcu și Luca.

Maî în tóte timpurile s'a întrebât lumea: de ce Mântuitorul nostru n'a lasat nimic scris din învățătura Sa, fiind de cel maî mare interes pentru tăria și siguranța credinții nóstre ca de la El să avem ceva scris?

Întrebarea acésta orî cât s'ar părea de nevinovată în sine, totuși nu-și póte avea locul, dacă ne gândim la divina persónă a Mântuitorului și la aceea ce a voit El să aducă în lume sub raportul mântuirii. În adevěr Domnul nostru nu era în situația lui Moise ca dătător de lege, ca să aibă trebuință de o fixare scrisă a prescripțiunilor sale legale; nici nu era un Înțelept ca toți cei-l-alți înțelepți ai luméi, ca să-'și expună cu îngrijirea cerută învățătura într'un sistem órecare pentru acei ce 'i-aveau în cercul aderenților lor religioși. Mântuitorul din contră a venit, precum cunoșcem, ca să mântuiască lumea și să o justifice înaintea lui Dumnezeu, înoind-o cu un spirit nou, cu spiritul pocăinții, al smereniei, al sânteniei și al iubirii. Din pricina acésta și învățătura Lui urma să fie potrivită trebuințelor reale de pe atunci ale omenirii, adecă să orienteze pe om la aceea ce trebuia: la cunoscința

clară despre Dumnezeu și însușirile sale.—Cu un cuvânt învățătura Mântuitorului a avut de scop să infiltreze viața Sa în viața omenirii.

Ceea ce se afirmă de uni, că de la Mântuitorul a rămas ceva scris, nu este exact, întru cât vechimea bisericască nu cunoște nimic în această privință.

Scrisoarea pe care Iisus ar fi adresat-o regelui Edesei Abgar, cum și scrisoarea lui Abgar către El, sunt amândouă apocrife, strecurate nu se știe cum în Biserica siriacă. Tot ast-fel și acele scrieri care în timpul mai nou s'ar atribui lui Iisus și de care ar vorbi și Augustin în *De consensu evangelistarum* I. 9. 10, ca adresate Apostolilor Petru și Pavel, sunt apocrife, iar autorii lor—probabil ereticii de pe atunci—le-au fabricat spre a produce confuzie în doctrina creștină, care pe fie-care și se fixa în comunitățile religioase.

Deci, de la Mântuitorul Christos Biserica nu posedă nimic scris.

Însă după înălțarea Domnului la ceri, Apostolii și discipolii lor se văd nevoiți a fixa în scris învățătura și faptele Lui, dar nu toate, după cum ne încredințază Evangelistul Ión în Evangelia sa cap. 20, v. 30, ci numai acelea care pun în evidență ființa Lui dumnezească.

Pe cât timp Biserica era restrânsă numai în marginile Palestinei, nu era mare nevoie de cărți scrise. Dar după ce ea a trecut hotarele, necesitatea de a fixa în scris cuvintele Mântuitorului, măcar și în parte, deveni tot mai mare, și e cu neputință a crede că Apostolii nu s'au gândit la acest lucru, întru cât în Biserică se introduseră oficii noi ca *Evangheliștii*, cari erau creștini ce din râvnă pentru cuvântul Domnului îl

predicau pe Iisus ca *Mesia* și *Mântuitor*. Ei, de și nu erau Apostoli în sens strins al cuvântului, totuși mulți văduseră pe Mântuitorul și aușiseră cele învățate de El. În expunerea predicei, ei nu observaū chronologia, ci alegeau cuvintele și expuneaū faptele, după cum cereau împrejurările, având grija însă, ca să întărescă credința în Iisus ca *Christos* și ca Fiū al lui Dumnezeu.

Cam ast-fel de caracter trebuie să fi avut și primele începuturi de alcătuirii evangelice, și se pare, că acestea au avut loc nu tocmai târziu după înălțarea Domnului la ceriū.

Începuturile acestea de literatură creștină, însă, nu răspundeau tocmai la ceea ce trebuia, ba pôte unele dintr'insele în loc să serviască adevărul istoric al originilor creștine, mai mult îl întunecau; de aceea—după cum ne încredințază Evanghelistul Luca—s'a simțit nevoit însuși el, Luca, să alcătuiască *Evanghelia sa*, atât din materialul adunat în mare parte de acești *Evangheliști*, cât și din ceea ce cunoștea însuși de la Apostoli, cu deosebire de la Apostolul Pavel.

Cine anume a dat prilej întâi la alcătuirii de ast-fel de scrieri, nu este cunoscut. Un lucru însă este sigur, că îndată ce Apostolii și ucenicii lor au început să scrie, acele alcătuirii au început să dispară, lucru de alt-fel foarte natural, întru cât nefiind cunoscute de cât în unele Biserici și fiind și defectuose, se înlocuiră cu scrierile Apostolilor.

Tot ast-fel s'a petrecut și cu scrierile canonice ale Testamentului Nou. Ele au fost scrise, fie din cauza unei necesități imediate, fie spre a împlini dorința unei Biserici ori a unei persoane anumite, cum este în ultimul cas, *Evanghelia* lui

Veđi Olariu—Introducere în V. și N. T. De asemenea Bleek.

Luca și faptele Apostolilor, scrise pentru un óre care Teofil, și de și la început ele aveaú un caracter atát de restrîns, totuși din cauza marelui interes ce-'l aveaú, s'aú respândit peste cercul pentru care aú fost hotărîte la început, luând un caracter universal, pentru întregá Biserică.

Dupá înălțarea Domnului la ceriú, Apostolií încep sá'și noteze ceea ce învățau, ca la ocași uní potrivite sá facă cunoscut viața, învățăturile și faptele Mântuitorului pentru mântuirea omului. Dupá aceste notițe aú eșit mai în urmă scrieri întregi, cum sunt Evangheliile: *Matei*, *Marcu*, *Luca* și *Ión* scrise în ordinea acésta cronologicá.

Luca, nu mult dupá ce a scris Evanghelia sa, a mai scris tot pentru aceeași persónă, pentru Teofil, și Faptele Apostolilor, cu scopul de a face cunoscut rezultatele activității misionare a Apostolilor, și Bisericilor întemeiate de ei în diferite părți.

Intre acestea creștinismul respândindu-se tot mai mult, iar Apostolií și ucenicii lor înființând Biserici creștine pe alocurea, de la sine á urmat, sá se ivescá scrierile acestea prin care Apostolií căutaú sá ție tari în credința priimită pe cei încreștinați de ei, cu atát mai mult, cu cât n'aú lipsit a se ivi încă dela început vrășmași ai Evangheliei, carií erau fórte temerari față de ideile creștine, decí trebuia sá li se opue scrieri energice și deslușite asupra adevérului evangelic.

Din cele díse conchidem, că pâná la mijlocul vécului I n'avem nici o carte scrisă, din cele ce compun canonul Noului Testament. Tocmai dupá anul 53 s'a scris prima carte, și de aci a continuat a se tot complecta canonul cu cele 27 de scrieri, care'l compun, pâná la sfirșitul vécului I-ú.

Adunarea și codificarea cărților Noului Testament.

I.

Cărțile Noului Testament sunt adunate astăzi la un loc, formând un codice anume. Ele încă de la originea lor sunt considerate ca flórea literaturii creștine, iar Biserica din cea mai adîncă vechime le-a priimit ca scrieri cu mare autoritate canonică, numindu-le «*Canonul Noului Testament*».

Fiind-că ele se numesc cărți canonice, este de mare trebuință să știm mai întîi ce însemnă cuvîntul canon.

Canon— $\kappa\alpha\nu\omega\nu$ —însemnă în limba grécă clasică: *dreptar, măsură, regulă* (Galat. 6, 16.), *linie de măsurat, normă*, adică ceea ce este normativ în artă, știință și morală. *Quintilian*—Inst. rhetor. X, 1, 54, 59—dice că cuvîntul $\kappa\alpha\nu\omega\nu$ la gramaticii alexandrinii se înțelegea despre totalitatea scriitorilor grecesci vechi, cari pentru limbile lor serveau de normă pentru judecarea greșităii curate. Cu timpul, cuvîntul acesta a mai priimit și alte numiri, anume: *canon bisericesc, canonul Bisericii* în înțeles de principiul suprem al Bisericii universale, după cum ne încredințază *Clement Alexandrinul* în raportul la armonia Testamentului Vechiu cu cel Nou sau al profeților cu apostolii. Sub *canon* înțelegem și *consemnațiune* sau *catalog*; s. ex. consemnațiunea sau catalogul cărților Testamentului Nou.

Noi însă vom înțelege sub $\kappa\alpha\nu\omega\nu$ tipul învățurii creștine ca normă perfectă a credinței și a vieții recunoscută de Biserică în contra ereticilor¹⁾.

¹⁾ Iuliu Olariu—Introducere în cărțile T. V. și N.

Cuvîntul $\kappa\alpha\tau\omega\upsilon\upsilon$ să găsesce în Biserică încă de pe timpul lui Origen, și chiar însuși acest autor e cel întâi care-l întrebuintează.

La întrebarea: cum s'aũ adunat cărțile cari compun canonul Noului Testament? se răspunde, că Bisericile la început aũ priimit aceste cărți fie direct de la autori, prin ómenii de încredere trimiși de ei, fie că și le-aũ procurat pe alte căi, dar cu multă băgare de sémă ca să nu provie cartea de cât de la autorul respectiv.

Adunarea la un loc a acestor cărți își are istoria ei de fórte mare interes, iar noi o vom urmări chiar din secolul apostolic, în diferite direcțiuni.

Scim că până la mijlocul vécului întâi nu avem nici o carte scrisă, care să facă parte din canonul cărților Noului Testament; dar de la această dată ele începînd să se scrie, continuă a se completa până la sfîrșitul vécului I.

Din vécul I saũ apostolic cea mai precíosă mărturie pentru adunarea macar în parte a acestor cărți, o găsim în epistola a doua a sântului Apostol Petru, cap. III, v. 15, unde citim: «*Și pre îndelunga răbdare a Domnului nostru mântuire să o socotiți, precum și iubitul nostru frate Pavel dupre înțelepciunea cea dată lui, v'a scris, precum și întru tóte epistolele lui vorbind de acestea, întru care sunt unele cu anevoe a se înțelege*».

Pe lângă acesta, dispozițiunea întregă a Evangheliei Sf. Ión este așa în cât se vede, că autorul a cunoscut bine cele-l-alte trei Evanghelii scrise mai înainte; ba în capitolul III v. 24 el face óre cari rectificări la unele date din Evanghelia lui Matei și Marcu, cu privire la timpul când a fost pus în închisóre Ión Botezătorul.

Tot din vécul I avem doveđi și la Barnaba și Clement Romanul despre adunarea cărților Testamentului Nou.

Barnaba în epistola sa către creștinii Iudei aduce multe citate din cărțile T. N., iar Clement Romanul în epistola care o trimite Corintenilor dovedesce că Epistolele sf. Apostol Pavel adresate Corintenilor au fost cunoscute la Roma unde Clement era Episcop.

Din toate aceste vedem, că dacă nu toate, dar cel puțin multe din cărțile care alcătuiesc cano-nul Noului Testament, erau adunate în vécul I.

Din vécul al II-lea înainte, adunarea cărților Noului Testament merge din ce în ce spre întregire, iar doveđi în privința acésta avem mai multe. Ast-fel Eusebiu în Istoria sa bisericească cap. III, 3, ne asigură, că toate cărțile erau cunoscute mai ales în bisericile din orient. El ne istorisesc anume că creștinii din Filipi s'au adresat cu cerere la Policarp Episcopul Smirnei ca să le trimită epistola ce acesta a priimit'o de la Ignațiu episcopul Antiohieii; ceea ce Policarp să și grăbesce a o face scriindu-le Filipenilor:.. . . . *Precum ați dorit v'am trimis epistola lui Ignațiu trimisă nouă, și altele ce avem noi*». Dacă pentru scrierile martirilor și persónelor mai însemnate aveau creștinii evlavie ca să le citească, cu atât mai mult să presupune că ei au avut grijă ca să aibă mai întâi scrierile sante ale Noului Testament.

Adevérul că aceste cărți erau cunoscute din chiar vécul întâi, se dovedesce și din scrierile părinților apostolici.

Părinții apostolici, sunt aceia ce au viețuit imediat după apostoli și au fost urmașii lor direcți,

din cariî uniî chîar discipolî ai apostolilor și cariî ne dau doveđi multe și ne întăresc în credință că aceste cărți erau dacă nu tóte, dar cel puțin cea mai mare parte adunate pe timpul lor.

Ignațiu episcopul Antiochiei († 107 sau 108) împarte tóte cărțile T. N. în: *Evanghelie* și *Apostol*, înțelegênd sub *Evanghelie* cele patru Evanghelii canonice, iar sub *Apostol*, scrierile apostolilor, după cum ne încredințeză și Clement Alexandrinul.

Autorul epistolei către Diognet, Herma și Papia au de asemenea multe citate din cărțile Noului Testament, iar în deosebî *Papia*, după cum ne încredințeză *Eusebiu* în *Istoria bisericescă* III, 39, amintesce *Evanghelia lui Matei* și *Marcu*, cum și *epistola întâia a lui Petru* și *epistola întâia a lui Ión*.

De asemenea *Athenagora* (*Apolo.* 9, 11, 27, *De resurectione* 16.) are citate din *Evanghelia lui Matei*, din *Evanghelia lui Ión* și din *epistola întâia* și a doua către *Corintenii* a sf. *Apostol Pavel*.

Iustin Martirul în scrierea sa *memoriile apostolilor* aduce citate din mai tóte epistolele sântilor apostoli, iar în *dialogul cu Trifon* consideră *Apocalipsa de operă a lui Ión* *Evanghelistul*.

La urmașiî părinților apostolici avem iarăși doveđi asupra scrierilor Noului Testament. Așa la *Teofil din Antiochia* în scrierea sa către *Anatolie* 3, 12, 13. 2, 22, vedem că el amintesce de *Evanghelia lui Ión*, de *epistola sf. Apostol Pavel către Romanii*, și de cea întâia către *Timothei*, recunoscênd de canonică și *Apocalipsa lui Ión*.

Adunarea și codificarea cărților Noului Testament.

(continuare)

II.

Știința ce o avem din vécul întâi și parte din vécul al doilea, în privința adunării cărților Noului Testament, o întregim din ce în ce mai mult, cu cât trecem de mijlocul vécului al doilea, de la care dată ea este tot atât de interesantă ca și până acum. De la data acésta sunt și traduceri după originalul Noului Testament în alte limbî, care ne luminează asupra adunării lor în Biserică. *O traducere* a acestor cărți, din original, s'a făcut în limba latină rustică pe la mijlocul vécului al II-lea de un óre-care Caius, și pentru trebuințele bisericilor din occident.

Traducerea acésta după trecere de cât-va timp a fost multă vreme necunoscută până ce în vécul al 18-lea un italian cu numele *Muratori*, a descoperit în biblioteca ambrosiană din Mediolan, într'un manuscript din vécul al 8-lea, un codice, care, după numele descoperitorului, s'a numit *Codicele lui Muratori* sau și *acefalon* (pentru că-'i lipsește începutul) și pe care l'a editat în anul 1740.

Că codicele este fórte vechi se póte vedea din sfîrșitul lui unde se đice, că Herma a scris fórte de curînd—sub Papa Piu I (142—157); decî este el de la mijlocul vécului al doilea.

Codicele acesta cuprinde: patru Evanghelii; Faptele Apostolilor; 13 epistole ale sântului Apostol Pavel; o epistolă a lui Petru; o epistolă a lui Ión; epistola lui Iuda și Apocalipsa.

O altă traducere, însă de la sfîrșitul vécului al doilea, este cea *siriacă* numită *Peșito*.

— În Siria—după cum este cunoscut—a pătruns Creștinismul mai înainte de cât în multe părți ale lumii, iar creștinii de aici erau în măsură să aprecieze cu mult mai bine ca alții, nevoea de a avea în limba lor, cărțile N. T. în limba siriacă, pentru ținnicile trebuințe mai ales de cult.

— În adevăr de la sfârșitul vécului al doilea, dacă nu chiar mai înainte, avem traducerea acésta siriacă și care cuprinde: *patru Evangheliū*; *Faptele Apostolilor*; *14 epistole ale sf. Apostol Pavel*; *epistola lui Iacob*; *întâia epistolă a lui Petru* și *întâia epistolă a lui Ión*. Lipsesc deci dintr'însa epistola a doua a lui Petru; epistola a doua și a treia a lui Ión; epistola lui Iuda și Apocalipsa.

Mulți s'aũ întreat, de ce în traducerea *Peșito* lipsesc aceste cărți, când se scie că Siria fiind cea mai apropiată de Palestina, putea să le aibă tóte cărțile chiar dacă ele nu le-ar fi fost aduse de cine-va într'adins pentru acest sfârșit; iar la întrebarea acésta aũ răspuns iarășî mulți cum aũ putut, ba afirmând că mai este un codice unde se găsec tóte cărțile N. T. traduse în limba siriacă, ba raportându-se la autoritatea lui Efrem Sirul din vécul al patrilea, care a cunoscut tóte cărțile canonului fără nici o știrbire.

Adevărul este că în biblioteca Bodley din Oxford se află un manuscris în care se află și epistola a doua a lui Petru și epistola a doua și a treia a lui Ión, cum și epistola lui Iuda, iar mai târziu în Leyden s'a descoperit un manuscris al apocalipsei tot în limba siriacă, și care la 1627 s'a editat de *Dieu*.

— De asemenea Hug, un teolog din apus de la sfârșitul vécului al 18-lea și începutul celui al

19-lea, afirmă că traducerea Peșito a avut la început toate cărțile T. N, raportându-se el mai ales la Efrem Sirul, care le-a cunoscut; însă din toate acestea nu putem să afirmăm în mod absolut, că în prima traducere siriacă a fost consemnate toate cărțile N. T. E mult mai probabilă știința ce o avem în această privință cu numărul cărților amintit, întru cât ne raportăm și la Nestorianii, cariî eșind din Biserică, au păstrat în catalogul cărților lor numai 22 de scrieri din N. T., deci atât cât prevedea prima traducere de care am vorbit.

Dacă Efrem Sirul le cunoște pe toate, acesta nu trebuie să mire pe nimeni, întru cât în vécul al patrulea cărțile erau toate cunoscute aprópe pretutindenea; și că de ce n'aú fost traduse toate de la început, iarăși nu trebuie să mire pe nimeni, știută fiind greutatea cu care s'a putut procura aceste cărți pe acele timpuri grele pentru Biserică.

De mare interes pentru adunarea cărților Noului Testament, din vécul al doilea, avem și catalogul acestor cărți al ereticului Marcion. Catalogul acestui eretic—după cum ne încredințază Tertulian în scrierea sa *Adv. Marc.* 4, 1—7—cuprinde o evanghelie (a lui Luca) și dece epistole ale sf. Apostol Pavel. Cele-l-alte cărți ale Testamentului Noú, nu le-a priimit el, pentru că nu-î conveneauă din punct de vedere al intereselor sale dogmatice, iar pe acelea pe care le-a recunoscut, și pe care le-am amintit, le-a falsificat acomodându-le părerilor sale doctrinale.

Cu cât înaintăm mai sus în vécurile care urméză, cu atât devine mai interesantă istoria adunării cărților.

In vécul al III-lea avem trei scriitori bisericesci însemnați, cari ne lămuresc mai mult asupra cestiunei.

Irineu, care viețuesce la sfirșitul vécului al II-lea și începutul vécului al III-lea, născut în Asia, și apoi episcop la Lugdun în Galia, în cartea sa: *Adv. haeres.* 3, 11, 8, recunoște: *patru Evangheliu; Faptele Apostolilor*; 13 epistole ale sf. Apostol Pavel; I-ia epistolă a lui Petru; I-ia epistolă a lui Ión și Apocalipsa; iar epistola către Ebrei, dic unii că a recunoscut-o de canonică, dar se îndoia în privința autorului ei. Cele-l-alte cărți nu le recunoște.

Tertulian citéză în scrierile sale: *Evangheliile, Fapt. Apostolilor*, 13 epistole ale lui Pavel, I-ia epistolă a lui Petru, I-ia epistolă a lui Ión, epistola lui Iuda și Apocalipsa; pe cele-l-alte și în deosebii epistola către Ebrei nu o cunoște.

Climent Alexandrinul, după cum ne îndrepteză Eusebiu în istoria sa bisericescă 6,14, admite toate cărțile Testamentului Nou, plus epistola lui Barnaba și apocalipsa lui Petru (apocrifă), însă în scrierile lui nu găsim citate din epistola lui Iacob, din epistola a II-a a lui Petru și din epistola a III-a a lui Ión, ceea ce probéză că, sau nu le-a cunoscut, sau n'a avut prilej să facă citațiuni din ele.

Origen însă este cel dintâi scriitor bisericesc care în omilia lui la cartea Iosua înregistrează toate cărțile T. N. numindu-le canonice și convocând a fi încungjurate cu respectul cuvenit ca unele ce ni se dau de tradițiunea Bisericeii.

Adunarea și codificarea cărților Noului Testament.

(continuare)

III.

Cele dintâi trei vécuri ale Creștinismului sunt nesigure în ceea ce privesce adunarea cărților Noului Testament. De la părinții și scriitorii bisericesci ai acestor vécuri avem doveđi din care unele s'ar părea că ne încredințéđă despre adunarea completă a cărților, iar de la alții că nu tóte le erau cunoscute.

Acésta însă nu însemnézá că cărțile N. T. nu existaū și nu erau cunoscute. Din contră ele existaū tóte, dar nu toți le cunoscéū, lucru fórté ușor de priceput de alt-fel, când ne gândim la împrejurările sub care s'a desvoltat Biserica la început. Acésta pe de o parte, iar pe de alta greutatea Bisericilor de a comunica între dínsele în cele mai cumplite vremuri de persecuțiune, a făcut ca să nu se pótă ajunge la o adunare a cărților în mod complet. Imprejurările aceste grele când nici falșificatorii de cărți sfinte nu lipseau, explică în de ajuns de ce sântii părinți și scriitorii bisericesci aveaū așa de mari scrupule în ceea ce privesce priimirea și recunóscerea unei cărți în catalogul Noului Testament.

Cele ce afirmăm noi în cele ce preced le zugrăvesce fórté bine Eusebiū în istoria lui bisericescă III, 25, care împreună părerea celor trei vécuri primare cu privire la cărțile Testamentului Nou.

Eusebiū împarte adică tóte cărțile în: a) *omologumena* b) *antilegomena* c) *notha* și d) *ἀτοκα* —eretice.

Omologumena înțelege el acele cărți pe care

Biserica de la început le-a recunoscut ca autentice; *antilegomena* înțelege acele cărți care au fost recunoscute mai în urmă ca cele dintâi; *notha* sunt scrierile apocrife; iar *ἄτοπαι* sunt scrierile ereticilor, și care n'au fost întrebuințate de nimeni.

Ca *omologumena* primesce și recunoște Eusebiu: *patru Evanghelii*; *Fapt. Apostolilor*; *epistolele lui Pavel*; *I-a epistolă a lui Petru*; *I-a epistolă a lui Ión*, și dacă voesce cine-va și *apocalipsa*.

Ca *antilegomena* recunoște: *epistola lui Iacob*; *epistola lui Iuda*; *epistola a II-a a lui Petru*; *epistola a II-a și a III-a a lui Ión*, și dacă voiesce cine-va și *apocalipsa*.

Ca *notha* numără: *faptele lui Pavel*; *păstorul lui Herma*; *apocalipsa lui Petru*; *epistola lui Barnaba*; *constituțiunile apostolice*; după unii și *evanghelia după Ebrei*; iar,

Ca *eretice* numără: *Evanghelia lui Petru*, *Toma*, *Mathia*; *faptele lui Andrei*, *ale lui Ión*.

Din cele șise să vede că Eusebiu ne face cunoscut cu situația care o avea în Biserică cărțile Noului Testament, până la el, fără să-și spună părerea în mod clar ce trebuie să înțelegem noi și ce considerație să avem pentru acele cărți care sunt afară de *omologumena*.

Acésta însă nu însemneză că tradiția Bisericeii, care are autoritate normativă în acéstă privință, să nu fie respectată de noi, și în urma căreii tradiții atât acei ce au viețuit în primele vécuri ale Creștinismului, cât și cei ce au trecut de la vécul al patrulea încóce până în ziua de astă-đi, să nu le priiméscă și să nu le recunóscă tóte cărțile Noului Testament în numărul lor complet de 27 cu autoritatea lor dumneđeéscă convenită,

Din contră ele au fost priimate și recunoscute.

Adevărul acesta ni-l învederéză cele ce aflăm noi de la *vécul al IV-lea* încóce.

În adevăr de la vécul al patrulea încóce avem doveđi la **Athanasie cel Mare**, care în epistola paschalis 39 ȃice: «de óre-ce a întreprins unii să amintéscă cãrțile apocrife și să le amestece cu cele de Dumneđeú inspirate, *despre care suntem încredințați de la părinți*, am cređut și eu de bine, îndemnat fiind și de frați, după ce m'am interesat de tóte, a enumera aceste cãrți care ni s'au predat ca dumneđeesci, ca tot acela care s'a înșelat până acum în privința lor, să cunóscă pe cel ce l'a sedus; iar aceste cãrți sunt: patru evangheliú; faptele apostolilor; epistola lui Iacob; epistolele lui Petru, Ión și Iuda; Apocalipsa; apoi epistolele lui Pavel, în numér de 14; decí tóte cãrțile în numér de 27 pe care le numesce *canonizomena*.

Sântului Athanasie i se mai atribue și o sinopsă a Sântei Scripturí în care sunt consemnate tóte cãrțile Testamentului Nou în numér de 27.

Ciril al Ierusalimului în cathihesa sa a 4-a, 20 enumeră tóte cãrțile Testamentului Nou, afară de Apocalipsă.

Grigorie de Nazianz în posesiile lui enumeră tóte cãrțile, afară de Apocalipsă.

Amfilochie de la Iconiu în scrierea sa *Iambii* enumeră tóte cãrțile afară de Apocalipsă.

Epifaniu cunósce și enumeră ca și Athanasie cel Mare tóte cãrțile T. N. în numér de 27.

Ieronim în epistola către Paulin numéră tóte cãrțile Testamentului Nou, iar în privința epistolei către Ebrei, ȃice că sunt mulți la apus cari nu o recunosc de autentică. Tot ast-fel și

Filastriu care însă adaogă în cartea sa Adv. haeres. cap. 87, că: «*epistola ad Hebreos non legitur propter Novatianos*».

Ión Chrisostom de asemenea recunósce tóte cărțile Noului Testament afară de Apocalipsă.

Rufin—în comentarul la Simbolul apostolic—și **Augustin**—de doctrina christiana—priimesc și recunosc tóte cărțile, iar sínódele de la Hipo (393) și Cartago (397), aũ admis și epistola către Ebrei în rândul cărților canonice ale T. N. *Augustin* face mențiune și de cărțile neautentice saũ apocrife și ȃice că ele se pot citi, însă numai după ce se vor fi citit cele canonice (27 de cărți), ca ast-fel să nu fie pericol pentru nimeni în privința credinței celei curate, iar *Rufin* pe lângă cele canonice mai numără și *Păstorul lui Herma* și *Judicium Petri*.

Sinodul din Laodiceea ocupându-se între altele și despre cele ce este permis să se cânte și să se citescă în Biserică, amintesce și de cărțile Noului Testament, care ȃice că sunt în număr de 26, deci exclude *Apocalipsa*.

Din cele ȃise putem resuma sciința noastră în privința cărților Testamentului Noũ ast-fel:

Incă din timpul apostolilor, saũ în tot cazul din vécul I-ũ apostolic, cărțile care compun canonul Noului Testament erau adunate, și autenticitatea lor era mai pre sus de orĩ-ce bănuială.

Dacă unele din ele nu erau cunoscute în unele Biserici, saũ de unii scriitori bisericesci, ácęta nu însemnéză că ele nu existaũ, fiind-că după cum cunóscem, era greũ la început ca tóte Bisericile și toți cei doritori să póta avea aceste cărți, din cauza grelelor timpuri în care să afla Biserica, greutăți care s'aũ resimțit în mod na-

tural mai târziu, când de la ivirea ultimelor scrieri, trecuse timp relativ îndelungat, și când atât bisericile cât și particularii aveau motive puternice de a nu se rosti așa repede asupra autenticității și canonicității unora din ele; iar această rezervă o pune în evidență *Eusebiu*, după cum scim.

După *Eusebiu* însă lucrurile se schimbă cu totul. Biserica fiind în alte condiții de dezvoltare, și tradițiunea ei impunându-se, toate nedumeririle de mai înainte dispar; iar o dată cu ținerea primelor sinóde să lămuresce din ce în ce adunarea acestor cărți, dispărând termenul de antilegomena, adoptat de *Eusebiu*.

Deosebit de acesta, în însăși Biserica ivindu-se lupte mari cu privire la doctrină, părinții adunați în sinóde ecumenice sau și locale, aduc dovezi din toate scrierile Noului Testament spre a și întări opiniunile, și numai cei ce n'aun luat parte la aceste sinóde mai vorbesc de antilegomena, așa că de la mijlocul vécului al patrulea toți recunosc canonicitatea acestor cărți, afară de Apocalipsă.

Sinodul de la Trula de la 692 întărește hotărârile sinodului de la Laodiceea cu privire la cărțile Testamentului Nou, dar precum cel de la Laodiceea așa și acesta de la Trula nu amintesc Apocalipsa, asupra căreia ivindu-se în Biserică diferite păreri, a fost priimită și decretată de *Ión Damaschin* (754) de canonică.

Cum însă nici un sinod în orient nu s'a rostit anume în privința numărului cărților Noului Testament, lăsând cu modul acesta deschis drumul părerilor eronate, s'a crezut de bine ca sinodul de la Ierusalim ținut la anul 1672, să decreteze

tóte cărțile în număr de 27 că canónice.

Același lucru l'a făcut și Biserica romano-catolică în sinodul de la Trident din 1546, în contra protestanților.

Adunarea și codificarea cărților Noului Testament.

(continuare)

IV.

Cărțile Sântei Scripturî a Testamentului Nou fiind adunate și cunoscute încă din secolul apostolic, ni s'a păstrat până acum în manuscrise, iar de la inventarea tipografiei ni s'a păstrat și tipărite.

Manuscrisele originale s'aș perdut fórt de vreme, așa că nu avem astă-đi nici unul.

La întrebarea când s'aș perdut aceste originale, nu se póte răspunde cu precisiune; iar ceea ce cetim în epistola lui Ignațiu către Filadelfieni c. 8: *«am audít pe unii đicênd, că de nu voiú citi în cei vechi nu voiú crede»*, nu se rapórtă,—după cum ar crede unii—la Evangheliș, ci la Scriptura Vechiului Testament, avênd sensul acesta: *«de nu mè voiú încredința că cele spuse în Evanghelie sunt împlinirea proorociilor, nu voiú crede»*.

De asemenea nu putem sci cu siguranța întru cât e adevêrat ceea ce đice Tertulian în cartea sa contra ereticilor cap 36, că pe timpul seú se află manuscrisele lui Pavel, la bisericile cărora le-a trimis scrieri, de óre-ce din cuvintele lui să înțelege, că el numai presupune lucrul, iar nu-l afirmă.

În chronicul pascal din Alexandria este o notiță în care se spune că episcopul Petru † 311, crede că în Biserica din Efes să păstrează un ma-

nuscript al Evangheliei lui Ión, scris de mâna lui Ión. Părerea acésta iarăși nu póte fi adevărată întru cât Origen dacă ar fi știut că se găsesce acolo un ast-fel de manuscript, ar fi amintit ceva de el, avênd tot interesul să-'l cunóscă dacă ar fi existat, pentru ca să facă după el îndreptările la manuscriptele alterate.

În vécul al 14-lea s'a mai găsit în Aquileea un manuscript în limba latină al Evangheliei lui Marcu; iar Impăratul Carol al IV venind înadins la Aquileea a rugat pe Patriarchul de acolo să i-'l dea, iar Patriarchul îi împlini dorința dându-i o parte din el. Partea dată Impăratului Carol al IV-lea constă din două quartalióne sau 16 foi și s'a depus de el în biblioteca din Praga, unde să găsesce și astă-đi; iar restul manuscriptului până la 7 quartalióne sau 56 de foi, în urma unei răscole care a fost în Aquileea, s'a luat de acolo și s'a dus la Veneția, unde să află și acum.

Manuscriptul acesta însă nu póte fi originalul Evangheliei lui Marcu, după cum se crede, întru cât Marcu a scris, după cum este sciut, în limba grécă iar nu în cea latină; deosebit de acésta fragmentul sémână să fi fost luat dintr'un alt manuscript mai mare, care cuprinde cele patru Evanghelii întregi și care se păstra la forum Iulia.

Din cele đise se póte vedea cu siguranță, că despre originale nu póte fi vorba, căci nu le găsim în nici o parte, ceea ce dovedesce, după cum s'a đis, că ele s'aú perdut.

Causele pentru care s'aú perdut originalele așa de vreme sunt mai multe. Întâia cauză a fost: că aceste cărți urmând să fie copiate de tóte Bisericile, circula de la o Biserică la alta spre

a se prescrie; prin faptul acesta ele să deterioraŭ foarte mult.

A doua cauză a fost: cetirea lor în adunările liturgice. O carte care să întrebuințeză în fiecare ȃi, să uséză foarte repede, după cum avem și noi exemplu viu înainte prin cărțile de ritual bisericesc din care unele sunt foarte deteriorate din cauza deseŭ întrebuințării.

A treia cauză a fost situația Bisericeŭ pe acele vremuri. Creștinii fiind persecutați, umblau din loc în loc, luând cu ei și cărțile, pe care purtându-le de multe ori foarte bine ascunse, să stricaŭ.

A patra cauză care a contribuit la nimicirea lor a fost și materialul pe care erau scrise, care fiind foarte slab, ușor s'a putut strica.

Materialul întrebuințat la scriere era cel cunoscut pe atunci, adică papiurul egiptean, pe care se scria cu trestie. Se întrebuința și cel mai fin papir; și mai ales epistolele se scriau pe ast-fel de material.

Tulpina planteŭ numită papir, priimesce în fiecare an o nouă învélitură (cójă), care să supra-pune peste cea din anul precedent. Învélitura saŭ cója cea mai nouă are proprietatea, că foarte ușor se póte desface de cea-l-altă. Desfacerea unei învélitorŭ de cea-l-altă se făcea cu acul; se întindea bine; se îmbina una de alta cu o materie lipiciósă; apoi să tescuaŭ ca să fie netede. Cele mai fine învélitorŭ saŭ coji de acest fel, se numea hârtie augustană, în onórea lui August; apoi venea cea liviană, după numele Livieŭ, soția acestuŭ împérat. Preoții întrebuințau hârtia cea mai grósă. Cele două feluri de hârtie amintite întâi fiind foarte subțiri, pătrundea cernéla prin ele și ast-fel manuscriptul să strica repede,

cum s'a întemplat și cu originalele Noului Testament, care au fost scrise mai ales pe aceest fel de hârtie; de aceea în timpul lui Claudiu se obicinuia a se căptuși, numindu-se ast-fel hârtie claudiană.

Pergamentul fiind foarte scump nu s'a întrebuițat de către autorii cărților N. T., sau dacă s'a întrebuițat de unii, apoi nu pentru toate cărțile (II Timothei cap. IV, vers 13).

Cărțile Noului Testament, au fost scrise sau de înșiși autorii lor (Galat. 6, 11; ep. lui Filimon), s'au dictate la alții, după cum ne încredințăm din epistola către Romani cap. 16 v. 22; din epistola I către Corinteni cap. 16 v. 21; din epistola către Coloseni cap. 4, v. 18; din epistola a doua către Tesaloniceni cap. 3, v. 17; iar literile cu care se obicinuia a se scrie, erau de două feluri, și anume: *litere minuscule*, adică litere legate unele de altele, cu spirite și accente, scriere care era cunoscută mai înainte de Iisus Christos, numindu-se și scriere cursivă; sau cu litere *unciale* sau *maiuscule*, fără accente, fără spirite, fără iota subscriptum, fără interpuncțiune, cum și fără împărțirea cuvintelor și a rindurilor.

Forma cărților era volum—adică să înfășura hârtia în formă de sul (lat. volumen); acesta însă deteriora foarte repede cartea, și de aceea s'a abandonat adoptându-se forma codicelor sau cărților ce le avem astăzi, scriindu-se câte două sau trei coli, care apoi să îndoiau și să legașu așa cum legăm noi astăzi caetele; și dacă hârtia era mică sau quart, manuscriptele se numeau quartalióne; erau însă și hârtii mai mari.

Codicii cei mai vechi cari i-avem pentru Noul Testament, sunt scriși cu litere maiuscule sau

unciale, și abia din vécul al 7-lea avem manuscrise scrise și cu litere minuscule sau cursive; totuși Bisericile mai avute și de la acéstă dată își scriaũ cărțile tot cu litere unciale sau mãuscule. Codiciĩ scriși se ȳmesc dupã literile cu cariĩ sunt scrise: *maĩuscule* sau *minuscule*.

Scrierea în vechime era iarãși cu totul deosebitã de a nóstrã de astã-đi. Noi scriem adecã deslușit, cuvĩnt cu cuvĩnt, deosebit unul de altul. Ceĩ vechĩ însă nu scriaũ așa. Scrisórea atunci era continuã. Cuvintele nu se deosebeaũ unele de altele, ci la un loc, sēmēnãnd tótã scrierea a fi un singur cuvĩnt; s. e. epistola către Filipeni cap. I v. 1: Παυλοσκατιρωθεις συνεπισκοποις Acéstã producea mare încurcãturã nu numai la citit, dar și la interpretare, de óre-ce unii cređend de ex. cã συνεπισκοποις este un singur cuvĩnt, scoteaũ un înțeles; iar alții cariĩ điceaũ cã sunt douē cuvinte deosebite, scoteaũ alt înțeles.

Dar nu numai cuvintele nu eraũ despãrțite unele de altele, ci și propozițiunile, care făceaũ ca textul sã fie cu atãta mai greu de citit, cu cât nu eraũ nici interpunțiunile, pe care de și *Aristotel* le cunosce și *Seneca* (ep. 10) le folosesce, totuși *Aristofan de Bizanț* e cel dintãi care ne dã un sistem complet de interpunțiune. Sãnții autori ai Noului Testament n'aũ intrebuintat *interpunțiunile*, dupã cum ne încredințãm din cele mai vechĩ manuscripte, iar dacã s'a đis cã Sântul Ión Chrisostom vorbesce despre aceste semne, n'avem nici o probã, întru cât el nu le-a întrebuintat.

Adunarea și codificarea cărților Noului Testament.
(continuare)

Greutatea care o simțeau toți din pricina felului continuu de scriere al cărților, la cei vechi, cum și din lipsa de interpunțiune, care da nasceră nu numai la încurcături mari cu privire la înțelesul ce trebuia scos din cuvintele textului respectiv, dar era cu totul nepractic pentru cititori în genere, dete prilej *Diaconului Eutaliu din Alexandria* în anul 458 ca să se gândească la găsirea unui mijloc pentru a înlesni folosirea mai cu înlesnire a acestor cărți.

El împărți mai întâi toate epistolele Apostolului Pavel, iar mai pe urmă și Faptele Apostolilor, cum și epistolele catolice, în șiruri sau rânduri, care trebuiau să conțină atâtea cuvinte, cât se putea citi cu grai fără întrerupere într'o singură resuflare. Împărțind ast-fel, de ex., și epistola către Tit unde la cap. II, v. 2 cetim: *Bătrânii să fie trezi, cucernici, întregi la minte, sănătoși în credință, în dragoste, în răbdare*, a făcut el tot o dată și un fel de interpunțiune, de vreme ce cuvintele acestea trebuiau ținse deslușit și distinct unul de altul.

Cuvintele așezate după sistemul lui Eutaliu forma un vers (*στίχος*); iar modul scrierei se numi măsura versului — *στίχμετρία* — fiind-că fiecare rând sau șir era măsurat cu privire la cuvintele ce avea să cuprindă. Exemplul l'a luat el din Vechiul Testament, unde cărțile așa numite *stihire* și anume Ex. 15, Deut. 32, Jud. 5, Iob, Psalmii Provele, au paralelismul membrilor foarte bine accentuat. La sfârșitul fie-cărei cărți se spunea și numărul versurilor.

Versurile însă se scriau tot fără despărțitura cuvintelor, așa în cât de și sistemul lui Eutaliu era un progres peste ceea ce am avut până atunci, totuși nu era îndeajuns.

Deosebit de acesta s'a observat că prin forma nouă care o da Eutaliu textului cărților, se cheltuesce mult spațiu, iar hârtia fiind scumpă, s'a recurs la punerea versurilor în șiruri sau rânduri, iar ca să se deosebescă vers de vers, se punea între ele un punct; și ast-fel s'a introdus interpunțiunea care pentru cărțile Noului Testament o face Robert Stefan, un teolog din apus, în anul 1559.

Pe lângă împărțirea în versuri—care așa cum o avem astăzi îi făcută de Robert Stefan la anul 1551—avem și împărțirea textului în pericope, care de asemenea este foarte veche. Nu se scie cine a fost cel dintâi care a făcut împărțirea acesta. Deja *Clement Alexandrinul* în scrierea sa *Stromata*, VII întrebuițeză cuvîntul pericopă la întâia epistolă către Corintenii; iar *Tertulian* în cartea sa *Ad uxor.* 2, 2, cum și *Dionisie al Alexandriei* la Eusebiu Ist. Bis. 7, 25 întrebuițeză cel dintâi cuvîntul de *capitulum*, iar cel de al doilea *κεφάλαιον*.

Din câte se scie, cea mai veche împărțire în pericope este a lui *Amoniū* din Alexandria între anii 230 și 250, care spre a înlesni compararea locurilor paralele, a alcătuit o armonie a Evangheliilor împărțindu-le în părți mai mici, în capitole și anume la Matei sunt puse locurile paralele din Marcu, Luca și Ión; Matei avînd 355 de părți, Marcu 234, Luca 432 și Ión 232, și pe care Eusebiu le numesce pericope, după care tot același Eusebiu a alcătuit și cele 10

canóne ale sale, arătând în ele mai întâi locurile comune de la toți cei patru Evangheliști, după aceea numai de la trei Evangheliști, apoi numai de la doi și în fine de la un Evanghelist, având *canonul I*: Matei, Marcu, Luca, Ión. *Canonul II*: Matei, Marcu, Luca. *Canonul III*: Matei, Luca, Ión. *Canonul IV*: Matei, Marcu, Ión. *Canonul V*: Matei, Luca. *Canonul VI*: Matei, Marcu. *Canonul VII*: Matei, Ión. *Canonul VIII*: Luca, Marcu. *Canonul IX*: Luca, Ión. *Canonul X*: a) Matei, b) Marcu, c) Luca și d) Ión').

Împărțirea acésta a textului în pericope, făcută de Amoniū, nu era destul de practică mai ales pentru trebuințele cultului, de aceea în vécul al 6-lea, nu se scie anume de cine, s'aū făcut împărțiri mai mari în: *titluri*, numite așa, fiind-că titlul resuma cuprinsul pericopei în puține cuvinte, ce se scriaū ca titlu cu cernélă roșie la marginea manuscriptului, iar la sfirșit se făcea o recapitulație. După acéstă împărțire Matei avea 68 de titluri, Marcu 48, Luca 83 și Ión 18; iar cifrele se puneaū la margine.

În același timp cu stihometria, Diaconul Eutaliū, din ordinul episcopului Atanasie cel tēnēr din Alexandria, a împărțit și textul Evangheliilor, al Faptelor Apostolilor și al Epistolelor în 57 de părți, care aveaū să se citéscă în duminicile de peste an, cum și la sērbători mari: Nascerea, Invierea, Înălțarea Domnului și Pogorirea Duhului Sânt (Rusalii), și anume: Faptele Apostolilor le-a împărțit în 16 pericope, epistolele catolice în 10, iar epistolele lui Pavel în 31.

1) Olariū—Introducere în cărțile T. V. și T. N. pag. 345.

Înainte de stihometrie, tot Eutaliu a pus la Faptele Apostolilor și la epistole: «*expunerea capitolelor*»; iar începutul fie-cărei pericope îl însemna cu *A* (ἀρχή) iar sfârșitul cu *T* (τέλος); și de la data acesta manuscriptele Testamentului Nou, menite pentru serviciul bisericesc, au la început însemnarea cetirilor (συναξάριον), sau arată ziua când trebuia să se cetască o pericopă (μηνολόγιον = calendarium).

Împărțirea acesta a lui Eutaliu n'a fost primită în Biserică, ci încă din vécul al 4-lea se introduce în Biserică obiceiul de a ceti anumite părți din cărțile T. N.; cel puțin pentru sărbătorii era hotărît ce trebuia să se citască.

Când nu erau așa multe sărbătorii, nici pericopele nu erau așa de mici, iar cu timpul înmulțindu-se sărbătorile, pericopele se scurtază din ce în ce ca să fie și pentru sărbătorile introduse, și ast-fel se dete nascere la o nouă împărțire a cărților T. N. care din vécul al 8-lea devine în us general în Biserică grécă, numindu-se *citiri* având și numire, și din care Matei avea 116 *citiri*, Marcu 71, Luca 114, Ión 64; iar Faptele Apostolilor și epistolele 335 de citiri. Tot de la aceeași dată cărțile se împărțiră în două, numindu-se cele ce cuprindeau Evangheliile—*Evanghelistar*, iar cele ce cuprindeau Faptele Apostolilor și Epistolele: *praxapostol*.

Împărțirea actuală a cărților Sântei Scripturi în *capitole* și *verseturi* s'a făcut în vécul al 13-lea și anume mai întâi în Vulgata; iar la anul 1240 Cardinalul Hugo a St. Caro, alcătuind întâia concordanță biblică, împarte cărțile în capitole, însemnându-le cu numerii curenți, carii părându-se că sunt prea lungi, le împarte el în 7 părți, nu-

mindu-le: A, B, C, D, E, F, G., împărțire care a trecut după aceea și în textul grecesc¹⁾).

În ceea ce privește acum inscripțiile care le avem în cărțile Sântei Scripturi, ele de și sunt foarte vechi, totuși nu provin de la autorii cărților, după cum ne încredințază și Sântul Ión Chrisostom în Omilia sa I asupra epistolei către Romani, unde citim: «Moise scriind cincă cărți nu 'și-a pus numele nicăiri... și tos așa, nică Ma-tei, nică Ión, nică Marcu, nică Luca. Numaî cuvintul Evanghelie póte să provie de la autorii respectivă.»

De asemenea nică subscriptiile, s. e.: *către Galateni s'a scris din Roma; către Tesaloniceni, din Athena, etc.*, nu provin de la autori, fiind-că noi nu le găsim în cele mai vechi manuscrise, și se pare că aũ fost introdu-se mai târđiũ, întemeindu-se ceĩ ce le-aũ introdus, probabil pe tradiția bisericescă.

Adunarea și codificarea cărților Noului Testament.

(continuare)

Scim că până la inventarea tipografiei, cărțile Sântei Scripturi ni se păstraũ numai în manuscrise, și atât Bisericile cât și particulariĩ nu le foloseaũ de cât în manuscrise.

Manuscrise de acestea pentru cărțile T. N. avem peste 900, și care sunt numai în fascicule saũ foliũ mic, în quart și póte și mai mică, scrise unele pe pergament, altele pe hârtie de bum-bac saũ de mătasa. Scrisórea în cele mai vechi e cu litere unciale, iar în acelea de la vécul al 10-lea încóce întâlnim și scrisórea cursivă. Ele

¹⁾ Olariũ—Introd. în cărțile T. N.

nu cuprind tóte cărțile; unele aũ unele cărți, altele altele; cele mãi multe aũ Evangheliile și Epistolele lui Pavel; altele mãi puține aũ Faptele Apostolilor și Epistolele catolice, și cele mãi puține aũ Apocalipsa.

Dacã un manuscript de acest fel, care se mãi numesce și codice, are numai textul grecesc, el se numesce *curat*, iar dacã este însoțit de comentarii, scholiї sau traduceri se numesce *mes-tecat*, iar cei cu traducerea latinã se numesc codici *graeco-latini*.

Din timpul lui Vetstein, un teolog din Basel, care a viețuit pe la anul 1751, manuscriptele saũ codiciї cariї sunt scriși cu litere uncialiale, se în-semnã cu litere mari latine, grecesci sau evreesci: A, B, C, **Σ**; iar cele mãi însemnate din ele sunt:

I. *Codicile A saũ Alexandrin*; a fost scris în Egipt pe la mijlocul vécului al 5-lea și a fost adus de Patriarhul Ciril Lucaris din Alexandria la Constantinopol, dãruindu-l apoi la anul 1628 lui Carol I regele Angliei, și se aflã acum în muzeul Britanic din Londra. Codicile acesta, dupã cum ne încredințezã tot Ciril Lucaris, ar fi fost scris de o nobilã egiptencã cu numele Tecla, în vécul al 4-lea; mulți însã din cei noui teologi, susțin cã ar fi fost scris ceva mãi târziu de vécul al patrulea. Codicele conține tot Noul Testament, lipsind unele pãrți. E scris pe pergament, cu litere uncialiale în douë colóne, fãrã accente și spirite, având și *scrisórea continuã*, iar cărțile sunt înșirate ast-fel: Evangheliile; Faptele Apostolilor; epistolele catolice; epistolele lui Pavel; Apocalipsa. De observat e, cã epistola cãtre Ebrei este așezatã între epistola a doua cãtre

Tesaloniceni și I epistola către Timotei. Evangheliile au împărțirea în capitole a lui Amoniū, cum și canónele lui Eusebiū. Din el lipsesce: Matei 1, ₁—25, ₆; Ión 6, ₅₀—8, ₅₀; II Corintenți 4, ₁₃—12, ₆.

II. *Codicile B saū Vatican*; se numesce așa fiind-că se păstrează în biblioteca din Vatican, și este scris în vécul al patrilea saū la începutul vécului al cincilea, în Egipt, probabil în Alexandria; este scris pe pergament, quart, în trei colóne, avënd și *scrisórea continuă*, cum și unele abreviațiuni.

Codicile acesta cuprinde tótă Sânta Scriptură, lipsind din Genesă o parte, cum și o parte din Psalmi, iar din Noul Testament lipsesce sfîrșitul epistolei către Ebrei, de la capitolul 9, v. 15 înainte; lipsesc epistolele către Timotei și Tit, cum și Apocalipsa. În vécul al 15-lea s'a adaus la el și ceea ce lipsea din epistola către Ebrei, cum și Apocalipsa. Evangheliile nu sunt împărțite după sistemul lui Amoniū, ci Matei are 170 de pericope; Marcu 62; Luca 152; Ión 80; iar epistolele lui Pavel forméză un tot întreg. Epistolele catolice și Apocalipsa de asemenea au altă împărțire de cât aceea a lui Eutaliū, ceea ce dovedesce tocmai vechimea codicelui.

III. *Codicile C saū Efrem*, numit și *rescriptus saū Parisiensis*, fiind-că se află în biblioteca din Paris și pentru-că în vécul al 13-lea a scris cine-va peste textul lui, unele cuvinte ascetice din scrierile lui Efrem Sirul.

El a fost scris probabil în Egipt în vécul al 5-lea, și cuprinde Testamentul Vechiū și Nou, lipsindu-și unele părți. Textul are *scrisórea continuă*, iar paginile n'au colóne. Numai Evanghe-

liile sunt împărțite în pericope după sistemul lui Amoniū, iar cele l-alte scrieri n'aū nici o împărțire.

IV. *Codicile* ~~ni~~ *saū Sinaitic*, numit ast-fel pentru că a fost găsit în Monastirea Sântei Ecaterina din muntele Sinaï, în luna Februarie 1859, de către Tischendorf, și fiind-că Tischendorf l'a putut lua de acolo numai cu sprijinul împăratului Rusiei, a fost adus și depus în biblioteca din Petersburg, unde se găsește și acum.

Codicile acesta este scris pe pergament cu litere unciale, cu *scrisórea continuă*, fără accente și spirite și chiar fără inițiale mari; iar timpul când a fost scris e vécul al patrulea, contribuind la scriere patru scriitori. El cuprinde o parte din T. V. și întreg Testamentul Noū, în ordinea următoare: Evangheliile, Epistolele Sântului Apostol Pavel (epistola către Ebrei e pusă după epistola a II-ua către Tesaloniceni), Faptele Apostolilor, epistolelec atolice, Apocalipsa. Deosebit de acestea măi cuprinde el și epistola lui Barnaba în originalul grecesc, cum și o parte din Păstorul lui Herma.

Aceștia sunt codicii cei măi însemnați ai Sântei Scripturi, în limba grécă, după care urmază și alți codici numiți greco-latină, fiind scriși în occident unde limba latină era în us și cari sunt provézuți cu stihometria lui Eutaliū.

Din cele arătate ajungem la rezultatul: 1) că scrierile Noului Testament, de și cunoscute tóte încă de la aparițiunea lor, totuși numai cu începutul s'aū generalizat în Biserica veche, răspândindu-se la tóte comunitățile creștine și chiar și la particulari.

2) Aceste cărți ni saū păstrat în manuscripte

de la început, și codificarea lor datéză din secolul apostolic, avënd mărturisirea lui *Ignațiū al Antiochiei* care le împarte în *Evanghelie și Apostol*, cum și a lui *Iustin Martirul*; iar în mod definitiv cunóscem codificarea lor de atunci de când putem să urmărim existența celor mai vechi codici, adică din vécul al 4-lea; fapt care iarăși ne încredințéză, că ele erau nu numai tóte adunate și în us la cei vechi, dar chiar quasi-codificate.

Impărțirea cărților Noului Testament.

Nascerea, viața și activitatea mesianică a Mântuitorului nostru Iisus Christos ne-o istorisesc cei patru Evangheliști și anume: Matei, Marcu, Luca și Ión, în scrierile lor, care sunt Evangheliile.

Tot ast-fel și activitatea Apostolilor în răspândirea cuvîntului lui Dumneđeū, după porunca lui Iisus, ne-o înfățișéză Faptele Apostolilor, cum și cele-l-alte scrieri care compun canonul Noului Testament.

Din cea mai adîncă vechime găsim împărțite cărțile Noului Testament în *Evanghelie și Apostol*. Adevérul acesta, după cum scim, ni'l înfățișéză *Ignațiū al Antiochiei*, cum și *Iustin Martirul*, care, sub «*memoriile Apostolilor*» înțelege de sigur «*Evangheliile*».

Din cele ce scim cu privire la adunarea și codificarea cărților Noului Testament, ele aū mai avut și alte împărțiri, dar care privind mai mult la alte interese ale Bisericei, mai ales de cult, nu la acele împărțiri a cărților reflectăm noi aici, ci la împărțirea după cuprins spre mai ușorá tratare a lor.

Cărțile care ne înfățișează activitatea Mântuitorului, se numesc foarte de mult *scrieri evanghelice*; iar acelea care ne înfățișează activitatea Apostolilor: *scrieri apostolice*.

1. Cele dintâi, adică scrierile evanghelice sunt: *Evanghelia după Matei, Marcu, Luca și Ión*.

Irineu în cartea sa *Adversus haereses* 3, 11, cum și *Origen* la *Eusebiu* *Istoria Bisericească* 6, 25, sunt de părere că Evangheliile sunt înșirate în modul arătat, fiind-că așa au fost scrise ele în șir chronologic. Sunt însă și manuscripte care făcând deosebire între autorii acestor Evanghelii, dintre cari doi—*Matei și Ión*—sunt Apostoli, iar cei alți doi—*Marcu și Luca*—discipoli ai Apostolilor, înșiră Evanghelile ast-fel: *Matei, Ión, Marcu, Luca*.

Noi rămânem la împărțirea cea dintâi, atit pentru-că, după cum țice *Irineu* și *Origen*, și probabil că așa este, Evangheliile s'aú scris în ordinea acésta chronologică, cât și pentru-că din cea mai adâncă vechime le cunoșcem în multe codice ast-fel înșirate.

II. *Scrierile Apostolilor* sunt în număr de 23 și anume:

a) *Faptele Apostolilor*, o continuare a *Evangheliei* lui *Luca*, scrise de același autor, ne înfățișează desvoltarea care a luat'o Biserica creștină îndată după înălțarea Mântuitorului la cerú, încheind istorisirea cu prima închisóre a Apostolului *Pavel* la *Roma*. Ea este tot o dată și o istorie a activităței Apostolilor, mai ales a Apostolului *Petru* și *Pavel*, și a câtor-va dintre discipolii lor.

b) *Patru-spre-șapte Epistole ale Sântului Apostol Pavel* și anume: una către *Romani*, două către *Corinteni*, una către *Galateni*, una către

Efesenî, una către Filipenî, una către Calosenî, două către Tesalonicenî, două către Timothei, una către Tit, una către Filimon și una către Ebrei.

Din acestea cele patru dintâi se numesc și Epistole mai mari, iar cele-l-alte, mai mici. De asemenea și Epistolele către Timothei și Tit, se numesc din vechime *Epistole pastorale*.

c) *Șapte Epistole catolice* (universale) și anume: o epistolă a lui Iacob, două Epistole ale lui Petru, trei epistole ale lui Ión și o epistolă a lui Iuda.

Numirea acésta de epistole catolice le-a dat'o Origen, înțelegând caracterul enciclic al lor.

d) *Scrierea profetică: Apocalipsa*.

În ordinea acésta în care le-am pus sunt înșirate cărțile Testamentului Nou în cele mai vechi manuscrise, după cum am văzut, afară de puține din ele. În deosebi scrierile Sântului Apostol Pavel, unele le au după epistolele catolice, iar altele au epistola către Ebrei imediat în șir după epistola a doua către Tesalonicenî.

O împărțire însă a acestor cărți, care de și e nouă, dar are cea mai mare însemnătate, este acésta:

Cărțile Noului Testament se împart în:

a) *Istorice* (care sunt cele patru Evanghelii).

b) *Didactice* (epistolele lui Pavel și epistolele catolice); și

c) *Profetice* (Apocalipsa).

După cum cărțile Testamentului Vechi se împart în: *Lege, Profeți și Psalmi*, tot așa și cărțile N. T. se împart în: *Istorice, didactice și profetice*, spre a arăta că același Duh care a presidat la iconomia lui Dumnezeu în tot timpul Vechiului

Testament în scopul mântuirii viitoare a omului, același Duh presidază și în realizarea sa și împlinirea aceleiași iconomii a lui Dumnezeu în Imperiul creștin prin mântuirea care s'a și dat omului, așa că Noul Testament se privesce în cel Vechi, iar cel Vechi își vede realitatea sa în cel Nou.

Evlavia cu care trebuie să se citească Noul Testament.

Când ne gândim la evlavia cu care trebuie citite cărțile Noului Testament, sufletele noastre de creștini se cuprind de cea mai adâncă umilință.

În adevăr, opera cea mare de restatornicire a omului iarăși în Imperiul grației lui Dumnezeu, de unde fusese exclus prin greșala lui, este a marelui nostru Dumnezeu Iisus Christos, carele în nemărginita sa bunătate a lăsat în Biserica întemeiată de El două căi diferite: a) *Sângele său cel scump* cu care a plătit vina noastră și b) *Sânta sa Scriptură* sa cuvintele sale, care este tot o dată depositul secretelor și voinței sale divine.

Revelațiunea cuprinsă Sânta Scriptură a lăsat-o Domnul în Biserica sa, care e mirésa lui, încredințând-o Apostolilor și urmașilor lor, spre a o explica poporului și a face ca ea să fie respectată de el după cum se și cuvine unor cuvinte dumnezeesci și să le onoreze după marele lor merite reale.

Cu cât ne întorcem mai mult spre timpurile prime ale Bisericeii, cu atât crește evlavia care o găsim la cei vechi cu privire la aceste cărți.

Fericitul Augustin e atât de pătruns de umi-

lință și de evlavie către sântele cărți, în cât el ȳice, că aceeași evlavie trebuie să o avem către fie care silabă a acestor cărți, ca și pentru părțilele de la Sânta Eucharistie.

Iată pentru ce Sântii Părinți și laicii din trecut au avut atâta evlavie către ele și a înțeles așa de bine tainica lor lucrare. În deosebii Evangheliile se aședău deschise în mijlocul adunărilor pe catedre sau pe tronuri, iar cei ce intrau trebuia să li se închine cu cea mai mare umilință.

Iată, mai departe, pentru ce noi ne închinăm înaintea Sântei Evanghelii, iar Biserica a rânduit să se ție tot-de-una pe Sânta Masă în Altar, unde Ierarchii și cei-l-alți slujitorii își plécă genunchii sarutând'o.

Evlavia noastră la citirea acestor cărți urmază să créscă din ce în ce mai mult, cu cât scim că ele ne înfățișéază pe Mântuitorul nostru Iisus Christos ca pe Ingerul Marelui Sfat, ca pe Trimisul lui Dumneđeu cel vecinic, ca să vestéscă ómenilor sânta Sa voință.

Sânta Scriptură, mai departe, este norma cređinței nóstre; ea nu e dată nici de Inger, nici de om, ci de Sântul Spirit, și prin ea Iisus Christos ne vorbesce și ne îndémnă ceea ce trebuie să facem și de ceea ce trebuie să ne ferim.

Trebuie să avem decii cea mai mare iubire către ele și să le înconjurăm cu cel mai desăvârșit respect, atunci când le deschidem spre a le citi.

Citirea cărților sante trebuie se ocupe neapărat o parte a vieței nóstre, căci dacă găsim timp să citim în istoria profană ce s'aũ petrecut în lume până astă-đi; dacă avem uni pasiuni pentru poeți și marii oratori, ba uni chiar pentru

citirii de cărți curioase și de nici un folos, cu atât mai mult e de datorie pentru sufletul nostru a-l scăpa de o atmosferă rea și veninოსă, lăsându-l să se ducă în tainele Dumneșeirei unde este hrană adevărată dătătoare de viață și recreatōre.

Și cu tōte aceste ce este astă-șî!

Dacă ar fi să se cerceteze câte case de creștinii aũ Biblia pe mesele lor, în sanctuarul familiei unde să pōrtă legătura iubirei între soșî și unde se închiagă crescerea și viitorul copiilor, cu grōză descoperim, că sfintelor cărți nu li se face onōrea ce o merită.

Iatã pentru ce preoșii trebuie să convingã pe cei ce pōrtã numele de creștin, că în Biblie este mângãarea nōstrã în timpurii grele ca și în timpurii bune și victoria nōstrã în tōte nãzuinșele cele bune.

Iubirea și evlavia cu care trebuie să citim noi sfintele cărți, ne-o aratã chiar Sfinta Scripturã: Dumneșeu șice profetului sēũ Ezechil, cap. 3, *mãnãncã cartea acēsta*, și el deschidēnd gura sa a mãnecat'o și a vēđut că e mai dulce decãt mēerea. Tot ast-fel vedem și în Apocalipsa lui Ión cap. 10. Acēsta însemnēzã a o citi cu cea mai mare atenșie și cu cea mai mare dragoste, fiind-cã în ea gãsım tōtã înșelepciunea, și ea îmbrãșșezã tōte faptele nōstre.

Cu ast-fel de respect aũ fost înconjurate sfintele cărți în trecut, și e bine ca, cu acelașî respect să fie ele privite și astă-șî. Iar fericitul Augustin în acēstã privinșã ne mai spune, că creștinii de pe timpul sēũ staũ în Bisericã cu atãta evlavie și respect cãnd ascultaũ cele ce li se citea din Evanghelie și Apostol, ca și înain-

tea lui Dumnezeu, părându-li-se că aud pe însuși Domnul vorbind.

Dragostea și evlavia ce urmăzează să o avem către Biblie isvorăște și din nemărginitul serviciu care 'l face ea sufletului nostru.

Câți din noi nu ne simțim oboșiți sufletesce și încătușați de gânduri în ast-fel de mod, în cât nu putem să facem nimic în nici o privință?

În ast-fel de condiții sufletesci, singura mângâere a noastră sunt sfintele scripturi, căci Dumnezeu care știe toate, trimite tot-de-una cuvinte de mângâere.

Când Mântuitorul ne spune: «*Veniți către mine toți cei osteniți și însărcinați, și Eu vă voi odihni pre voi*», nu este acesta cea mai eficace doctorie a necazurilor noastre sufletesci?

Când sfintele cărți deșteaptă în noi o credință vie, o nădejde tare și o iubire lucrătoare, nu este acesta tot ce omul poate dori în deslegarea celor mai delicate secrete ale inimei sale?

Dacă mai adăogăm la turburările noastre sufletesci, și ispitele care ne vin în fie-care moment aprópe, óre nu ne simțim sufletul întărit gândindu-ne că nici divinul Mântuitor n'a fost cruțat de ele și că El îngenunchind ne-a învățat să îngenunchem și noi, ca să trecă paharul suferințelor de la noi, după voea Tatălui?

Dar câte exemple de acest fel nu se pot aduce din viață, care 'și găsesc alinarea lor în citirea sfintelor cărți.

Din cele spuse ne încredințăm, că evlavia noastră pentru sfintele cărți trebuie să fie statornică și sigură, întru cât Domnul și Apostolii singuri vorbesc prin ele, iar nu ómeni; și ele au léc pentru tot ce e bolnav și rătăcit în lume și la om.

Punctul central al Bibliei este Christos către care chemăm atenția lumii de acum: Este ea bolnavă? Christos o va vindica. Este ea îmbetrânită și desamăgită? El îi va reda tinerețea cu iluziile ei de aur. Se învinovățește lumea de acum că este pozitivă și nu crede decât în ceea ce vede? Christos o va învăța să vadă ceea ce nu se vede, să guste ceea ce este nematerial, să înțeleagă că omul cel mai folositor lui-și și altora, patriei și omenirii, este acela care scie să se jertfască pe sine, și că dintre toate bunurile, cel mai prețios pentru creștinii este jertfirea de sine... În tot cazul, lumea este în prada a miilor de neajunsuri, de neliniste și de întristări. Acei ce laudă plăcerea, nu știu cât de amăgitoare este, și că mărta este cu atât mai dureroasă, cu cât nimicesce o viață mai plină de plăceri lumești. Numai Christos ne învață să ne bucurăm în suferințe, căci numai el revarsă în suflet o viață dumnezeiască, pe care n-o poate istovi nici o întristare ¹⁾.

Dacă, deci, sântele cărți deslăgă într'un mod atât de viu și de sigur toate problemele vieții, mai încap vre-o îndoială ca noi să nu fim cu cea mai mare pietate față de ele? Negreșit că din tot sufletul suntem datorii să le respectăm și să le iubim.

Atacurile care se aduc în contra cărților Noului Testament și combaterea lor.

I. Evangheliile ²⁾.

Creștinismul venind în lume și sguduind din

¹⁾ Didon, *Viața lui Iisus Christos*, p. LXXI.

²⁾ A se vedea și *Istoria Bisericească a lui Eusebiu Popovici*, tradusă de P. P. S. S. Episcopii: Athanasie al Râmnicului și Gherasim al Argeșului, pag. 108—120.

temelii credințele religioase ale lumii vechi, dintre cari unele, cum erau ale păgânilor, se întemeiau pe rătăcirii ale minții omenesci, iar altele, cum erau ale Iudeilor, se depărtaseră cu totul de la caracterul sânt ce i-l imprima o lege bună, dréptă și sântă în esența ei morală, era evident, ca el—Creștinismul—să aibă vrășmași naturali chiar de la început, pe reprezentanții acestor religii vechi.

În adevăr, chiar din vécurile cele dintâi ale creștinismului, religiunea Domnului Iisus a fost atacată și de Iudei și de păgâni.

Din vécul întâi sunt Cerint și Ebioniții cum și reprezentanții teosofiei orientale, care iaă poziție hotărîtă față de creștinism; iar de la mijlocul vécului al 2-lea până în vécul al 4-lea—*Cels* (180), *Porfiriu* (270) și *Iulian Apostatul* (362—363), cum și toți păgânii și Iudeii din vécul al 2-lea, al 3-lea și al 4-lea, descriu creștinismul ca pe o religiune neadeverată, iar cele scrise în evanghelii, ca amăgiri, fără să aducă însă vre-o dovadă în susținerea afirmațiunei ce făceau.

Biserica creștină, prin reprezentanți celebri, cum aă fost Origen și alții, aă arătat în scrierile lor cu dovezi neînlăturabile, că departe de a fi neîntemeiate și nedovedite cele ce ne istorisesc evangheliile, din contră ele pun în lumină un adevăr absolut prin veracitatea lui, fiind mărturisit de martori oculari, a căror onestitate nu póte fi pusă la îndoială.

Orî cât de violente aă fost atacurile aduse adevéurilor evanghelice în primele vécuri, ele erau neputincioase, în tendența lor de a înlătura credința și afecțiunea către evangheliă, întru cât orî cine putea să-și închipuiască fórte ușor că ele erau isvorite parte din pasiuni omenesci, parte din in-

terese josnice, scăpându-le reprezentanților celor alte religii, ocazia de a ține închiși ochii sufletești ai lumii față de nisce pretinse adevăruri religioase de la care trăgeau ei folósele lor urite.

Nu tot așa se presintă lucrul în epoca modernă a lumii, unde întâlnim cele mai curioase și mai abjecte porniri către adevărurile evanghelice și către Religiuinea noastră.

Ast-fel de la vécul al 18-lea încóce, unii critici pretind că creștinismul trebuie desființat, și în locul lui cum și în locul orí căreii religii, să se introducă o religie naturală, religiuinea minței. *Deiștii* și *naturaliștii englezi*; *materialiștii* și *ateiștii francesi* din vécul al 18-lea apucând firul Iudeilor și păgânilor din vécul al 2-lea, al 3-lea și al 4-lea, al căror echoú s'a făcut *Lesing* (1774) publicând scrierile lui *Reimarus* din Hamburg († 1768) în «*fragmentele Wolfenbüttlerine*», afirmau că activitatea lui Iisus Christos trebuie considerată ca o simplă revoluție politică nereușită, care s'a sfirșit prin mórtea urzitorului ei, după care partizanii săi născociră o istorie minunată a vieței lui, zugrăvindu-l ca pe un trimis al lui Dumnezeu, ca pe un Mântuitor dumnezeesc și întemeietorul unei religii revelate din nou. E de prisos a spune că *Reimarus* n'aduce nici o dovadă în sprijinul afirmației sale, lucru pentru care este invinuit chiar de contimporanii săi.

Raționalismul vulgar, care domina teologia protestanților germani din vécul al 19-lea și al cărui reprezentant mai de frunte a fost *Paul din Heidelberg* († 1851), declară pe Christos și Apostoli desăvirșit onești cum și istoria evangheliilor ca adevărată, dar că faptele supranaturale din

ele sunt numai aparente și trebuiesc înlăturate printr'o exegesă naturală.

Raționalismul acesta vulgar fu dus la extrem de șcôla Tübinghiană protestantă de la 1830 încóce, iar *David Straus*, în opera sa *viața lui Iisus* declară istorisirile Evangheliilor, de simple mituri, pe care nu martori oculari le-au scris, ci alții mult mai târziu, când istorisirile despre Iisus ajunseseră cu adevărat un mit.

Ipotesa acésta a lui *Straus* n'a putut fi susținută nici chiar de el, după cum a recunoscut'o proprii lui partisanî, de óre ce persóna lui Iisus Christos n'a fost așa de veche în cât să se fi putut forma mituri despre el; și deosebit de acésta, mituri despre o persónă se pot face mult mai târziu iar nu când sunt încă în viață contimporanî d'ai lui, cum au fost scriitorii evanghelilor.

Slăbiciunea teoriei lui *Straus* a fost înțelésă de Ferdinand Christian Bauer tot din Tübinghen, care numi aceste cărți: *scrieri tendențiose*, afirmând că creștinismul s'a desvoltat din iudaism, iar Iisus a adus la perfecțiune acest iudaism, folosindu-se de speranțele mesianice. Acest creștinism s'a desbinat curînd în două partide, una a lui *Petru*, care avea în vedere un creștinism mai mult iudaic, și alta a lui *Pavel*, care avea în vedere un creștinism universal. Evangheliile a fost născocite—zice Bauer—spre a împăca aceste două partiđi și ele provin din vécul al 2-lea.

Nici acéstă teorie a lui Bauer n'a putul fi susținută, așa că proprii lui partisanî au fost nevoiți să recunóscă, că cvangheliile sunt din vécul I-ai, de óre-ce sunt prea bine cunoscute în vécul al doilea; și afară de acésta, Bauer indirect însuși

e ținut să recunoscă acest lucru, de ôre ce recunoscând el de autentice epistolele lui Pavel: cea către Romani, Corinteni și Galateni, unde se a-deveresc minunile lui Iisus descrise în evangheliă, recunoscă forțamente și evangheliile de autentice; iar cërta dintre Apostolul Petru și Pavel n'a fost despre minunile lui Iisus ci despre obligativitatea legei mosaice. Din acéstă pricină urmașul său *Bruno-Baur* lepădă și autenticitatea epistolelor lui Pavel amintite mai sus.

Francesul Renan († 1892) în scrierea sa «*Viața lui Iisus*», trecând mai departe de *Straus*, declară că Iisus în lupta sa cu fariseii și preoții iudeilor, a emis idei din ce în ce mai în afară de ordinea naturală a lucrurilor, și că propriu ăis în istorisirile evangheliilor nu e nici urmă de adevăr, ci numai amăgire, de și a fost nevoit în cele din urmă să recunoscă că Iisus a fost un bărbat bun, pios și genial.

Ipotesa acésta a lui Renan n'are absolut nici o justificare psihologică și nici istorică. Ea se rezimă pe presupunerea că trebuie să fi fost la mijloc vre-o amăgire, întru cât e vorba de minuni. Dar dacă am admite că toți Apostolii au fost amăgiți, cum se face că și Pavel, care era un înfocat persecutor al creștinismului, are aceiași vedenie a lui Iisus cel înviat, ca și cei-l-alți Apostoli, și devine repede ca și cei-l-alți colegi, zelos apărător și propoveditor al adevărului evangelic? E cu neputință a afirma că a fost o amăgire la atâția bărbați cu mintea sănătósă, cari mai bine au preferit să móră de cât să înlătore afirmarea adevărului sânt cu privire la divina persoană a Mântuitorului, a vieței și a faptelor sale, adevê-

ruri pe cari ei le atestaă cu marturi cari încă trăiaă.

O ipotesă tot atât de fantastică ca și cele precedente este aceea a lui *Seydel*, care în anul 1883 afirma că *Legenda lui Buddha* a fost tras-crisă de întemeietorul religiunei creștine.

Dar nici ipotesa acésta n'a putut să aibă succes, întru cât persóna Mântuitorului așa cum ne-o înfățișéază evangheliile a fost prea bine cunoscută, iar felul seă de a vieăi cum și activitatea desfășurată de El, nu s'a făcut în ascuns, ci în faăa luméi, care a avut prilej să o vadă și să se convingă. Nici scriitori profani nu lipsesc din acele vremuri cari să nu fi cunoscut și să nu fi raportat cele ce aă auăit și aă vėđut și cari atestă că cele raportate de Evangheliști sunt de bună credință.

Netemeinicia ipoteselor acestora și lipsa de probe pentru a le putea susăine, s'a simăit nu numai în timpul ivirii lor, dar și mai târăiă. Acéstă o probézá lipsa de partisanii ai unor ast-fel de teorii, care evoluând tot înainte ajunge spre a înlătura vrednicia de credință a istorisirilor evangheliilor, fiind-că ele descriă și minuni, iar minunile sunt lucruri cu neputință, de óre-ce ar fi nisce fenomene contrare naturei.

Minunile însă sunt mai pre sus de natură; ele se produc după o lege supranaturală, ceea ce nu se póte numi imposibilă, fiind-că acel ce a instituit puterile naturii și le face să lucreze, póte să facă ca să lucreze pe lângă ele, și o putere mai înaltă; iar acésta este puterea sa creatóre.

Din cele đise se vede că din tóte elementele aduse de criticii spre a răsturna vrednicia de

credință a Evanghelilor, nu e nici unul, care să fie serios, de óre ce pe de o parte ele sunt scrise de ómenī carī aū vėđut și aū auđit cele ce spun, saū ómenī carī a luat istorisirile lor de la mar-torī ocularī; iar pe de altă parte în istorisirile acestea se vede atăta simplitate și iúbire de adevěr, în cīt nu póte nimenī să le ínlătore fără pericol de a desfința adevěrul. Ele sunt și rėmân decī cel mai sânt și mai curat isvor al credinței și vi-eței nóstre morale, păstrat cu atăta grijă și aten-ție de Biserica Domnului, și se va păstra până la sfírșirea vécurilor.

Atacurile care se aduc în contra cărților N. T. și combaterea lor.

(continuare).

II. Faptele Apostolilor. Epistolele și Apocalipsa.

a) *Faptele Apostolilor* aū fost atacate și respinse în vechime de eretici, din considerațiunii dogma-tice. În adevěr, după cum ne íncredințéză *Ter-tulian* în scrierea sa *contra lui Marcion*, 5, 2, și în *de praescript. 22, Marcioniții*, carī nu voiaū să scie despre vre-o legătură între iudaism și creștinism combăteaū aceste scrieri. Ele erau atacate și de *Ebioniți*, carī nu să puteaū împăca cu doctrina Apostolului Pavel, că págâniī prin cre-dință pot fi priimiți în creștinism, ne mai avėnd nevoe de alt ceva; de asemenea și *Maniheii*, după cum ne spune fericitul Augustin — de *util. cre-dendi* 2, 7—ne priimind ínvėțătura despre pur-cederea Spiritului Sânt, erau în contra *Faptelor Apostolilor*, care raportéză acest adevěr.

Cartea numită *Faptele Apostolilor* mărturisesce singură despre sine, că e scrisă de un contim-

poran foarte bine informat și fidel istorisitor, care a fost tot o dată și autor al Evangheliei a treia. El este un tovarăș de călătorie al Apostolului Pavel, despre care vorbește tot-de-una în persoană întâia, și care luând parte mai la toate călătoriile sale a putut să scrie cu cea mai mare exactitate tot ceea ce scia în privința desvoltării Bisericii de la Înălțarea Domnului la ceri, înainte.

Critica extremă din timpul mai nou, crede că Luca a avut numai nisce note de călătorie, iar adevăratul scriitor al cărței ar fi un alt discipol al lui Pavel, care a expus întâmplările tendințios, și care a împrumutat multe și de la Iosif Flaviu.

Acastă afirmațiune însă e combătută chiar de critici foarte liberali (ca Renan, Holtzmann și Zeller) care cred că Luca este autorul *întregei cărți* cu totul independent de Iosif Flaviu ¹⁾.

b) *Epistolele Sântului Apostol Pavel* au fost utilizate de la începutul vécului al doilea, de totă Biserica. Ereticii însă vechi, cari nu se împacău de loc cu noua doctrină pe care o punea înainte creștinismul, după cum au lepădat sau cel puțin au falsificat evangeliile dându-le o nouă redactare potrivit considerațiunilor lor dogmatice, tot ast-fel au cređut de cuviință și pentru aceleași motive se respingă și pe unele din scrierile lui Pavel. *Marcion*, de ex., un eretic din vécul al doilea, admitea numai 10 epistole ale lui Pavel, afară de epistolele pastorale și epistola către Ebrei, pe care nu le putea interpreta în sensul său eretic.

Critica protestantă mai extremă din vécul tre-

¹⁾ Istoria bisericăscă a Prof. Eusebiu, traducere de P. P. S. S. Episcop: Athanasie al Rômnicului și Gherasim al Argeșului.

cut, urmând liberalismului ce și-l'a permis în privința cărților chiar *Luther*, a început mai întâi cu tăgăduirea autenticității unei părți a epistolelor pastorale, cum și a epistolei către Efesenii; iar *Christian Bauer* admitea ca autentice numai epistolele: către Romani, Corintini și Galateni. Cum însă epistolele aceste pun în evidență posibilitatea și deci și autenticitatea minunilor săvârșite de Iisus Christos, lucru cu care nu se putea de loc împăca *Bruno Baur*, îl hotărâră pe acesta să conteste autenticitatea și a acestor epistole. Iată-ne deci cu toate epistolele lui Pavel contestate! căci în adevăr pe această cale mergând, se contestă proveniența paulină mai a tuturor scrierilor lui Pavel.

Independent însă de dovețile vechi ale Bisericii care recunosc autenticitatea scrierilor noastre, dar observăm că chiar discipolii și aderenții lui *Christian Bauer* și *Bruno Baur*, sunt ținuți nu numai să apere autenticitatea celor dintâi patru epistole, dar să admită și autenticitatea epistolei întâia către Tesaloniceni, a epistolei către Filipeni și a celei către Filimon, ținând despre a două către Tesaloniceni, despre epistola către Coloseni și cea a doua către Timothei, că cel puțin în alcătuirea lor centrală sunt autentice, nu tot așa însă și în formă. De epistola către Ebrei, cred că ea provine din vécul apostolic. Ei se feresc însă în tot cazul a spune ceva favorabil despre epistolele pastorale, afară de epistola a doua către Timothei. Din contră de la *Schleiermacher* încôce, adică de la începutul vécului trecut, epistolele pastorale a fost obiectul celor mai înverșunate atacuri din partea protestanților, cari le tăgăduiau nu numai proveniența lor de la Pavel,

dar și susțineau că ele sunt o operă a vécului al doilea, motivând acésta pe combaterea erezilor gnostice și pe existența ierarhiei, care, dic ei, nu pot fi de cât din vécul al doilea. E de pri-sos însă a spune, că erezia gnostică s'a ară-tat chîiar în vécul întâi, iar dacă epistola către Coloseni a Apostolului Pavel, a cărei autentici-tate se admite și de protestanți, combate teoria gnostică, de ce s'ar nega acésta, epistolelor pas-torale; iar în cât privesce *ierarhia* care o pun înaintea aceste epistole, și despre care scim că la sfîrșitul vécului întâi era fórte veche, de vreme ce Ignațiū al Antiohiei vorbesce lămurit de trep-tele ei, ea nu póte fi de cât de origină divină—de la Christos—de la care Apostoliū aū luat man-dat de a o da la rîndul lor altora, potrivit tre-buințelor Bisericeī.

Acest adevăr observându-l și apriciindu-l și alți critici, s'aū lepădat de considerațiile celor ex-tremi pe acéstă chestie.

c) *Epistolele catolice și Apocalipsa.*

În ceea ce privesce *epistolele catolice*, ele aū fost în parte atacate de către protestanți, cari aū respins autenticitatea lor.

Luther nu s'a sculat în contra învțătaturei Bi-sericeī romano-catolice, ci în contra abuzurilor din Biserică; ajungênd însă lucrurile prea departe, și nemulțămirea de la început degenerând într'o adevărată separațiune, se manifestă acésta în multe din punctele de credință și de practice reli-giose, pe care *Reforma* urma să le îmbrățișeze. În privința mântuirii *Luther* afirma ca ea să do-bîndesce *numai prin credință* (sola fide), iar când Biserica romano-catolică 'i-a dovedit din epis-tola lui Iacov, că și faptele sunt tot atît de tre-

buincioase pentru mântuire ca și credința, Luther respinse autenticitatea epistolei lui Iacov, cum respinse apoi încetul cu încetul și epistola către Ebrei, neadmițând puterea *sânței tradițiuni*, și tot ast-fel și epistola lui *Iuda* și *Apocalipsa*.

Dela Luther încóce, după cum scim, protestanții au mers tot mai departe cu liberalismul lor față de cărțile sante, și declarând la ocasiuni, că dogmele nu se pot scóte nici susține cu cele ce scrie Petru, au lepădat ei și autenticitatea epistolei a doua a lui Petru cum și a doua și a treia a lui Ión. Cu alte cuvinte s'au întors înapoi, înțelegând greșit situația vécurilor primare cu privire la aceste cărți, perđându-se cu intenție în nenumăratele și variatele cause care au presidat în acel timp în Biserică față de unele din aceste cărți. În deosebii epistolele Apostolului Ión cum și *Apocalipsa* sunt mai mult cernute de critici. Pe când unii apără autenticitatea tuturor scrierilor lui Ión, alții—și aceștia sunt cei mai extremi—le contestă. Ar fi de prisos a spune jocurile de cuvinte întrebuințate cu acest prilej de către critică în cestiunea de față, întru cât ea nu ne lasă de cât impresia neputinței de a dovedi alt-fel un lucru, deja demult dovedit și apreciat; iar că *Apocalipsa*, ar fi opera unui iudeu sau o operă ce provine de la mai mulți autori dintre anii 66—140, este o afirmațiune ce nu se póte dovedi prin nimic, din care pricină, cum am đis, mulți critici protestanți mai liberi din timpurile nóstre (ca *Bernhard Weiss*) recunosc autenticitatea tuturor scrierilor Apostolului Ión.¹⁾

În adevăr nouě-spre-dece vécuri întregi aprópe, servesc ca cea mai vie dovadă despre prove-

¹⁾ Ist. bisericéscă amintită.

niența tuturor acestor cărți de la autorii cărora li se atribue; și nu păreri isolate, care le întempinăm în Istoria bisericească, pot să sdruncine credința ce ne-a rămas de la nenumărații părinți și scriitori bisericești, cari în numele Bisericeii lui Christos ni le-au transmis nouă ca izvor al credinței.

Cărțile istorice.

Intre cărțile istorice ale Noului Testament Biserica încă de la început a numărat cele patru Evangheliile și anume: a) *Evanghelia după Matei*; b) *Evanghelia după Marcu*; c) *Evanghelia după Luca*, și d) *Evanghelia după Ión*; cum de asemenea și *Faptele Apostolilor* scrise de Luca.

Insemnarea cuvîntului «Evanghelie».

Cărțile care ne fac cunoscut viața, cuvintele și faptele Domnului nostru Iisus Christos poartă inscripțiunea: *Εὐαγγέλια*. Cuvîntul *εὐαγγέλιον* în clasicismul grec însemnă: un dar dat de bună voe și din dragoste; iar în grecoitatea de mai târziu însemnă: *veste bună*, și în Noul Testament: *vestea cea bună despre Iisus, Mântuitorul lumii și despre Impărăția Sa*.

Numele autorului fie cărei Evanghelii nu se pune cu genitivul, de exemplu: *Εὐαγγέλιον Μαθθαίου*, ci cu prepozițiunea *κατα*: *Εὐαγγέλιον κατὰ Μαθθαίου*—de óre-ce Evangheliile noastre, în fapt, nu sunt producțiunea vre-unui om, sau o simplă edițiune a tradițiunei istorice; în fapt nu sunt *patru Evangheliile*, ci uumaí *una* raportată în mod deosebit;—un *Εὐαγγέλιον τετράμορφον*, cum o nu-

mesce *Irineu* în cartea sa *adv. haeres.* 3, 11, 8, sau una *ἐν διὰ τεσσάρων*, după cum dice *Origen*.

Unica lumină care apare în persóna Domnului nostru Iisus Christos, se reflectează în patru forme în cele patru Evanghelii. De aceea și noi când vorbim de cartea care conține cele patru Evanghelii o numim simplu: *Sânta Evanghelie*, iar nu *Sântele Evanghelii*.

Nu se scie dacă inscripțiile acestea provin de la autori lor, sau s'aun adaus mai târziu. În tot cazul ele sunt foarte vechi, de vreme ce le întempinăm chiar în vécul al doilea.

I. *Evanghelia după Matei.*

Intâia Evanghelie este alcătuită de Sântul Apostol Matei. Despre viața și activitatea lui cunoscem foarte puțin, atât din Sânta Scriptură, cât și din tradițiune.

Tatăl său—după cum ne încredințază Marcu cap. 2 v. 14, se numea Alfeu, care nu e aceeași persónă cu tatăl lui Iacov cel mic, și care de asemena se numea Alfeu sau Cleopa.

Mai înainte de a fi chemat la apostolat, Matei se numea *Levi*, după cum ne încredințăm de la Marcu cap. 2, v. 14; Luca 5, 27; Matei 9, 9, și era vameș la *lacul Genisaretului*, după cum însuși mărturisesce.

În timpul apostolatului său și după aceea s'a numit *Matei*, și cu acest nume e cunoscut în toate catalógele apostolice (Matei 10, 3; Marcu 3, 16; Luca 6, 15; Fapt. Ap. 1, 13); și fiind-că împrejuririle chemării la apostolat a lui Matei cu persóna lui Levi, sunt aceleași, rezultă că Levi și Matei este una și aceeași persónă.

Nu era lucru neobicinuit la Iudei, ca în urma unui act însemnat pe care 'l înregistrează omul în viața sa, să-'și schimbe numele primitiv, căci și Petru și Pavel și Marcu își schimbă numele lor: Chifa, Saul și Ión, în: Petru, Pavel și Marcu, când au fost priimiți în numărul credincioșilor lui Christos. Tot ast-fel și *Levi*, își schimbă numele în cel de *Matei*, care în grecește însemnează Θεόδωρος = darul lui Dumnezeu.

În privința activității sale, după Înălțarea Domnului la ceri, toate datele care le avem sunt incomplete.

O tradițiune veche alexandrină, păstrată la Clement Alexandrinul, în cartea sa *Pedagogul*, cartea II-a cap. I, și la *Eusebiu* Ist. bis. 3, 1, dice că Matei rămase timp de 15 ani după Înălțarea Domnului la ceri, în Ierusalim, unde, după afirmațiunea lui *Irineu* (adv. haeres. 3, 11), a predicat connaționalilor săi Iudei; după aceea s'a dus în Macedonia, apoi în Asia și în urmă în Etiopia unde a predicat creștinismul. Acestă sciință ne-o dă *Rufin*—Ist. bis. 10, 9, și *Socrat* în Istoria sa bisericăscă 1, 19; iar mai în urmă s'a dus în Parția, India și Arabia, după care s'a întors iarăși în Etiopia unde a murit mórte de martir și anume în orașul Meroe (*Nichifor Calist*. Ist. bis. I). Gnosticul *Heracleon* însă, care a viețuit pe la mijlocul vécului al 2-lea dice, că Matei n'a murit mórte de martir;—afirmațiune pe care o întăresce și *Clement Alexandrinul* (*Strom.* 4, 9), precum și *Origen* și *Tertulian*, cari cunosc numai pe Petru, Pavel și Iacov, că au murit mórte de martir.

Tradițiunea veche a Bisericei afirmă unanim, că Matei a scris cel întâi între Evangheliști.

Imprejurările cari se grămădeau asupra tinerii Bisericii la început, cu deosebire discuțiunile care nu mai aveau sfârșit între creștinii și evreii, dacă Christos este cu adevărat Mesia cel prezis de profeți, sau nu? au hotărât pe Matei să scrie Evanghelia sa, care răspunde acestei îndoeli cu o deplină claritate. Tóte numirile și caracterele cu care profeții descriu pe Mesia, erau și în Christos, și Matei dovedesce acest adevăr cu desăvârșit succes; de aceea și începe el geneologia lui Iisus cu David și Avraam, cu acei protopărinți cărora în adevăr li s'au făcut promisiuni despre Mesia; și ori de câte ori este vorba ca să dovedescă adevărul mesianității lui Christos, se raportă la profeții Vechiului Testament cu cuvintele: «*pentru ca să se împlinescă cele ȳise de Domnul prin profetul, etc.*

De aceea după ce expune în partea preistorică cap. 1, 1—2, 23 geneologia lui Christos, cum și primele împrejurări din timpul nasterii, trece la descrierea activității publice a lui Mesia, începând mai întâi cu botezul și ispitirea Mesiei; activitatea lui în Galileea; ultima lui călătorie la Ierusalim; intrarea triumfală în acest oraș; rămânerea sa acolo; istoria patimilor și morții cum și învierii lui. Cu alte cuvinte descrie pe Mântuitorul după cele trei oficii mesianice ale sale de Profet, Preot și Rege, în cele 28 de capitole care alcătuiesc Evanghelia.

Matei a scris Evanghelia sa în limba ebraică, și anume în dialectul siro-haldaic în us atunci în Palestina. Adevărul acesta ni-l învederează Irineu (adv. haeres 3, 1); Panten (Eusebiu, Ist. bisericescă 5, 10); Origen (Eusebiu, Ist. bis. 6, 25); Eusebiu, care ȳice anume: «*Matei a predicat*

mai întâi *Evreilor*, iar voind să mERGă de la ei și să se ducă la alții, le-a lăsat lor *Evanghelia scrisă în limba lor maternă* (Eusebiu, Ist. bis. 3, 24). Tot acest adevăr îl atestă și *Ciril al Ierusalimului* (catihesa 14), *Epifaniu* (adv. haer. 30, 3), *Sinopsa* atribuită Sântului Athanasie, cum și *Sântul Ión Chrisostom*; iar între cei mai de aproape de secolul apostolic avem pe *Papia*, care într'un fragment păstrat la Eusebiu, *Istoria bisericească*, și intitulat: «*Explicările istoriei domnesci*» (Eusebiu 3, 39) care țice: «*Matei a compus în dialectul ebraic istoria lui Iisus, pe care fie care a explicat'o (adecă a tradus'o și explicat) cum a putut.*»

Originalul ebraic al lui *Matei* nu se găsește nici macar în secolul apostolic, de și *Panten* ne spune că mergând în *India* (probabil în *Arabia de sud*) a găsit acolo *Evanghelia lui Matei* scrisă în limba ebraică, pe care a adus'o *Apostolul Bartolomei* (Eusebiu, Ist. bis. 5, 10).

Avem însă traducerea în limba grăcă a acestei *Evangelii*, care nu se scie de cine s'a făcut, de vreme ce unii cred că traducătorul ar fi fost *Apostolul Iacov fratele Domnului*, alții *Apostolul Ión*.

Traducerea este foarte veche, și se pare că îndată după ce *Matei* a scris'o în limba ebraică, după foarte puțin timp a fost tradusă în limba grăcă.

Opiniunile care s'aũ emis din vécul al 15-lea, și anume de la *Erasm de Rotterdam* și adoptate de *Hug*, un teolog din apus de la începutul vécului trecut, că *Evanghelia* ar fi fost scrisă original în limba grăcă, n'are nici un temeiũ serios.

Timpul când s'a scris acéstă Evanghelie, după

cum ne încredințază *Irineu* (adv. haeres 3, 1), a fost pe când predicau la Roma Apostolii Petru și Pavel. *Clement Alexandrinul* (Euseb., Ist. bis. 6, 14), *Origen* (Eusebiu, Ist. bis. 6, 25), *Eusebiu* (Ist. bisericescă 3, 24), cred că Matei a compus Evanghelia mai înainte de a părăsi Palestina ca să se ducă în altă parte; după care păreri, unii basându-se pe tradiția bisericescă cred, că Matei a scris între anii 33 și 40 după Christos, mai probabil însă a scris el la anul 42.

Locul unde a scris e Palestina, probabil Ierusalimul.

Autenticitatea și deci *canonicitatea* ei este garantată de totă vechimea bisericescă: *Clement Romanul* (Epistola I către Corintenii 46), *Barnaba* (Epistola sa 4), *Ignatiu* (Epistola sa către Smirnenii c. 6), *Policarp* (Epistola sa 2), *Justin Martirul* (numirile Apostolilor), *Athenagora* (legatio pro Christianis c. 11), *Teofil de la Antiohia* (ad Auatolyc. 3, 13), *Papia*, în locul care l'am vădut, *Claudiu Apolinare*, în *chronicul paschal*, *Peșito*, *Irineu* (adv. haer. 3, 11), *tertulian* (de carne Christi, 22), *Clement Alexandrinul* (Stromata I.), *Origen* (Eusebiu, Ist. bis. 6, 25), *Ciril al Ierusalimului* (catehesa 14), *Eusebiu* (Istoria bis. 6, 25); *Epi'aniu* (adv. haeres. 30, 3), *Ieronim*, *Ión Chrisostom* cum și toți părinții și scriitorii bisericesci, așa că nimeni nu s'a îndoit că ea este autentică și prin urmare canonică.

Primii cititori ai Evangheliî sunt Iudeii din Palestina.

II. Evanghelia după Marcu.

Autorul Evangheliei a doua este Evanghelistul Marcu, după cum ne încredințază întreaga Biserică. Numele său în iudaism era *Ión*, din care cauză în Faptele Apostolilor cap. 12, ¹²; 25, ¹⁵, ³⁷, se ține el *Ión Marcu*, sau numai simplu *Ión* (Fapt. Ap. 13, ⁵), sau numai simplu *Marcu* (Fapt. 15, ³⁹; Colos. 4, ¹⁰; Filimon 24; II Timot. 4, ¹¹).

Numele Marcu este romanic, pe care Evanghelistul nostru l'a adoptat când a intrat în creștinism, după același exemplu urmat de Matei și alții.

Marcu n'a fost un Apostol al lui Iisus, în sensul strâns al cuvântului, cum era Petru, Iacov, Ión, etc., ci discipol al Apostolilor, adus în cercul Apostolilor de către unchiul său *Barnaba* (Colos. 4, ¹⁰).

El era născut în Ierusalim, unde mama sa Maria, care priimise creștinismul, avea o casă (Fapt. Apost. 12, ¹²).

Primele noțiuni în adevărurile creștine le-a avut de la Apostolul Petru, care l'a și botezat (*I Petru* 5, ¹³); iar tradiția de mai târziu îl numără pe dînsul în rândul celor 70 de discipoli (*Epistaniu*, haeres. 51).

Probabil că prin mijlocirea unchiului său Barnaba a făcut Marcu cunoștință cu Apostolul Pavel, mai înainte ca acesta să întreprindă călătoriile sale misionare. Cunoștința a făcut-o în Ierusalim, după care toți trei s'au dus la *Anti-ohia*, de unde porcesc călătoriile misionare ale lui Pavel.

În prima călătorie misionară însoți și Marcu pe Pavel și Barnaba, cari se duseră la Cipru și

Asia mică. Când ajunseră însă cu toții în *Perga*, Marcu, fie din dor de patrie, fie din slăbiciune, 'i-a părăsit, spre cea mai mare nemulțămire a Apostolului, care n'a mai voit să-l ia în călătoria sa a doua misionară, cu toate insistențele lui Barnaba; din care pricină se despărțiră acești doi soți de călătorie, plecând Barnaba cu Marcu spre Cipru (Fapt. Ap. 15, ₃₆), iar Pavel tot spre Asia mică și către Europa.

Țece ani mai târziu găsim pe Marcu iarăși pe lângă Apostolul Pavel în Roma; acesta ne-o dovedesce epistola către Caloseni (4, ₁₀) și cea către Filimon (v. 24), pe care Apostolul le-a scris din prima sa închisore în Roma, și în care trimite saluturi și de la Marcu; de asemenea și epistola a doua către Timothei, pe care Pavel o scrie din închisorea sa a doua din Roma.

La întrebarea: ce a făcut Marcu în timpul celor Țece ani cât n'a fost cu Apostolul Pavel? ne spun cei vechi, că el a fost la Apostolul Petru (ceea ce se dovedesce și din prima epistolă a lui Petru), servindu-și ca interpret său ca secretar.

În adevăr *presbiterul Ión* (Eusebiu, Ist. bis. 3, 39) Țice: Marcu, fiind interpretul lui Petru, de ce 'și aducea aminte nota cu sîrguință; iar *Irineu* (adv. haer. 3, 1), numesce pe Marcu: «discipolul și interpretul lui Petru. Tot ast-fel Țice și *Origen* (Eusebiu, Ist. bis. 6, 25): că *Marcu a compus Evanghelia cum 'i-a spus'o Petru*. În sensul acesta vorbesce și *Tertulian* (contra Marcion. 4, 5), iar *Eusebiu* (Ist. bis. 2, 15) și *Ieronim* (de vir. ill. 8) afirmă, că Marcu era însoțitorul lui Petru cum și discipolul și interpretul lui.

Tradiția bisericească, care ne-o face cunoscut *Clement Alexandrinul* și *Eusebiu* (Ist. bis. 6, 14),

ne spune, că Marcu a fost cu Apostolul Petru în Roma, unde a rămas până la mórtea acestuia, după care se duse în Alexandria, întemeiază biserica d'acolo, pe care o păstorește ca Episcop (Eusebiu, Ist. bis. 2, 16, 24) până la anul 62, când, lăsând de urmaș al său pe *Anian*, se întorse înapoi la Roma.

În adevăr, tradiția acésta, care începe de la *Papia* (sfârșitul vécului I-âi și începutul vécului II-lea), afirmă că Marcu, fiind pe lângă Apostolul Petru și ca interpret al lui, a scris *Evanghelia*, după predica lui Petru, pentru credincioșii cari doreau să aibă și scris ceea ce aușiseră de la Apostol prin grai.

Nu se póte tăgădui că Marcu n'a fost pe lângă Apostolul Petru, întru cât sunt atâtea doveđi care ne întăresc în acésta convingere; dar că Petru a fost în Roma cu Marcu, unde a predicat creștinismul mai înainte de a ajunge aci Apostolul Pavel, nu se póte admite, întru cât istoricesce este dovedit, că Petru n'a putut fi în Roma de cât la sfârșitul vieței sale, când a și suferit martiriul.

Marcu a fost decî cu Petru în Babilon, după cum se vede din prima epistolă a Apostolului, sub care numire în nici un cas nu se póte înțelege Roma, cum ar voi unii.

La sfârșitul vieței sale, însă, Petru cu adevărat a fost în Roma împreună cu Pavel, și numai acum a avut el prilej să predice și Romanilor, în care timp și Marcu și-a alcătuit *Evanghelia* sa. Adevărul acesta ni-l arată Clement Alexandrinul la *Eusebiu*, în *Istoria sa bisericescă* 2, 15, și 6, 14, unde citim: «*Iar cu Evanghelia după Marcu, s'a petrecut ast-fel: fiind Petru în închisóre la Roma, a predicat cuvîntul..... iar cei de*

față fiind mulți, au rugat pe Marcu, de óre-ce 'i-a urmat mai de mult, și-'și va aduce aminte de cele vorbite, să scrie cele spuse; iar el scriind Evanghelia a dat-o celor ce l'au rugat, ceea ce auđind Petru nici n'a aprobat, nici n'a desaprobat».

Din cuvintele lui Clement Alexandrinul ne convingem, că nu mai înainte a predicat Petru la Roma, ci pe când a fost adus acolo ca să fie aruncat în închisóre, și deci Evanghelia lui Marcu tot în acest timp a fost alcătuită, ceea-ce de alt-fel ne încredințeză și Irineu zicând (adv. haeres. 3, 1): «..... iar după mórtea lor (Petru și Pavel)... a scris **Marcu și Luca**».

În privința ultimelor întemplerii din viața Evanghelistului Marcu, datele sunt incomplete. Unii afirmă că el, după mórtea lui Petru și Pavel, s'a dus în Alexandria—după cum am veduť —fondéză Biserica de acolo și o păstorește ca Episcop până la sfirșitul vieței sale, când lasă de urmaș pe Anianus, și móre ca martir, fără însă a se preciza anul morței, pe care unii îl cred a fi în timpul lui Nero, alții chiar în timpul lui Traian. Adevérul este însă, că Marcu se sfirșește din viață după anul 67 după Christos.

Evanghelia a doua, care cuprinde 16 capitole, a fost alcătuită de Marcu în limba grecescă. Opinia lui Baroniu (ad. ann. 44. No. 39 sequentes) că s'ar fi scris original în limba latină, n'a găsit nici o aprobare, nici chiar în apus; iar în ea autorul ne istorisește de la cap. 1—13 istoria activității publice a lui Iisus ca Mesia, și de la cap. 14—16 istoria patimilor, morței, învierii și înălțării lui Iisus Christos.

Cititorii Evangheliei sunt creștini născuți păgâni, încredințându-ne despre acesta însași dis-

pozițiunea internă a ei, întru cât autorul nu găsește că e de trebuință să aducă citate din T. V.— ceea ce ar fi trebuit să facă dacă ar fi fost destintă pentru iudeo-creștini; apoi explică în grecesce cuvintele evreesci sau aramaice pe care e ținut să le pue, și introduce pe cititorii în toate obiceiurile și învățăturile evreesci, cum și la locurile unde s'a petrecut ceva; vorbește de divorțul din partea femeii, ceea ce era la Grecii și la Romani; întrebuițază cuvintele latinesci în formă grăcă, etc , etc.

Timpul când s'a scris Evanghelia, cum se poate deduce din cele precedente, este acela pe când se afla Petru și Pavel în închisorii la Roma; și fiind vorba de a doua închisóre romană, când au și suferit martiriul cei doi Apostoli, urméză că anul 64 desemneză timpul când a fost scrisă Evanghelia; în tot cazul ea a fost scrisă mai înainte de anul 70, data dărămării Ierusalimului, de vreme ce nu se amintesce nimic într'insa de acest eveniment însemnat. *Locul* unde s'a scris este *Roma*, după cum ne încredințăm de la toți părinții și scriitorii bisericesci.

Autenticitatea și deci *canonicitatea* Evangheliei a doua este garantată de mărturiile unanime ale Bisericeii vechi. Din vécul întâi sau apostolic se aduc citate din ea. Așa *Clement Romanul* și *Barnaba* în epistolele lor aduc citate din Evanghelie; iar *Papia* fiind de aceeași părere cu *presbiterul Ión* ne spune: *Presbiterul Ión afirmă că Marcu, interpretul lui Petru, a scris aceea ce a putut ține minte, din predicile lui Petru.* De asemenea și *Iustin Martirul* în dialogul cu Trifon 103 ȕice, că Evangheliile sunt scrise de Apostolii și discipolii lor (Marcu și Luca).

Cel dintâi însă care numesce pe Marcu ca autor al Evangheliei este *Irineu* (adv. haeres. 3, 1); apoi *Clement Alexandrinul* (Euseb. Ist. bis. 6, 14); *Origen* (Eusebiu Ist. bis. 6, 25); *Tertulian* (c. Marcion. 4, 5); *Epifaniu* (adv. haeres. 51, 6); *Ieronim* (de vir. ill. 8), cum și toți părinții și scriitorii bisericesci din vécul al patrulea încóce, unanim recunoscând că Marcu este autorul Evangheliei a doua.

În timpul mai nou s'a atacat autenticitatea ei, dar motivele invocate sunt atât de slabe în cât n'aú putut să clatine întru nimic adevérul vechiu istoric în privința ei. De asemenea neîntemeiate sunt și părerile acelora cari susțin, că ultimele verseturi ale capitolului 16, și anume versetul 9—20, n'ar fi ale lui Marcu, fiind-că nu s'ar fi găsimd în unele manuscripte vechi. Ele se găsesc în multe manuscripte dintre cele mai bune, cum afirmă *Victor de la Antiohia* (vécul al 4-lea), și afară de acesta e cu neputința a crede, că Evanghelia s'a putut termina cu cuvintele: «*căci se temeau*».

III. Evanghelia după Luca.

De la *Irineu* în sus tótă vechimea bisericescă recunósce că *Luca* este autorul Evangheliei a treia.

Numele *Luca* este scurtat din *Lucanus*, *Lucianus* sau *Lucilius*; și în adevér unii codici din Italia aú în inscripții și subscriptții: *Secundum Lucanum*.

Eusebiu în Istoria sa bisericescă 3, 4 ne spune că: *Luca* era de neam din Antiohia, de profesiune medic. El a fost născut păgân, de vreme ce Apostolul Pavel în epistola către Coloseni

4, ¹¹, ¹⁴, îl deosebesce de creștinii născuți iudei (οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς). Nu se scie anume cine l'a introdus în creștinism. Părerea că el mai înainte de a deveni creștin a fost proselit iudeu, se adevărește în parte din marea cunoștință ce o avea de toate obiceiurile iudaice.

Afirmațiunea că Luca era de profesiune medic, o întăresce și Apostolul Pavel, după cum vedem din epistola către Coloseni 4, ¹⁴: *Vă salută pre voi Luca, medicul*. Dacă a fost și pictor, nu se poate dovedi cu siguranță, de și tradițiunea spune că sunt multe icône zugrăvite de el, și care s'ar fi găsimd în Italia, tradițiune care a trecut și în cărțile noastre de ritual unde, în paraclisul Maicei Domnului, citim:

«Mută să fie gura păgânilor cariî nu se închină cinstitei icónei tale celei zugrăvite de Sfîntul Apostol și Evanghelist Luca, ceea ce să chiamă povățuitoare.»

Ipolit (de LXX apost. opp. p. 41); *Epifaniu* (adv. haer. 51); *Teofilact* (Prooemia în Evang. lui Luca) și alții, țin că Luca făcea parte din numărul celor 70 de discipoli, ipotesă care se întăresce prin faptul că numai el vorbește de ei și de trimiterea lor, cum și prin faptul că Biserica în ziua Sântului, citește Evanghelia unde se vorbește tocmai de trimiterea celor 70 de discipoli.

Ca și Marcu, tot așa și Luca nu este Apostol în sensul strîns al cuvîntului, ceea ce afirmă și el când ține, că este dintre aceia cariî n'au vădut înseși faptele și n'au audit înseși învățăturile Mântuitorului (cap. I, ², ³).

Mai târziu îl găsim însoțind pe Pavel în a doua călătorie a sa misionară de la Troea până la Fi-

lipi (Fapt. Ap. 16, ₁₀), întorcându-se cu Apostolul în a treia călătorie misionară de la Ahaea în Asia mică (Fapt. Ap. 20, ₆). Chiar în timpul închisorei celei de doi ani a lui Pavel în Cesa-reea, Luca era lângă dînsul. Apoi când Apostolul fu trimis la Roma, ca să priméscă acolo condamnarea sa, călători și Luca în corabie cu Pavel și rămase cu el în închisóre (Fapt. Ap. 27, ₁). În fine pe când Pavel se afla pentru a doua óră închis la Roma, și când toți discipolií îl părăsiseră, Luca era lângă Apostolul (II Tim. 4, ₆) de care nu se despărți pînă la mórtea sa, care urmă îndată.

Ce a întreprins Luca, după mórtea Apostolului Pavel, nu se scie nimic sigur. *Epifaniú* (adv. haeres. 51) dice că a predicat Evanghelia în Galia, Italia, Dalmația și Macedonia. *Nicefor* (Ist. bis. 2, 33) crede că a predicat în Grecia și că în anul al 80-lea al etăței a fost spânzurat de un maslin. *Isidor* (de vita et obitu sanctorum) spune că Luca ar fi venit în Bitinia în anul al 74-lea al etăței sale, predicând acolo creștinismul; iar *Ieronim* mai adaoge că împératul *Constantiú* a poruncit ca ósele lui împreună cu ale Sf. Apostol Andrei să se aducă din Ahaea la Constantinopol și să se depună în Biserica Sântilor Apostoli.

Motivul care l'a îndemnat pe Luca să alcătuiască Evanghelia sa ni-l spune însuși la începutul Evangheliei, cap. 1, unde citim: *De vreme ce mulți s'aú apucat a alcătui povestire pentru lucrurile cele ce aú fost adevérite între noi, precum aú dat noué cei ce dintru început aú fost singuri vędători și slujitori ai cuvîntului, párutu-mi s'a și mie, urmënd tóte dintâi cu deamáruntul, pe ránd a*

scrie ție, puternice Teofile, ca să cunoscî întărirea cuvintelor întru care te-ai învățat.»

Din acestea vedem pe de o parte că scrierile de care vorbesce Luca că le-ar fi alcătuit mulți, se abăteau de la curatul adevăr al evenimentelor petrecute în timpul lui Iisus, și ca să le îndrepteze se simte el nevoit a face o expunere clară a lucrurilor, iar pe de alta de a înfățișa lui Teofil prin o tratare critică-pragmatică a faptelor creștine, *siguranța* despre învățătura deja priimită de acesta.

Cine era *Teofil* nu se scie cu siguranță. Patriarhul Alexandriei *Eutihii* (Anal. Alex. I. p. 334. edit. Gelden et Pockock) crede a fi fost un bărbat distins din Italia sau Roma, întru cât titlu de *κράτιστος* nu se da de cât înalților demnitarilor ai statului, și preoților. Alții cred a fi fost un împărat roman, dar care, nu se scie. Alții și anume *Epifaniu* (adv. haeres. 51, 7) ȳice, că sub Teofil se înțelege ori ce bun creștin; deci Luca se adresază către creștinii în genere.

Învățaturile Sântului Apostol Pavel despre cuvântările și lucrurile săvârșite de Mântuitorul nostru Iisus Christos, 'i-a servit lui Luca de normă în *alcătuirea* Evangheliei sale.

În prima linie să observă caracterul universal al Evangheliei, rezultat din vederile adânci și înaintate ale Apostolului Pavel cu privire la dreptul de mântuire al tuturor ómenilor prin Iisus Christos, adevăr pe care Mântuitorul l-a întipărit în mintea Apostolilor în cursul activității sale mesianice.

În adevăr, pe când Evanghelistul Matei arată pe Iisus mai ales ca pe Mesia cel făgăduit popoului iudeu—fiind-că acésta a fost intenția E-

vanghelistului—Luca din contră tratéză despre același Iisus ca Mântuitor al tuturor.

Caracterul universal al Evangheliei se vede deja din genealogia lui Iisus pe care Luca ne-o expune în capitolul 3. v. 23—38, unde se începe cu Iisus și merge arborele genealogic până la Adam protopărintele neamului omenesc, până la Dumnezeu, creatorul tuturor; pe când Matei rămâne la Avraam (Matei, cap. I) protopărintele poporului iudeu.

Caracterul universal al Evangheliei se vede și de acolo, că el vorbește și de cei 70 de discipoli ca propoveduitori ai Evangheliei la toate popoarele, pe când Matei arată numai pe cei 12 Apostoli ca reprezentanți ai celor 12 seminții ale lui Israil (Matei 10, 1).

În Evanghelia sa, care e compusă din 24 de capitole, Luca expune, ca și Matei și Marcu, viața și istoria lucrării publice mesianice a Domnului nostru Iisus Christos în Galileea, cum de asemenea și istoria patimilor, răstignirii, învierii și înălțării Domnului la ceri.

Luca a scris această Evanghelié în limba grécă, care e mai clasică de cât a celor alți evangheliști.

Cu privire la *locul* unde s'a scris Evanghelia, sunt două păreri. Unii dic, că s'a scris în Roma, pe când se afla acolo închis Apostolul Pavel. Alții sunt de părere că s'a scris mai înainte de închisórea romană a lui Pavel, și anume în Palestina, probabil în Cesareea, sau în Antiohia, sau chiar în Alexandria.

Timpul când s'a scris, iarăși nu se póte hotărî; în tot cazul s'a scris ea mai înainte de distrugerea Ierusalimului (anul 70), de óre-ce Apos-

tolul nu vorbesce nimic în scrierea sa de acest eveniment, care a făcut epocă în istoria lumii. Intre scrierea Evangheliei și a Faptelor Apostolilor, trebuie să fi fost un timp foarte scurt, de óre-ce ambele scrieri sunt așa alcătuite în cât o unire a lor este imperios reclamată, ceea ce dovedesce că au fost scrise la sfârșitul celor doi ani de închisóre ultimă a lui Pavel în Roma, deci pe la anul 64 după Christos.

Autenticitatea și deci și canonicitatea Evangheliei lui Luca este atestată de toți părinții și scriitorii bisericesci vechi. Autorul ei de și nu se numesce, totuși tradițiunea veche a Bisericeii, căreia s'a făcut eco sântii părinți, este cea mai sigură probă că Luca este autorul.

Faptele Apostolilor scrise de Luca sunt cel dintâi și mai puternic temei pentru autenticitatea Evangheliei. Apoi vine: *Canonul lui Muratori*; *Irineu* (adv. haers. 3, 1); *Tertulian* (contra lui Marcion 4, 2, 5), care numesc clar pe Luca, ca autor al Evangheliei a treia; și tot de aceeași opinie sunt și *Origen* (Eusebiu, Ist. bis. 6, 25); *Eusebiu* (Ist. bis. 3, 4); *Ieronim* (Comentarii la Matei) și alții.

Părerile ridicate în timpul din urmă contra cap. I, v, 5—cap. II v. 52, că nu sunt de la Luca, fiind-că ele nu se găsesc în Evanghelia ereticului Marcion, n'au nici un temei, întru cât în deobsce este cunoscut, că Marcion a ciuntit Evanghelia, cum a făcut și cu alte cărți, potrivit scopurilor sale dogmatice.

IV. Evanghelia după Ión.

Intréga Biserică din primele vécuri numesce

pe *Apostolul Ión* autor al Evangheliei a patra.

Ión era fiul unui pescar cu numele *Zevedeiŭ*, care locuía la Marea Galileei în Capernaum sau Betsaida; iar mama sa se numía *Salomi*. *Ión* era fratele lui Iacov cel bătrân, care a fost decapitat din ordinul regelui Irod Agripa (Fapt. Ap. 4, 21) pe la anul 42 sau 44 după Christos.

Din cele ce putem vedea la Marcu, 1, 20, Luca 5, 10, *Ión* 19, 27, se pare că părinții lui *Ión* nu erau de tot săraci. Tatăl său *Zevedeiŭ* nu este atât de cunoscut în Evanghelie, cât este însă mama lui, *Salomi*. Acésta era una din acele femei galileene care însoțeau pe Iisus în călătoriile sale, și care nu'l părăsiră nici la mórtea sa pe cruce (Mat. 27, 55).

Sentimentului pios al *Salomei* se datoresce creșterea cu îngrijire a lui *Ión* în spiritul speranțelor mesianice, care erau atât de puternice atunci printre iudeii pioși, în cât îl hotărîră pe *Apostolul nostru* să intre în numărul discipolilor lui *Ión Botezătorul*, pe care îl recunosceau ca înainte mergător al lui *Mesia*.

Prin mijlocirea *Botezătorului Ión*, face *Evanghelistul nostru* cunoștință cu *Mântuitorul* (*Ión* 1, 35), fără însă ca să devie chiar de atunci discipol al lui, ci mai târziu când *Domnul* îl chiamă împreună cu fratele său *Iacov* la apostolat, pe când se afla pescuind la lacul *Genisaretului* (Mat. 4, 18, Luca 5, 10), devenind ast-fel împreună cu *Petru* și *Andreï* cei dintîi apostoli ai *Domnului* (Marcu 5, 37; Luca 8, 51; Mate 17, 1; etc.). Intimitatea cea mare, care o avea cu *Mântuitorul*, transformă de o dată caracterul ambilor frați, prefăcându-i din ceea ce erau mai înainte: aprigi, de un zel nețermurit și intoleranți față de alte păreri (Luca 9, 54;

Matei 20, ₂₀; Marcu 10, ₃₅), din care cauză 'și atraseră din partea Domnului numele de *Boanerges* adică fiii tunetului (Marcu 3, ₁₇). Incețul cu încetul temperamentul lor vioi și intolerant se înlocuiește cu umilință și resignațiune (Marcu 10, ₃₅; Mat. 20, ₂₀). Evanghelistului Ión, discipolul pe care 'l iubea Iisus, îi încredință *Domnul* pe mama sa pe când se afla răstignit pe cruce și 'și da sfirșitul.

După învierea Domnului s'a dus Ión cu Sânta Fecióră și cu mama sa Salomi în Galileea (Ión 21, ₁); dar la înălțarea Domnului la ceriú îl găsim iarăși în Ierusalim (Fapt. Ap. 1, ₁₃) unde a stat apoi mai mult timp (Galat. 2, ₉) Din timpul acesta activitatea lui este unită cu a Apostolului Petru, fiind de față când acesta vindecă pe un paralic în templu (Fapt. Ap. 3), cu care ocaziune sunt amândoi închiși (Fapt. Ap. 4). Mai târziu, și anume după uciderea cu petri a Arhidiaconului Ștefan, pe când creștinismul se respândise prin Samaria, fu trimis împreună cu Petru acolo ca să întărească pe credincioși, și după ce a respândit Evanghelia și în alte părți, s'a înapoiat iarăși la Ierusalim (Fapt. Ap. 8, _{14—25}), unde 'l găsește mai în urmă și Apostolul Pavel, numărându-l între *stîlpii Bisericeii* (Galat. 2, ₉).

O tradițiune care începe în Biserică ceva mai târziu, afirmă că Ión a rămas în Ierusalim până la mórtea Sântei Fecióre, care s'a întemplat în anul 48 d. Chr., după care s'a dus de acolo, dar unde, nu se scie. La Efes nu s'a dus, fiind-că Pavel în cuvîntarea care o ține presbiterilor din Efes, adunați la Milet (Fapt. Ap. 20, ₁₇), nu vorbește nimic despre Evanghelistul nostru, cum de asemenea nu vorbește nici în epistolele care

le trimite din prima sa închisóre din Roma, epistole adresate bisericilor din Asia, ceea ce desigur ar fi făcut dacã Ión ar fi fost pe acolo.

Mai târziu însă, și anume după mórtea Apostolului Pavel, și după dărimarea Ierusalimului (anul 70), stabilindu-se definitiv în Efes, a dezvoltat o activitate mare în tótã Asia micã, după cum ne încredințezã *Irineu* (adv. haeres. 3, 3, 4) *Eusebiu* (Ist. bis. 3, 23) și alții.

Policrat, Episcop al Efesului pe la anul 200 (*Eusebiu* Ist. bis. 3, 31; 5, 24), numără pe Ión între μεγάλα στοιχεία (adicã între părțile esențiale ale Bisericeii), numindu-l ἱερεὺς τὸ πέταλον — (Preotul cu placa de aur, care se pune pe acoperemîntul capului marelui preot, și πεφορικώς (spre a arãta sãnțenia și superioritatea sa spiritualã, cum și demnitatea sa în oficiu).

Intre discipoliu care 'i-a avut în Asia micã, sunt: *Policarp* și *Ignatiu*.

Clement Alexandrinul, *Origen*, *Tertulian*, *Eusebiu* și *Ieronim*, în concordanță cu ceea ce ne spune Apocalipsa 1, 9, afirmã cã Ión a fost exilat în insula Patmos, unde, în singurãtatea și liniștea cea mai mare fiind, a alcãtuit *Apocalipsa*. Dar în ce anume timp a fost exilat nu se scie, întru cât unii ȃic cã acest exil l'a suferit Ión în ultimii ani ai lui *Domitian*, alții, cum e *Epifaniu*, ȃic cã în timpul lui *Claudiu*. Mai sunt și alții ca *Tertulian* și *Ieronim* (ad. Jovin. 1, 26) caru susțin, cã Evanghelistul mai înainte de a fi exilat, a fost trimis la Roma, unde a fost aruncat într'un vas cu oleu ferbinte, din care a eșit nevãtãmat.

Din Patmos s'a înapoiat Ión iarãși în Efes, unde a și murit în vîrstã fórte înaintatã, cam una sutã

de anî, și anume sub împăratul Traian, la anul 101 după Christos.

Superiorității spiritului său unită cu cea mai desăvârșită iubire care se observa în toate actele sale și pe care o recomanda tuturor, se datorește că Ión în descrierea lui Mesia, lăsând calea urmată de predecesorii săi Evangheliști, cari au avut motivele lor bine întemeiate de a o ține pe acel timp, se sue mai sus de cât ei, și cu geniul său mare, vede atât de adânc în misterul creștin, în cât expune limpede, mai mult de cât orî-care, genesa dumnezească a Cuvîntului întrupat.

Irineu (adv. haeres. 3, 3) ne face cunoscut și alte întemplări din viața Evanghelistului, care sunt foarte remarcabile. Așa voind o dată să facă bae și aușind că acolo se află și Cerint, s'a întors înapoi ȳicînd: «Să fugim ca să nu se surpe pe noi baea în care se află Cerint, dușmanul adevărului»; iar *Clement Alexandrinul* (Eusebiu, Ist. bis. 3, 23) ne spune, că Ión încredințase pe un tîner îngrijirei unui Episcop. Tînerul acesta apucînd însă căi greșite, ajunge în urmă șeful unei bande de tîlhari. Apostolul se lăsă să fie prins, de bună voe, și reușese să întorcă pe tîner în sînul Bisericeî.

Către sfîrșitul secolului al 2-lea *Apoloniu*, într'o scriere contra Montaniștilor, raportîndu-se la o tradiție bisericască, afirmă că Ión a înviat în Efes un mort (Eusebiu, Ist. bis. 5, 18); iar *Ieronim* (în epistola către Galatenî 6, 10) ne încredințază că Apostolul fiind foarte bîtrîn și neputînd să mai mîrgă pe picîore, se aducea de către credincioși în mijlocul lor, unde le repeta cuvintele, *Copii, iubiți-vă unul pe altul.*»

IV. Evanghelia după Ión.

(continuare)

Compunerea scrierei. Evanghelistul Ión, după cum însuși ne încredințază în cap. 21, v. 31, s'a hotărât să scrie Evanghelia sa, ca să convingă pe toți, că *Iisus este Mesia, Fiul lui Dumnezeu*, și creștând atât cei ce au auzit cât și cei ce vor citi Evanghelia, să aibă viață în numele lui; cu alte cuvinte el vrea să aducă lumea și pe cititorii săi în special, la credința nestrămutată în Iisus ca Mesia, care este Fiul lui Dumnezeu întrupat.

În strînsă conglăsuire cu ideea acésta, stă și prologul Evangheliei: *ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο* (cuvîntul trup s'a făcut), care servește de temă întregii expunerii.

Ca să fie în măsură de a da cititorilor o idee precisă asupra unui adevăr așa de învederat, dar și așa de adânc, Apostolul se rapórtă cu preferință la persóna Mântuitorului. Aceea ce a vestit Iisus însuși despre raportul său cu Tatăl, precum și despre raportul său cu lumea care l'a priimit cu credință saú care nu l'a priimit, alege Ión cu deosebire și expune în Evanghelia sa.

Alcătuirea Evangheliei a patra a fost isvorită însă și din o altă nevoe urgentă care o avea Biserica atunci, față de tăgăduirea lui Iisus cu Mesia, fie din partea foștilor discipoli ai Botezătorului Ión, fie din partea lui *Cerint* și a *Nicolaiților*, care reprezentaú o direcție filosofică deosebită, plecată din Egipt și sistemată de iudeul Filo, ale cărei tendințe erau de a nega realitatea omenirii în Christos, neadmițînd nici divinitatea lui, expunînd o teorie proprie a cărei

basă e dualismul persan, o nouă învățătură care avea de scop sdruncinarea din temelii a creștinismului.

În adevăr, foștii discipoli ai lui Ión Botezătorul (pe cari îi găsesce și Apostolul Pavel prin Asia mică, și cari nu cunoscău botezul creștin—Faptele Ap. 18, 25; 19, 1; etc.), din iubirea prea mare pentru învățătorul lor, diceau că Ión Botezătorul este Mesia, iar nu Iisus. Evanghelistul îi combate afirmând că nu acela—(Ión Botezătorul)—era *lumina*, ci el a venit numai ca să mărturisască de lumină; și de alt-fel el însuși recunoșce, că nu el este Mesia, ci Iisus căruia nu-i vrednic să-i deslege curéua încălțămintelor Lui (Ión 1, 15; 19—34), subordonând botezul său cu apă, celui spiritual al lui Iisus (Ión 1, 33; 3, 26).

De asemenea în contra rătăcirilor gnostice ale Nicolaiților și Docheților, și în special ale lui Cerint, după cum ne încredințază *Irineu* (adv. haer. 3, 11); *Tertulian* (de prescript. 33); *Epifaniu* (haeres. 51, 12; 69, 23) și *Ieronim* (de vir. illust. 9), a scris Ión Evanghelia sa. Punctele principale ale filosofiei lui Filo—care căuta să amestece ideile sale cu cele coprinse în Vechiul Testament, la care alții încercându-se să strecóre și ideile creștine, dând ast-fel naștere la multe eresii—erau: Există o ființă mai înaltă de cât toate, divinitate ascunsă, unitate supremă, existență curată numită τὸ ὄν. Existența acésta curată τὸ ὄν ne fiind personală n'a putut influența asupra unei alte existențe de asemenea vecinică, numită ὕλη—materia, și care este lângă ea. Ca să se arate felul cum s'a creat lumea, a admis un șir de emanațiuni din ființa curată, care, pe măsură ce emanaū unele din altele, perdeau din spirituali-

tatea lor, apropiindu-se tot mai mult de materie. Prima emanațiune e *Cuvîntul*—*λόγος*—suma tuturor emanațiunilor următoare, pe care Filo îl mai numește și *al doilea Dumnezeu*. Abia în *λόγος* priimesce divinitatea ascunsă forma sa, neînțelăsă, care devine ast-fel pentru acești eretici Dumnezeuul lor. Din *λόγος* purced alte 7 emanațiuni (puteri); și din acestea iarăși altele până la ultima emanațiune—*Demiurg*, care fiind o putere de ordinea ultimă, nu cunósce pe Dumnezeuul pur spiritual, vecinic; de aceea creatura lui e neperfectă, e răul în lume, totuși el este alcătuitorul lumii.

Sistemul acesta aplicându-l *Cerint* la creștinism, învăța: Lumea nu e creată de Dumnezeuul cel prea înalt, ci de o ființă subordonată. Iisus s'a născut ca toți ómenii în mod natural; la botez însă s'a pogorît asupra lui un eon (spiritul lui Dumnezeu sau *λόγος*) și împreunându-se tot-de-una cu spiritul lui, omul Iisus a devenit Christos. La începutul patimilor, acest *eon* l'a părăsit, întorcându-se în Pliroma, la cel vecinic, de unde venise. Așa învățau și Nicolaiții.

Cu privire la aceste rătăcirî, Evanghelistul Ión chiar în prologul Evangheliei 1, 1—14, se ridică cu putere, strigând: «La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul.» El este deci vecinic ca și Tatăl; de aceeași ființă cu El; printr'însul tot s'a făcut, fără escepție, și nu pentru un timp s'a unit cu Iisus, *ci s'a făcut trup*. Acésta este adevărata cunoscință care nu constă în speculațiuni filosofice, ci numai cu credința putem pătrunde misteriile lui Dumnezeu.

Evanghelia coprinde trei părți. Partea, I cap. 1—12, expune activitatea publică a lui Iisus și

basă e dualismul persan, o nouă învățătură care avea de scop sdruncinarea din temelii a creștinismului.

În adevăr, foștii discipoli ai lui Ión Botezătorul (pe cari îi găsesce și Apostolul Pavel prin Asia mică, și cari nu cunoscău botezul creștin—Faptele Ap. 18, ₂₅; 19, ₁; etc.), din iubirea prea mare pentru învățătorul lor, diceau că Ión Botezătorul este Mesia, iar nu Iisus. Evanghelistul îi combate afirmând că nu acela—(Ión Botezătorul)—era *lumina*, ci el a venit numai ca să mărturisască de lumină; și de alt-fel el însuși recunoșce, că nu el este Mesia, ci Iisus căruia nu-i vrednic să-i deslege curéua încălțămintelor Lui (Ión 1, ₁₅; 19—₃₄), subordonând botezul său cu apă, celui spiritual al lui Iisus (Ión 1, ₃₃; 3, ₂₆).

De asemenea în contra rătăcirilor gnostice ale Nicolaiților și Docheților, și în special ale lui Cerint, după cum ne încredințază *Irineu* (adv. haer. 3, 11); *Tertulian* (de prescript. 33); *Epifaniu* (haeres. 51, 12; 69, 23) și *Ieronim* (de vir. illust. 9), a scris Ión Evanghelia sa. Punctele principale ale filosofiei lui Filo—care căuta să amestece ideile sale cu cele coprinse în Vechiul Testament, la care alții încercându-se să strecóre și ideile creștine, dând ast-fel naștere la multe eresii—erau: Există o ființă mai înaltă de cât tóte, divinitate ascunsă, unitate supremă, existență curată numită τὸ ὄν. Existența acésta curată τὸ ὄν ne fiind personală n'a putut influența asupra unei alte existențe de asemenea vecinică, numită ὕλη—materia, și care este lângă ea. Ca să se arate felul cum s'a creat lumea, a admis un șir de emanațiuni din ființa curată, care, pe măsură ce emanaū unele din altele, perdeau din spirituali-

tatea lor, apropiindu-se tot mai mult de materie. Prima emanațiune e *Cuvîntul*—*λόγος*—suma tuturor emanațiunilor următoare, pe care Filo îl mai numește și *al doilea Dumnezeu*. Abia în *λόγος* primesce divinitatea ascunsă forma sa, neînțelesă, care devine ast-fel pentru acești eretici Dumnezeu lor. Din *λόγος* purced alte 7 emanațiuni (puteri); și din acestea iarăși altele până la ultima emanațiune—*Demiurg*, care fiind o putere de ordinea ultimă, nu cunósce pe Dumnezeu pur spiritual, vecinic; de aceea creatura lui e neperfectă, e răul în lume, totuși el este alcătuitorul lumii.

Sistemul acesta aplicându-l *Cerint* la creștinism, învêța: Lumea nu e creată de Dumnezeu cel prea înalt, ci de o ființă subordonată. Iisus s'a născut ca toți ómenii în mod natural; la botez însă s'a pogorit asupra lui un eon (spiritul lui Dumnezeu sau *λόγος*) și împreunându-se tot-de-una cu spiritul lui, omul Iisus a devenit Christos. La începutul patimilor, acest *eon* l'a părăsit, întorcându-se în Pliroma, la cel vecinic, de unde venise. Așa învêtau și Nicolaiții.

Cu privire la aceste rătăcirî, *Evangelistul* *Ión* chiar în prologul *Evangeliei* 1, 1—14, se ridică cu putere, strigând: «La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul.» El este decî vecinic ca și Tatăl; de aceeași ființă cu El; printr'însul tot s'a făcut, fără escepție, și nu pentru un timp s'a unit cu Iisus, *ci s'a făcut trup*. Acésta este adevărata cunoscință care nu constă în speculațiuni filosofice, ci numai cu credința putem pătrunde misteriiile lui Dumnezeu.

Evangelhia coprinde trei părți. Partea, I cap. 1—12, expune activitatea publică a lui Iisus și

lupta sa cu lumea, în special cu Iudeii, cari din ce în ce deveneau mai agresivi și mai împetriți. Locul unde să petrec toate acestea este Iudeea.

Partea II, cap. 13—17, arată Evanghelistul pe Iisus în mijlocul ucenicilor săi, cărora le împărtășește binecuvântarea, iubirea și pacea sa, mângâindu-i în același timp cu făgăduiala că va fi și în viitor în préjma lor, sfârșind cu rugăciunea sa către Tatăl, pentru ucenici.

Partea III, cap. 18—20, coprinde istoria patimilor, morței și învierii lui Iisus, și în fine cap. 21 expune Evanghelistul cele din urmă arătări ale lui Iisus, ucenicilor săi, după Înviere.

Iată pentru ce cu drept cuvânt *Clement Alexandrinul* (Eusebiu, Ist. Bis. 6, 14) numesce Evanghelia lui Ión,—Evanghelie spirituală, iar *Origen* admirând alcătuirea ei și dice, că numai acela poate înțelege drept această Evanghelie, care cu iubire se alipește de sinul Domnului, aușind tainicele vibrațiuni ale inimei lui.

Timpul când a scris Ión Evanghelia sa, după atestațiunile date de *Irineu* (adv. haeres. 3, 1); *Clement Alexandrinul* (Eusebiu Ist. Bis. 6, 14); *Origen* (Eusebiu, Ist. Bis. 6, 25); *Eusebiu* (Ist. Bis. 3, 24); *Epifaniu* (haeres. 51, 12); *Ieronim* (de vir. illust. 9) și alții, cade între anii 80—90 după Christos. Iar

Locul unde s'a scris, după mărturisirea aceluiași părinți, este Efesul.

Autenticitatea și deci canonicitatea Evangheliei lui Ión este asigurată din timpurile cele mai vechi. Dovețile atât interne cât și externe, care le avem în privința ei, întăresc credința noastră, că în față avem o carte canonică. La sfârșitul Evangheliei se și dice, că «ucenicul pe care 'l iu-

bea Iisus a scris cele ce preced»; iar după tradițiunea unanimă a Bisericeii, acest ucenic iubit nu era de cât Ión.

Părinții apostolici începând cu *Barnaba*, autorul Păstorului lui *Herma*, *Ignațiu* al Antiohiei (epist. ad Philad. 7, 9), *Policarp* (ad. Phil. 7), autorul *epistolei către Diognet*, *Papia* și alții au o mulțime de citate în scrierile lor din Evanghelia lui Ión. Tot ast-fel și *Iustin Martirul* (Apolog. I, 61), *Melito de la Sardes*, *Athenagora* (Legatio pro Christ. cap. 10) și alții.

Cel dintâi care numesce pe Ión ca autor al Evangheliei este *Teofil* Episcopul Antiohiei (ad Autolic. 2, 22), pe la anul 167, care scrie: «*De aceea vă vor învăța pe voi Sântele Scripturi și toți cei purtați de spirit, între care Ión dice: «La început era cuvântul» etc; iar după Teofil toți părinții și scriitorii Bisericeii atât din cele trei vécuri primare cât și după acestea, nu s'au îndoit nici unul asupra autenticității și canonicității Evangheliei noastre. In deosebii Eusebiu, care ține socotélă atât de aménunțită a credințelor vechi privitoare la cărțile canonice, o numără sub *omologumena*, adecă sub cele în deobsce recunoscute ca canonice.*

Obiecțiunile ridicate de secta Alogilor în vechime, iar în timpul mai nou, de deiștii englesi, cum și de protestanții extremi, atât asupra provenienței ei de la Apostolul Ión, cât și asupra întregității—cu deosebire față de cap. 21—sunt atât de slabe, că nu pot nici de cum atinge autoritatea Bisericeii care s'a pronunțat cu atâta hotărîre încă din cea mai adâncă vechime cu privire la canonicitatea ei. In special Alogii, cari tă-

găduesce Cuvîntul, nu puteau priimi învățătura despre Cuvîntul.

Modul de tratare al Evangheliilor sinoptice.

Dacă citim cu totă atenția Evangheliile, vom vedea că ele stau în raport strîns unele cu altele și expun aceeași materie, mai ales cele trei Evanghelii dintâi: *Matei*, *Marcu* și *Luca*.

O deosebire face *Evanghelia lui Ión*, care expune activitatea lui Iisus în *Iudeea*, special în Ierusalim, în mijlocul preoților și cărturarilor evrei, pe când cele trei dintâi expun activitatea lui Iisus în *Galileea*.

Evangheliile cele trei dintâi sunt atât de apropiate unele de altele în cât nu numai că aș aproape același cuprins, dar ele mer până la cele mai mici detalii și chiar expresiuni; și tocmai pentru această perfectă asemănare, s'a numit ele din vechime *sinoptice* ¹⁾.

De unde provine deplina asemănare a acestor Evanghelii? Sântii părinți atribuiaș această Duhului Sânt, care a inspirat pe sântii autori, însă erau în nedumerire dacă inspirațiunea s'a întins până și la cuvinte și la felul de a scrie, sau numai la aducerea aminte a faptelor petrecute pe timpul Mântuitorului. Părerea din urmă a fost priimită ca cea mai adevărată.

În timpul mai nou însă, învățații aș și, că un Evanghelist s'a folosit de alt Evanghelist în alcătuirea scrierei sale; iar întru cât s'a putut întempla acesta, diferă opiniunile lor. Ast-fel unii afirmă că:

¹⁾ Profesorul, dacă va găsi cu cale, va explica elevilor locurile care se asemănă și deosebirile de formă, de expunere, de înșirarea întregului, etc. etc., pentru știința lor particulară.

a) *Matei* ar fi originalul de care s'a folosit *Marcu*, apoi *Luca* de amândoi.

b) *Matei* ar fi originalul de care s'a folosit *Luca*, apoi *Marcu* de amândoi.

c) *Marcu* ar fi originalul de care s'a folosit *Matei* și *Luca*; etc. etc.

Părerea acésta, care în tot cazul nu e de cât o ipotesă, nu este nici de cum întemeiată. Ea însemnéază a judeca lucrurile după cum se obișnuiesce astă-đi când se pot face compilări, dar de care cei vechi erau cu totul străini, și tot ast-fel și Evangheliștii noștrii. Deosebit de acésta, cu tótă marea aseménare ce o găsim la sinoptici, totuși întîmpinăm la ei și óre-cari deosebiri mai mari sau mai mici, în cuvinte sau cugetări, în frase și expresiuni individuale, care nu se pot explica, dacá ar fi adevérat că un Evanghelist ar fi folosit pe altul în scrierea sa.

Alți exegeți sunt de altă părere, și anume că cei trei Evangheliști dintâi s'aú folosit în expunerile lor de *unul sau mai multe izvóre comune*, întemeindu-se pe faptul, că în timpurile cele dintâi ale întemeerii creștinismului, circulaú prin comunitățile creștine o mulțime de fragmente sau scrieri evanghelice pe care cercetându-le Evangheliștii noștrii 'și-aú scos apoi din ele scrierile lor.

În adevér—după cum ne încredințéază Luca, cap. I—circulaú printre primii creștini o mulțime de ast-fel de scrieri relative la viața și activitatea Mântuitorului nostru Iisus Christos, cum de ex. așa numita Evanghelie a Apostolului Filip de care amintesc Faptele Apostolilor (21, 8), cum și alte scrieri, dar Luca nu spune nicăiri că din acele scrieri 'și-ar fi alcătuit el Evanghelia, ci după cele mai

bune mărturii saŭ doveđi ce le-a avut la îndemână, care aŭ putut fi orî instrucţiunii orale primite de la vre un Apostol şi martor ocular al Domnului, orî scrieri saŭ tradiţiunii creştine. Deosebit de acésta este nexplicabil cum aŭ putut să vie în mâna unuia şi aceluiaşi autor, unele şi aceleaşi isvóre comune invocate? Iar dacă acest lucru nu s'a putut întembla, atunci aiurea trebuie căutat adevêrul.

Pentru a ne putea explica însă concordanţa acésta a sinopticilor, este mult mai probabil că așa numita *ipotesă a tradiţiei* este mai aprópe de adevêr.

Ipotesa tradiţiei își are temeîul ei în felul și modul cum s'a răspândit creştinismul la început; iar punctele ei principale sunt acestea: Christos a poruncit Apostolilor să mérgă în tótă lumea și să învețe tóte popórele. Predica Apostolilor despre viața, lucrările și învățăturile lui Iisus, a fost prima *Evanghelie orală* ce s'a dat tinerilor comunități creştine. Prin cuvîntul cel viu s'a răspândit credința la început. Ea fu scîntea din care mai în urmă se aprinse și se desvoltă acel foc admirabil în inima fie-căruia.

Conținutul acestor predici era, se înțelege, istoric. [Nascerea minunată a Domnului, viața și faptele sale publice, învățăturile și minunile sale, suferințele și mórtea sa, dar mai ales învierea Lui, aŭ fost istorisite fórté simplu, tocmai pentru ca de aci să se vadă, că Iisus din Nazaret este Mesia cel făgăduit, Mântuitorul lumii, Fiul lui Dumnezeu. Narațiunea acésta era de tot sinceră și asemenea la toți, fiind-că la Iudei era obiceiul, care avea putere de lege, ca cuvintele învățătorilor să se păstreze și să se transmită din

cuvînt în cuvînt, ceea ce s'a putut face cu atât mai ușor, chiar atunci când cuvîntările erau lungi, cu cât învățăturile Mântuitorului erau îmbrăcate în parabole și gnome.

Predica acésta orală era suficientă pentru creștinii cei dintâi. După două-șeci de ani însă de la înălțarea Domnului la ceriū, când unii din martorii oculari încetaseră din viață, sau se duseseră în depărtări mari, veniră asupra Bisericei împrejurări de acelea care reclamaū neapărat a se scrie cuvîntul lui Dumnezeu. Rēii voitori căutând să adauge la cele istorisite de Apostoli și lucruri ce nu-'și aveau ființa, iar ereticii cari nu întărđiară a se ivi, raportându-se tocmai la astfel de scrieri, în scopul susținerii teoriilor lor eretice, impuseră Apostolilor ca să scrie măcar unele din acelea ce învățau. Cu chipul acesta eși la ivelă mai întăi Evanghelia lui Matei, apoi a lui Marcu și după aceea a lui Luca. Mai în urmă de cât toți scrise și Ión Evanghelia sa, care trecēnd peste multe din faptele istorisite de predecesorii săi, expuse cititorilor cea mai perfectă descriere a Fiului lui Dumnezeu, cu acea originalitate și idealitate, care face admirațiunea noastră a tuturor.

Dacă acéstă ipotesă se apropie de adevăr, și e probabil adevărată, atunci ne explicăm fōrte ușor consonanța sinopticilor în dispozițiune și cuprins, cu privire la cuvintele și faptele Domnului nostru Iisus Christos.

S'a putut iarăși fōrte ușor întēmpla, ca un autor, care a scris mai tărđiū, să fi avut înaintea ochior săi, ceea ce a scris altul înaintea sa, dar în ce măsură să se fi folosit unul de altul, nu se pōte sci.

Acordul celor patru Evangheliî. Unitatea și deosebirea dintre ele.

Imprejurările dacă nu de tot liniștite, dar în tot casul mai puțin sbuciumate sub care s'a dezvoltat Biserica creștină până la mijlocul vécului întâi, se schimbă de o dată de la mijlocul acestui véc.

Învățătura creștină nu numai că întâmpină opoziție din partea Iudeilor, dar se luptă și cu învățătura păgână, adică cu totalitatea opiniunilor ce formaū înțelepciunea ómenilor învățați de pe acel timp. Situația acésta era mult mai de temut de cât persecuțiunile, care privind numai nimicirea corpului, lasă spiritul liber în avântul său ideal creștin, pe când filosofia omenéscă putea schimba sau preface adevărata credință și învățătură a lui Iisus.

Învățătura acésta, care alcătuia atmosfera intelectuală, religioasă și morală, a luat mai în urmă numele de gnosticism, o amestecătură de monism, panteism, dualism, fatalism, teurgie și ascetism ciúdat, tóte privitoare la teorii despre începutul tuturor lucrurilor și despre univers.

Două curențe domneaū: unul pleca din monismul extrem, care măgulea învățătura unitară a Iudeilor, iar altul se inspira din dualism.

Cel dintâi sistem representa pe Dumnezeu ca unitate mai pe sus de lume și abstractă, liber de orî ce legătură cu lumea și ascuns în sine însuși; iar *cel de al doilea* reînoia învățătura persană și învăța că lumea se află sub influența a două puteri opuse, emanate din lumină și întunec.

Gnosticismul, care nega divinitatea lui Christos,

și care în secolul întâi, prin amestecătura cu noile idei, luase o formă deosebită, l'am văzut cum se presintă, când am vorbit despre Evanghelia lui Ión.

Contra acestor rătăcirii scrie Ión, rugat fiind de Apostolul Andrei și de toate căpeteniile Asiei mici, Evanghelia a patra, ¹⁾ care are un perfect acord cu cele-l-alte Evanghelii, dacă luăm în privire punctele de la care a plecat fie-care Evangelist în expunerea sa.

Cum s'a descoperit *Cuvîntul*, unul născut Fiul lui Dumnezeu în viața sa omenescă, fie-care Evangelist raportéză după felul cu care era de nevoie atunci să răspundă. Ceii trei dintâi răspund la acésta prin povestirea învățăturilor și faptelor Lui, din care se vede că Iisus s'a arătat ca desăvirșit Învățător, a ertat păcatele ca Dumnezeu, a poruncit naturei, ca cel ce nu are ceva mai pre sus de sine, făcând toate prin propria sa putere. Evanghelia a patra ne învață cu înseși cuvintele prin care Iisus mărturisesce despre pre-existența sa, despre origina sa vecinică, despre comunitatea ființei cu Tatăl, despre puterea sa de a lumina, a crea, a mântui, a da viață ca și Tatăl.

Tóte faptele despre care povestesc Evangelistul, afară de două—înmulțirea pânilor în pustia Betsaidei și umblarea lui Iisus pe apă—sunt luate din viața lui Iisus, omise de cei-l-alți trei Evangheliști, și din cari se vede absoluta sa putere dumnezească, care dictéză în toate împrejurările vieței după cum voesce.

Cele dintâi trei Evanghelii ne istorisesc ceea ce se vede în Iisus; a patra însă ne expune ceea

¹⁾ Didon, Viața lui Iisus p. 21, etc.

ce nu se vede; dar fiind-că aceea ce se vede are o cauză care nu se vede, ascunsă în Dumnezeu cel nevăzut, atunci și istorisirile sinopticilor care 'și au cauza lor ascunsă tot în Dumnezeu, sunt în perfect acord cu cele istorisite de Ión.

Cele dintâi trei Evanghelii ne arată pe omul Iisus, a patra ne arată pe Dumnezeu; și cum Mântuitorul este Dumnezeu și om adevărat, se înțelege că expunerile Evangheliștilor noștrii sunt în deplină concordanță, arătând fie-care din punctul lor de privire acest adevăr. Ast-fel, cine s'ar osteni să facă o comparație pricepută și amănunțită, ar reconstitui Evangheliile, bucată cu bucată, ceea ce se și vede că s'a făcut, după cum ne încredințăm din citațiile aduse la ocaziune de către sânișii părinți și scriitorii bisericesci. ¹⁾

Unitatea celor patru Evanghelii a fost recunoscută tot-de-una și din cea mai adâncă vechime cu totă deosebirea dintre ele. În adevăr, fie-care cuprinzând cuvîntul lui Dumnezeu, e cu neputință să existe disarmonie între ele; de aceea încă de la jumătatea vécului al doilea s'a alcătuit concordanțe, numindu-le *Irineu*, un εὐαγγέλιον τετράμορφον, sau una ἐν διὰ τεσσάρων, după cum dice Origen.

În această deplină unitate stă o părută *deosebire* între sinoptici și Evanghelia lui Ión.

În adevăr, dacă citim Evanghelia a patra s'ar părea că ea n'are nici un fel de rudenie cu celelalte dintâi trei. Faptele, cadrul geografic și chronologic, cuvîntările, diferă.

Afară de acesta, cele dintâi trei Evanghelii ne dau ca loc de activitate al lui Iisus, *Galileea* și

¹⁾ Didon, Viața lui Iisus. p. 34, etc.

Ierusalimul, iar a patra expune mai ales activitatea Mântuitorului în *Iudeea* și Ierusalim.

Deosebirea acestea însă sunt *numai părute*, căci în fond Ión nu contradice de loc pe ceilalți trei Evangheliști, care au scris mai înainte de el, și ale căror scrieri—după cum ne încredințază o veche tradițiune bisericească—Ión le-a cunoscut și le-a folosit, ceea ce și explică împrejurarea că el nu istorisesc tocmai multe din cele ce se află la ceilalți.

Nu numai că nu e o desbinare între aceste deosebiri, ci din contra o deplină unitate între Evangheliști, dacă ne gândim la împrejurările și scopul urmărit de Evangheliști. Să nu uităm că ei n'au pretențiunea de a spune totul, când raportază vre un fapt sau vre o cuvîntare, ci notează numai ore-cari fragmente, ceea ce este destul pentru istoric.

Acea ce au omis Evangheliștii cei trei dintâi, fiind-că nu intra în scopul ce l'a urmărit ei, avînd de a pune în evidență *același adevăr* pentru o necesitate urgentă, complectază Ión în Evangelia sa.

Din acestea se poate vedea că Ión arată, că Iisus mai înainte de a vesti împărăția lui Dumnezeu în Galileea, timp de un an a învățat în Iudeea și s'a arătat solemn în Ierusalim, alungînd pe vinzătorii din Templu. Sinopticii vorbesc numai despre cea din urmă călătorie a lui Iisus în Ierusalim, pentru sîrbătorea Paștelui unde trebuia să móră, Ión amintesc diferitele călătorii ale lui Iisus în sînta cetate, retragerea lui în Perea și în Efraim, la granița pustie. Sinopticii încep istorisirea lor cu viața publică a lui Iisus, numai din timpul închiderii lui Ión Bote-

zătorul, Ión începe istorisirea sa cu botezul lui Iisus, determinându-î durata cu cele trei Paști pe care le-a petrecut. Sinopticii nu țin sémă de datele chronologice în expunerea faptelor, Ión însă le înregistrează cu cea mai mare acurateță. Sinopticii ne raportându-ne diferitele șederi ale lui Iisus în Ierusalim, nici nu ne comunică diferitele învățături care le-a dat El cu această ocașiune, Ión însă ni le raportează cu multe amănunte. ¹⁾

Resumând cele șise ajungem la convingerea, că Evanghelia a patra nu numai că nu contradice în ceva pe sinoptici, ci din contra că completează lipsurile lor. Unitatea lor deci nu se poate contradice de cât dacă voim să contravenim adevărului istoric.

Faptele Apostolilor,

A cincia carte istorică a canonului Nouului Testament pörtă inscripțiunea: *πράξεις τῶν ἀποστόλων*.

Cuvîntul *πράξεις* este clasic și 'l găsim întrebuițat și de scriitorii vechi, s. e. *πράξεις Κίρου* — Xenof. *Cyrop.* 1, 3, 1; *πράξεις αλεξάνδρου* — Diog. Laert. 23. Latiniî în loc de *πράξεις* au cuvîntul corespundător: *acta*, s. e. *Acta regis Philippi* — Curt. 8, 1.

Dacă un manuscript său vre o ediție are inscripția: *πράξεις τῶν ἀποστόλων*, atunci se raportă cele cuprinse în carte, nu numai la cei doi Apostoli corifei — Petru și Pavel — ci și la cei alți, adică Iacob și Ión; iar de stă fără articol, atunci cititorul se opresce cu mintea numai la cei doi

¹⁾ Didon, Viața lui Iisus.

Apostoli dintâi, în jurul cărora se descriu evenimentele.

În limba română s'a tradus cuvântul cu: *Faptele Apostolilor*. De și inscripțiunea nu provine de la autorul scrierei, totuși este foarte veche, și o găsim în *Canonul lui Muratori*, la *Clement Alexandrinul*, Stromata 5, 12 și *Tertulian*, contra lui Marcion 5, 2; de jejun. 10; de bap. 10.

Faptele Apostolilor *cuprind*, în 28 de capitole, istoria creștinismului de la înălțarea Mântuitorului pînă la prima închisóre a lui Pavel în Roma. În deosebire:

Partea I, cap. 1, 1—8, 3, după ce autorul arată înălțarea Domnului la ceriú, expune fondarea Bisericeii, ca Biserică universală, prin Pogorirea Duhului Sânt; după aceea comunică el repede răspândire a ei în Ierusalim și Iudeea, cu toate pedecile ce i se puneau de căpeteniile Iudeilor. Cuprindând partea primă istoria Bisericeii între Iudei, Ierusalimul este ales ca vatră principală de unde a purces mărirea ei.

În cadrul cestiunilor care le cuprinde partea I-ia se raportéză:

Înălțarea lui Iisus la ceriú. Indemnul lui Petru ca să se alégă alt Apostol în locul lui Iuda Iscariotul, și să și alege prin sorți, Mathia. Pogorirea Duhului Sânt și comunicarea darului Lui de a vorbi în limbă. Petru învățând că profețiile Testamentului Vechiú, în special ale lui Ioil și David s'au împlinit, 3000 de ómenii se convertesc la creștinism. Petru vindecă pe un schiop în Templu, și învață poporul iarăși că profețiile s'au împlinit. Petru și Ión sunt prinși și aduși înaintea Sinedriului, unde li se interđice de a mai vorbi. Petru mărturisesce că e trimis de Christos.

Suferințele Apostolilor. Hotărîrea creștinilor de a dărui Bisericeii averile. Pedepsirea Ananiei și Sapiroiei, cari ascuseseră o parte din averea ce făgăduiseră a o da Bisericeii. Apostolii săvîrșesc multe minuni. Sinedriul îi închide. Ingerul dându-le drumul din închisore, ei predică iarăși în Templu, după care sunt din nou prinși, și trăgându-i la răspundere, scapă neomorîți numai în urma intervenirei lui Gamaliel. Ei sunt totuși biciuiți și continuă a predica. Alegerea celor 7 diaconi. Arhidiaconul Ștefan este acuzat ca defăimător de lege, și fiind dus înaintea Sinedriului, mărturisește aci credința în urma căreia moare ca martir, la executarea căruia era de față și un óre-care Saul, care persecuta foarte mult pe creștini.

Partea a II-a, de la capitolul 8, 4—12, 25, se descrie istoria Bisericeii în lumea păgână. Priimirea cu credință a Evangheliei din partea Samarinenilor; convertirea lui Pavel; botezarea păgânului Corneliu, și în fine fondarea primei comunități păgâno-creștine în Antiohia, formeză punctele principale ale acestei părți, care deslușindu-se cu deamănuntul, cuprinde:

Predica saă învățatura Diaconului Filip în Samaria, după care mulți priimesc creștinismul. Simon Magul însuși, se boteză. Apostolii trimit pe Petru și Ión ca să întărescă pe cei botezați. Simon Magul venind înaintea Apostolilor și oferind bani ca să-i dea și lui putere de a împărtași pe Sântul Spirit, este pedepsit de Petru. Filip convertesce la creștinism pe un eunuc etiopian care era puternic la curtea reginei Candace. În multe părți ale Samariei predicându-se Evanghelia, Saul continuă cu prigonirile sale, dar în cele din urmă tot el, Saul, se convertesce

la credință și Anania îl botează în Damasc. Urmărit de Iudei, Saul fuge la Ierusalim, apoi în Tars. Petru merge la Lida și vindecă acolo pe paralticul Enea, iar la Iope înviază pe Tavita. Convertirea și botezarea lui Corneliu, a familiei lui și a altora în Cesareea de către Apostolul Petru în urma vedeniei ce a avut-o, că și păgânii vor fi priimiți în sînul Bisericeii. Venirea lui Petru în Ierusalim, unde istorisese vedenia sa de la Iope și botezarea lui Corneliu cu toată familia lui. Creștinii împrăștiați în urma persecuțiilor, predică pretutindenea creștinismul, chiar și în Antiohia, ducându-se pînă prin Fenicia și Cipru. Activitatea lui Barnaba și Pavel în Antiohia. Profeția lui Agab despre fomete, împlinindu-se, Barnaba și Pavel sunt trimiși cu ajutoare din partea Antiohenilor, la Ierusalim, în care timp Iacob cel bătrîn este omorît din porunca regelui Irod Agripa, cu care ocaziune Petru fiind închis, e scăpat din închisoare de un înger și vine în casa Mariei. Mórtea lui Irod.

Partea III-ia, de la capitolul 13₁—28, 8, expune istoria bisericeii între păgâni. După cum în partea I-ia Petru, așa este aici Pavel, ca Apostol al păgânilor, persóna principală, care desfășură o activitate mare în respîndirea Bisericeii peste Asia mică, Macedonia, Grecia și pînă la Roma. În special partea acésta coprinde:

Pavel cu Barnaba și Marcu în prima călătorie misionară. Elima este orbit. Convertirea la creștinism a lui Sergiu Paul. Predica lui Pavel în Antiohia Pisidiei. Pavel și Barnaba continuând cu predica lor, sunt alungați din Iconiu și vin la Listra, unde în urma minunilor săvîrșite sunt

luați drept Deși. Intórcerea lor în Antiohia, de la Derbe. Conciliul Apostolilor în Ierusalim, în privința circumcisiunei păgânilor. Cuvîntarea lui Petru și Iacov. Epistola trimisă de Sinod creștinilor din Antiohia ca să-i liniștescă. Despărțirea lui Pavel de Barnaba. Barnaba cu Marcu se duc la Cipru, iar Pavel cu Sila spre Siria și Cilicia. Sosirea lui Pavel în Derbe și Listra. La Listra convertesce pe Timotei, după care trece în Macedonia la Filipi. Pavel cu Sila și Timotei în Tesalonic, Bereea și Atena. Cuvîntarea lui Pavel la Areopag. Convertirea lui Dionisie Areopagitul și a femeii Damari. Pavel în Corint la Aquila și Priscila. Refusul lui Galione proconsulul de a judeca pe Pavel după pâra Iudeilor. Plecarea lui Pavel din Corint cu Aquila și Priscila pe care îi lasă în Efes, iar el se duce la Ierusalim. Călătoria a treia a lui Pavel, prin Galatia și Frigia și venirea lui la Efes. Apoline la Aquila și Priscila în Efes. Predica lui Pavel în Efes. Răscóla împotriva lui. Predica lui Pavel în Macedonia și Grecia. La Troea înviază pe Eutih. La Milet vorbește presbiterilor, de la care își ia rămas bun. Pavel în Ierusalim. Implinirea profeției lui Agab, că Pavel va fi prins și legat. Iacob îl priimesce în Ierusalim. Evreii îl dau afară din sinagogă. Căpitanul Lisia îl scapă de mulțimea înfuriată. Pavel vorbește poporului despre convertirea sa minuată în urma vedeniei ce a avut'o pe cale spre Damasc, și scapă de a fi bătut, invocând dreptul său de cetățen roman. Pavel înaintea Sinedriului. Apărarea sa. Arătarea Domnului. Conjurația Iudeilor contra lui și descoperirea ei. Trimiterea lui în Cesareea unde se apără înaintea lui Felix. Șederea lui Pavel timp de doi ani în închisóre în

Cesareea. In contra Iudeilor veniți la Cesareea, Pavel se apără și apelază la Cesar. Cea din urmă vorbire a lui Pavel în Palestina înaintea lui Agripa. Plecarea lui Pavel pe apă la Roma. Furtuna ce s'a ridicat pe mare; încurajarea marinarilor; spargerea corabiei; scăparea tuturor și petrecerea lor în insula Melita. Venirea lui Pavel la Roma.

Scopul scrierei este același ca și al evangheliei a treia, arătând lui Teofil cum s'a răspândit creștinismul în afară de Palestina.

Autorul este Luca Evanghelistul, după cum mărturisește totă vechimea bisericască.

Timpul când s'a scris nu se poate precisa; în tot cazul n'a trecut mult de la scrierea Evangheliei a treia.

Canonicitatea Faptelor Apostolilor cum și autenticitatea sunt garantate de toți părinții și scriitorii bisericesci, începând din vécul apostolic; și de și Ión Chrisostom se miră de ce cartea acésta nu e atât de consultată, totuși niminea nu s'a îndoit că înainte avem de a face cu o scriere apostolică, mai pe sus de orî ce bănuială, ceea ce și *Eusebiu* afirmă când o claséză sub *omologumena*, iar că canonicitatea ei a fost atacată de Marcioniți, Ebioniți și Maniheî, acésta nu însemnéază nimic, întru cât scim că cei dintâi nu puteau pricepe raportul dintre iudaism și creștinism, cei de al doilea—Ebioniții—erau dușmanii neîmpăcați ai învățăturai lui Pavel, iar Maniheii nu priimeau învățătura despre trimiterea Spiritului Sânt.

CĂRȚILE DIDACTICE.

Considerațiuni generale asupra epistolelor Apostolului Pavel. Importanța doctrinală a epistolelor acestora.

I.

Maî înainte de orî-ce considerațiuni generale asupra epistolelor Apostolului Pavel și a importanței lor doctrinale, este de nevoie a cunoște viața Sântului Apostol Pavel însuși.

Pavel se numea pe când era în iudaism Șaul, și s'a născut în Tarsul Ciliciei, oraș care avea atunci mare nume căci era un centru literar. Acolo se afla o academie grecăscă foarte renumită, pe care de sigur a frecventat'o și Pavel, de óre ce maî târziu în epistolele sale: I către Corintenî 15, ₃₃ și Tit 1, ₁₂, cum și în cuvîntarea ce o ține la Atena, găsim citate din poeziî greci, ceea ce dovedesce, că nu era strein de învățăturile acestei academiî. Chiar dacă n'a urmat în mod regulat cursurile acestei înalte școle și s'a deprins cu cultura grecă în diferitele sale călătorii misionare printre greci, unde a putut vedea multe și a învăța și maî multe, un lucru este sigur, că Pavel avea tóte calitățile care se cereau unui Apostol, chemat să împrăscie întunerecul nesciinței și să netedăscă calea ce duce spre adevărata cultură și cunoștința a unicului adevăr, care îmbrățișeză în sine tótă sciința omului, și care este Iisus Christos.

Pavel era născut iudeu, din seminția lui Venianim ¹⁾, și din strămoși se ținea de partida rigoristă a fariseilor. Tatăl său se bucura de drep-

¹⁾ Filip 3, 5.

tul de cetățenie romană, drept care îl moștenește și el ¹⁾). Din Sf. Scriptură mai știm că avea o soră care era măritată în Ierusalim, și un nepot ²⁾).

Tatăl său hotărî să facă pe Șaul, rabi, și de aceea îl și trimise la Ierusalim, centrul culturii iudaice, spre a se desăvîrși acolo în știință. Era tînăr Pavel când a venit la Ierusalim, de ore ce singur el spune despre sine ³⁾ acesta. Probabil era băiat, între 13 și 14 ani.

Marea academie rabinică era foarte înfloritoare în Ierusalim, frecventată de o mulțime mare de tineri. În fruntea ei sta pe acel timp renumitul rabin Gamaliel, un nepot al renumitului rabi Hilel.

Gamaliel de și se ținea de partida rigoristă a fariseilor, totuși nu priimea multe din particularitățile exagerate ale acestei secte. Din contră era liberal, mare iubitor de literatura elină și foarte împăciuitor în momente supreme, ceea ce se vede și din părerea ce a avut-o el în Sinedriu când a fost vorba de a se lua o hotărîre violentă contra creștinismului, părere, care a fost cea mai sănătoasă, întru cât a șis, că dacă învățătura creștină va fi dela Dumnezeu, nimeni nu o va putea înlătura, iar de va fi de la om, de la sine se va desființa. Gamaliel, foarte venerat de Iudei, era considerat de ei ca *mândrie a legii*. Chiar Talmudul numindu-l așa, adaoge: «*de când a murit rabi Gamaliel a încetat splendoarea legii*».

¹⁾ Fapt. Ap. 16, ³⁷; 22, ²⁷.

²⁾ Fapt. Ap. 23, ¹⁶. *Bisping*, Introducere în Noul Testament.

³⁾ Fapt. Ap. 22, ³; 26, ⁴.

Sub conducerea acestui mare om și mare maestru s'a instruit Pavel în teologia iudaică, neîncetând a învăța și o meserie, aceea de a face corturi și de care s'a folosit mai în urmă pentru a'și procura existența.

Studiile teologice capătate de marele Apostol în Ierusalim 'i-a servit în mod minunat, de óre-ce nu numai că a priimit acolo o dexteritate mare în mânuirea Vechiului Testament, dar forma catehetică a instrucțiunei din școlele rabinice îi procurară acea dialectică fină de care s'a folosit cu succes în urmă în desvoltarea și fixarea învățăturai creștine.

Nu rămase strein nici de speculațiunile filosofice ale acelei filosofii care se respândea pe atunci din Egipt peste Palestina și Asia mică, și care curând se puse în opoziție violentă cu creștinismul.

Mult 'i-a servit lui Pavel partida rigoristă farisaică, din care făcea parte, fățiș opusă Saduceilor, așa numiților liberi cugetători ai iudaismului. Partida farisaică avea ca principiū păstrarea intactă a tradițiunilor vechi iudaice, și nu permitea a se știrbi întru nimic ceea ce s'a moștenit din strămoși. De aceea nu trebuie să prindă mirarea pe nimeni, dacă Apostolul are așa de adânci vederi în ceea ce privesce lupta dintre natura omenescă însași și inclinațiunile ei firești.

Instruit la piciórele lui Gamaliel, s'ar fi așteptat ca Pavel să împrumute de la el și blândeța care caracteriza pe acest mare maestru. Din contră, spiritul său mare, era învăluit într'un rigorism și o netoleranță fără sémén, față de tot ce eșia din cadrul credințelor sale strămoșesci; rigorism care l'a arătat atât cu prilejul asasină-

rei Arhidiaconului Stefan, cât și mai înainte și după aceea, îndemnând și stăruind să se pustiască Biserica Domnului.

Minunat lucru însă! Pe când zelul său în a persecuta Biserica creștină se înflăcara din ce în ce, și acum pleca spre Damasc ca să provoace și acolo lupta nimicitore în contra creștinilor, pe cale fiind, i se arată Domnul Iisus însuși și îi adresază aceste cuvinte: *Saule, Saule, de ce mă persecuți?*» Iar el răspundând: «*Cine ești tu Dómnne?*» Domnul îi dice: «*Eú sunt Iisus pe care tu îl persecuți*». Pavel tremurând și uimit fiind, din nou întreabă: «*Ce vrei tu, Dómnne, să fac?*» iar Domnul îi dise: «*Scólă-te și mergi în oraș; acolo ți se va spune ce să faci; iar ómenii cari erau cu el, spăimântați fiind, au auzit vocea, dar n'au vădút pe nimeni*».

Pavel sculându-se de jos, și fiind orb, a fost condus în orașul Damasc, unde a stat trei zile fără să vadă. Zilele acestea au fost zilele renașterei Apostolului, zilele trecerei din mórte la viață, trecere care o face priimind botezul de la un pios creștin din Damasc cu numele Anania, pe care Domnul l'a trimis la dînsul să-'i spună, după ce-'i va pune mâinile pe cap: «*Frate Saule, Domnul Iisus, care ți s'a arătat pe drum când mergeai, m'a trimis la tine să te fac ca să veđi și să te umpli de Spiritul Sânt*», și îndată a cădút de pe ochii lui ca niște solzi și vedënd a stat în sus, și s'a botezat, după care a mâncat și a prins putere.

Prin Anania făcënd Pavel cunoscința cu creștinii din oraș, stătu la ei câte-va zile, mergënd și în sinagogă ca să spue cele ce i s'au întemplat.

Convertirea la creștinism a Apostolului s'a fă-

cut în anul 35 după Christos, cam la 5 ani după înălțarea Domnului la ceriū, iar tradițiunea bisericéscă dă și ziua acestei convertiri, anume 25 Ianuarie; iar vârsta care o avea el pe atunci, era de 30 de ani aproximativ.

Din Damasc s'a dus Pavel în Arabia, pentru ca acolo în mai multă liniște să mediteze la noua prefacere ce a intervenit în viața sa, și aci a stat aprópe trei ani, după care întorcându-se iarăși în Damasc, s'a dus de aci la Ierusalim ca să vadă pe Petru și pe cei alți Apostoli ai Domnului ce se mai găsiaū acolo. După o ședere de 15 zile în Ierusalim s'a îndreptat spre orașul său natal, Tarsul Ciliciei, unde rămase mai mulți ani și anume cam până la anul 43 d. Chr. (Fapt. Ap. 9, ²⁶, ³⁰).

Din Tars a fost rugat de cei-l-alți Apostoli, prin Barnaba, să vie la Ierusalim ca se ajute în răspândirea cuvintului lui Dumneđeū, iar de aci a venit tot cu Barnaba la Antiohia, de unde și intreprinde cele trei calătorii misionare ale lui, pe care cu deamăruntul le raportéză Faptele Apostolilor,—murind în cele din urmă în Roma, mórte de martir, în anul 64 d. Chr.

Din Faptele Apostolilor se vėd mai lămurit și cele-l-alte peripeții prin care a trecut viața marelui Pavel, în colosala lui activitate misionară¹⁾.

Considerațiuni generale asupra epistolelor Apostolului Pavel. Importanța doctrinală a acestor epistole.

(continuare.)

II.

De la Apostolul Pavel creștinătatea are 14 epistole și anume: una către Romani, două că-

¹⁾ Bisping, Manual exegetic.

tre Corinteni, una către Galateni, una către Efesenii, una către Filipeni, una către Colosenii, două către Tesaloniceni, două către Timotei, una către Tit, una către Filimon și una către Ebrei.

Considerațiunile generale ce se pot face asupra epistolelor marelui Apostol, isvorăsc de la sine, din importanța doctrinală a lor.

În adevăr, o dată cu ivirea sa, creștinismul găsi în față-i două inimi puternici: *îudaismul* și *păgânismul*.

Îudaismul, restălmăcit în școlile rabinice, perduse cu desăvîrșire ori-ce obiectivitate față cu înțelegerea dréptă și sântă a adevărurilor mântuitoare puse înainte de Scriptura Vechiului Testament. Spiritul legii și doctrina curată a Vechiului Testament, care tindea la o stare sântă a omului în viitor, în Imperiul haric al lui Dumnezeu, de mult se stinsese din sufletul lor, înlocuindu-le cu un formalism absurd, care culminând în Talmud, începură să calomnieze pe creștini în toate privințele, acuzându-i de toate relele.

Ideea despre Mesia, care avea să împace pe om cu Dumnezeu, întemeind Impărăția harului și a păcei, ei nu o mai puteau pricepe, fiind-că gândul lor era la un Mesia pământesc, care avea să restabiléscă timpurile de glorie ale lui David și Solomon, îngenunchind sub sceptrul său popóarele.

Tot ast-fel și păgânii vedându-și sistemele lor religioase cu totul amenințate de creștinism, se năpustiră cu înverșunare contra lui. Christos și Apostolii erau defăimați ca niște înșelători, și acușau pe creștini de ateii, fiind-că n'aveau statu, nici temple, nici jertfe de animale. Nu puteau de asemenea să concépă ideea unui *Dumnezeu*, care este ființa lui, și în câte persoane este. Cu

deosebire erau scandalisați de întruparea Fiului lui Dumnezeu, pe care nu voia să o creadă și să o pricépa.

Iudaismul de asemenea, urând la rândul său păgânismul, se deșteptă în fața creștinismului într'un exclusivism tot așa de strimt și de absurd, ca și noua lor îndrumare religioasă. De aceea, când fu vorba ca creștinismul să dovedéscă — cum a și dovedit — cu probe nerăsturnabile, originea sa divină, Iudeii începură se afirma, că numai religia iudaică este pórtă mântuitoare a creștinismului, că adică păgânii nu pot ajunge la cunoșcerea lui Dumnezeu de cât numai dacă vor trece prin iudaism.

Față cu acești doi puternici adversari, trebuia să fie la îndemână omul, care să explice sublima învățătură a Mântuitorului și să o facă a fi înțelésă în adevărata ei alcătuire. Pavel și scrierile sale sosiră la timp.

Combătând cu tótă amănunțimea absurdele pretențiuni ale iudaismului, Pavel reușese a emancipa creștinismul de orí-ce amestec cu el.

El dovedi mai departe, că religiunile păgânesci n'aú putut da omului nici un ajutor spre pro-pășire în virtute, de și ar fi putut'o face dacă ar fi ascultat de legea naturală, și ast-fel fiind ele în felul cum sunt alcătuite, aú ajuns adevărata calamitate pentru om, înlesnindu-í săvârșirea celor mai odiose păcate și abdicarea de la demnitatea omului ca ființă rațională. Pavel cu geniul lui făcându-í pe toți se înțelégă că sunt rătăciți, îi provocă a se alipi cu credință de Christos, singurul mântuitor, și ast-fel se ridică cu spiritul său la proclamarea creștinismului ca religiune universală, unde toți, și iudei și păgâni,

aŭ drept să intre, dacă vor crede în Iisus Christos. Universalismul creștin al Apostolului se presintă cu atât mai genial în concepția sa, cu cât în față-î avea spiritul îngust în care trăia și iudeul și păgânul sub raportul lor religios, cu o religie, care nu-î da nici un fel de mângâere, nici pentru trecut, nici pentru present, și cu atât mai puțin pentru viitor. Creștinismul, care pòrtă sigiliul adevărului absolut, este mângâerea tuturor. Cu ideile sale sânte, cu mângâerile sale pline de iubire, toți se împacă, pe toți îi mulțumesc, pe toți îi recrează.

Apostolul Pavel puind în evidență dumnezeesca cugetare, care presidză la basa alcătuirii noastre religioase, dovedesce că el—Pavel—nu este un școlar omenesc, ci un om superior care se inspiră din spiritul divinului Maestru! Ideile sale fură scânteile de lumină, care aprinseră mai în urmă tot imperiul roman. Din Palestina până la Roma, ba pòte până în Spania, se cunoscea că Marele mister al creștinismului—Intruparea Fiului lui Dumnezeu—este acum proprietatea sufletescă a fie-cărui creștin. El trebuie să fie proprietatea fie-căruia, și deci, toți cei ce vor să scape din robia legei și din stăpânirea lui Satan, care a însuflețit religiunile vechi păgânesci, să credă în Christos, care și umilindu-se nu s'a cređut rușinat a se pogori ca să ia natura omenească a noastră, ba a mers mai departe, a împlinit ceea ce numai El putea să împlinescă,— și-a vèrsat sângele seŭ pe cruce, dându-l ca preț de răscumpărare pentru noi, spre a restatornici raportul dintre noi și Dumnezeu, zdrobit în urma păcatului care l'am săvîrșit.

Stabiliți în Imperiul grației și al libertăței, creș-

tiniî nu mai sunt fii ai mâniei, ca în trecut, ci fii ai lui Dumnezeu, zidiți pe puternica temelie a Bisericeî, care este Iisus Christos, cu Care formând un singur corp, fiind El capul, avem asigurată neconținută creștere spirituală, cum și făgăduința vieței de acum și a celei viitoare. Iată pentru ce epistolele Sf. Apostol Pavel trebuiesc citite cu luare aminte, fiind-că ele resolvă adevăruri atât de sublime, și care din punct de vedere doctrinal sunt de cea mai mare valoare.

Epistola către Romanî.

Cea dintâi cestiune pe care are a o rezolva epistola către Romanî, este asupra fondărei Bisericeî din Roma, de vreme ce este știut, că pe când Pavel scrie epistola, erau creștinî în Roma, pe care el încă nu-i văduse.

De și cestiunea acêsta ar fi mai mult de competența istoriei bisericesci, totuși din punct de vedere strict al studiului nostru, ea nu numai că nu e de prisos, dar chiar se impune.

Prima opinie asupra fondărei Bisericeî din Roma o găsim în *Recognițiunile clementine*, care ne fac cunoscut, că încă de pe timpul lui Iisus Christos a ajuns creștinismul la Roma, adus de Iudeii cariî erau mulți în Roma, și cariî după datorie vîditând Ierusalimul la sêrbătorile mari, au fost martori oculari la cele vorbite și făptuite de Iisus, și convertindu-se mulți la creștinism, au adus cu ei, înapoindu-se, noua credință.

Altă opinie este aceea, care afirmă, că în timpul când Apostoliî, după Pogorârea Duhului Sfînt, învățau în Ierusalim, mulți Iudei din Roma

aŭ priimit creștinismul, și înapoindu-se la Roma, l'a făcut cunoscut și ei la rândul lor, altora.

De asemenea este iarăși foarte probabil, că în urma tragicului sfârșit care l'a avut Arhidiaconul Stefan, mulți creștini, de frica persecuțiunilor Iudeilor, s'aŭ răspândit în tótă lumea, mulți din ei venind până la Roma.

Se póte foarte bine, ca tóte aceste opinii să își aibă realitatea lor în adevărul pe care îl susțin, cu atât mai mult, cu cât în Roma, după cum vedem, era o comunitate creștină foarte înaintată în cunoșcerea doctrinei creștine, dacă a socotit'o Pavel capabilă ca să citescă și să înțelégă o epistolă de importanța aceleia de care ne ocupăm.

În tot cazul, până la Apostolul Pavel n'a venit aci nici un Apostol mai înainte, după cum ne încredințăm din Rom. 15, ²⁰.

De la mijlocul vécului al doilea, însă, se ivesce o tradiție în Biserica de apus, după care Petru a întemeiat Biserica Romană, venind aci la începutul domniei lui Claudiu, urmărind pe Simon Magul ca să-l combată, și rămâind în Roma, a păstorit Biserica de acolo timp de 25 de ani.

Tradițiunea acésta nu'și are ființa sa adevărată, și ca să nu ne raportăm la alte doveđi, ce sunt mai mult de competența istoriei bisericesci, vom dovedi netemeinicia ei, din însași Sânta Scriptură.

În adevăr, Fapt. Ap. cap. 12, ⁴ ne spun, că pe la anul 44 d. Chr. Petru era în Ierusalim, închis din ordinul lui Irod, care, după ce decapitase pe Iacob fratele lui Ión, și veduse că acésta place Iudeilor, a adaos a prinde și pe Petru.

De asemenea tot Fapt. Ap. cap. 15, ⁷—comp. Galat. 2—ne încredințeză, că Petru a luat parte la conciliul apostolic tot din Ierusalim.

Deși nu se știe unde s'a dus el, după ce în mod minunat l'a scăpat Domnul din închisoarea unde-l pusese Irod—Fapt. Ap. 12, ¹⁷—totuși nu se poate presupune că s'a dus la Roma, de vreme ce în toate localitățile de la Palestina până la Roma, nu găsește Pavel nici o urmă despre Petru, că ar fi fost pe acolo, căci alt-fel în diferitele lui călătorii ce face în aceste părți, ar fi avut prilej să vorbească despre acesta, dacă cu adevărat ar fi fost pe acolo.

Petru nu se afla în Roma nici când Pavel trimite această epistolă, căci alt-fel l'ar fi salutată; și afară de acesta, dacă Petru ar fi fost acolo, Pavel nici n'ar mai fi scris, de vreme ce nu era în obiceiul lui să se amestece într'un cerc de activitate al altuia.

Este apoi foarte important faptul, că pe când Pavel vine în Roma, toți creștinii îl priimesc cu multă bucurie, iar de Petru nu se face nici o amintire—Fapt. Ap. 28, ¹⁵.

Din toate acestea rezultă, că tradițiunea bisericeii romane este cu totul lipsită de temei, iar creștinismul exista în Roma cu mult mai înainte de a scrie chiar Pavel epistola sa.

Epistola către Romani: Autorul, coprinsul, scopul, și autenticitatea ei. Timpul și locul în care s'a scris.

Epistola către Romani—din punct de vedere al *cuprinsului ei*—este de cea mai mare importanță. Pavel ne face cunoscut în mod sumar învătătura sa, cum omul poate să se mântuiască și să devie membru al Imperiului lui Dumnezeu.

Ideile pe care Apostolul le desfășură în epistola sa, sunt de ordin dogmatic și moral, din care cauză și noi vom împărți studiul nostru asupra coprinsului ei, în două părți: *dogmatic* și *parenetic*.

Partea dogmatică coprinde capitolele 1—11, în care după ce Apostolul salută pe Români, expune în v. 17 al cap. I, tema ce-’și propune a o desvolta în cursul scrierei. *Tema este: Evanghelia este o putere a lui Dumnezeu spre mântuirea tuturor, și a păgânilor și Iudeilor, și printr’înșa se descopere justificarea sa și îndreptățirea din credință, cu alte cuvinte că, Biserica lui Christos, în care tronază tot harul și adevărul, este universală, și priimesce în sine pe toți cari cred în Iisus Christos.*

Fiind evident că prin credință dobândim justificarea, toți sunt egal îndreptățiți a năzui prin credință la Iisus Christos. Păgânii au fost păcătoși și n’au ținut socotela de legea naturală ce li se dăduse ca să pótă cunósce pe Dumnezeu. Iudeii cari atacă pe păgâni pe această chestie, nici ei nu sunt mai buni, ci tot așa de păcătoși fiind ca și păgânii, nu pot pretinde că pe basa circumcisiunei—care le dă óre care prerogative—să li se dea situația care ’și-o închipuía în imperiul mesianic; fiind-că circumcisiunea fără credință n’are nici o valóre.

Omul ajunge la mântuirea sa, numai în urma unei perfecte *justificări*, pe care iarăși nu o póte dobândi de cât prin credința în mórtea lui Iisus Christos, pentru răscumpărarea omenirei. Și păgânul și iudeul sunt supuși acestei legi. Iudeul să nu crédă că prin această nouă lumină ce i se dă, s’ar atinge întru cât-va descoperirea lui Dumnezeu

veche—testamentară; din contră el—Iudeul—va găsi întemeiată în V. T. această idee, de vreme ce Abraam a dobândit justificarea prin credință, fiind el necircumcis ca să fie protopărinte și al păgânilor, cum a devenit protopărinte și al Iudeilor, după ce sa circumcis.

Dacă acesta este adevărul isvorit din sincera privire în economia lui Dumnezeu pentru mântuirea omului, atunci să nu ne supărăm în necasuri și suferințe, din contră fiind tari, să așteptăm realizarea speranței creștine, care își are rădăcinile sale adânci în iubirea lui Dumnezeu și a Domnului nostru Iisus Christos.

Apostolul compară apoi pe *Christos*, dătătorul justificărei și al adevăratei vieți, cu *Adam* prin care a venit păcatul și mórtea în lume. *Christos* și *Adam*, ambi protopărinți, sunt tratați aici paralel (5, 12—21).

Invățătura despre *justificarea* prin credință însă, nu trebuie să fie rău înțelesă, ca și cum ne-ar da voie să păcătuiem pentru ca să prisosescă grația lui Dumnezeu. Nu. Creștinul trebuie să fie foarte atent, că noi prin botez am murit păcatului și ne-am făcut părtași morții și învierii lui Iisus Christos, și ne mai fiind supuși patimilor și poftelor, suntem în Imperiul harului, care ne dă putere de a face numai binele. Legea Vechiului Testament de și era bună, dréptă și sântă apăsa totuși asupra omului dându-i prilej la păcat, fără ca să-i dea și puterea de a nimici păcatul.

Spiritul noiei vieți în Iisus Christos a liberat omenirea de această stare rea, dându-i putința să trăiască sufletesce, iar nu trupesce, și având

pe Spiritul Sânt în noi, suntem fii ai lui Dumnezeu și moștenitori ai lui Christos.

Complecta fericire ajungând'o când ne vom uni cu Christos, noi suntem datorii să suportăm cu resignațiune necazurile și strîmtorările de acum, cu atâta mai mult cu cât însași natura inconscientă așteptă și ea mântuirea, mărturisindu-ne-o acésta conștiința noastră. Mântuirea credincioșilor însă este adânc înrădăcinată în hotăririle lui Dumnezeu, și nimeni nu ne va putea rupe de la dragostea lui Christos.

De și Apostolul ȃice la începutul epistolei, că creștinismul a fost mai întâi hotărît pentru Iudei și apoi pentru păgâni, totuși experiența dovedesce, că iudeul nu numai nu ia parte la mărêul act al lui Dumnezeu pentru mântuirea omului, din contră îl desprețuesce. Cum se explică acésta? Aũ dóră promisiunile Vechiului Testament aũ fost greșite? Nu. Promisiunile lui Dumnezeu n'au fost pentru toți câți descind trupesce din Abraam, ci numai pentru acei ce 'i-aũ ales Dumnezeu, iar în alegerea sa, Dumnezeu este absolut liber. Chiar căutând din punct de vedere curat omnesc să ne explicăm acésta purtare neînțelésă a Iudeilor, nu vom ajunge la alt rezultat de cât la același, adică, că Iudeii însiși sunt cauza lepădării lor, din pricina necredinței lor. Orî cât de tristă însă ar fi depărtarea unei mare părți a Iudeilor de Imperiul haric, totuși acésta nu trebuie să descurăgieze pe nimeni, căci Dumnezeu nu va lăsă înstréinat și rătăcit cu desăvîrșire pe poporul său. Iar prin faptul că o parte din Iudei aũ primit creștinismul iar alta nu, acésta își are iarăși explicația sa în hotăririle cele nepătrunse ale lui Dumnezeu, care a binevoit să rânduiască lu-

crul așa, în cât în locul refusat de Iudei să intre păgânii, și după ce aceștia toți vor fi fericiți, aflându-se în Imperiul haric, restul Iudeilor rămași afară, vor intra și ei în Biserica creștină, luând parte împreună cu toți la mântuirea mesianică. După ce a rezolvat în modul cel mai admirabil cestiunile ce 'și le-a propus a le trata, la sfârșit Apostolul laudă înțelepciunea și grația lui Dumnezeu, care rânduesce totul în lume în modul cel mai perfect.

Partea II-a, parenetică, cap. 12, ₁—16, ₂₇, cuprinde diferite îndemnuri morale, între care datoria ce o avem de a ne supune stăpânirei. Sfârșitul epistolei are obiceiuitul epilog, după care urmăzează salutări, îndemnări, binecuvântări și în fine convenita doxologie prea înțeleptului Dumnezeu.

Scopul care l'a avut Pavel când s'a hotărît să scrie epistola către Romanî, se pôte vedea din însăși epistola. El dorea de mult să vie la Roma, dar necontenit a avut împedecări. Acéastă dorință ardétore a Apostolului este forte explicabilă dacă ne gândim la planul măreț cel 'și-l făcuse de a lumina pe păgâni cu lumina Evangheliei, și pe care în parte l'a și executat. Lipsea capitala lumii—Roma—pe care urma să o adauge la carul victoriei sale apostolice, pe care mai înainte de a o căștiga cu prezența sa, se încercă a o căștiga prin scris, ceea ce reușese pe deplin. O dată înfipt steagul mântuirii lui Christos, în capitala lumii, ușor se putea adauge la biruința Lui, și restul cel-l-alt al imperiului. Scopul scrierei era, decî, ca să pregătéscă pe Romanî despre venirea sa acolo și predica sa personală între ei.

Autorul este Apostolul Pavel.

Timpul când s'a scris este anul 58 după Christos, în luna Februarie sau Martie, când Apostolul se pregătea ca să se ducă cu o colectă la Ierusalim, pe care o făcuse în Macedonia și Ahaea. Persóna care a dus epistola la Roma este Diaco-nița Fibi din Corint.

Locul unde s'a scris epistola este Corintul.

Autenticitatea ei este garantată de tótă vechi-mea bisericéscă până în ziua de astă-đi. Clement Romanul, Policarp, Iustin Martirul, Teofil, Irineu, Tertulian, Clement Alexandrinul și toți părinții și scriitorii bisericéști din tóte timpurile au recunos-cut că epistola către Romani este opera Aposto-lului Pavel, așa că nici astă-đi nu se îndoescé nimeni despre acest adevér.

Epistola I-ia către Corinteni.

Corintul pe timpul Apostolului Pavel era, ca și mai înainte, unul dintre cele mai însemnate orașe comerciale ale Greciei. Insuși Omer îl numea *Κόρινθος ἁφειός* (II b. 570). El era capitala Ahaei, reședința proconsulului roman și a renumitelor jocuri istmice. Poeții îl numeau și *bimaris*, pentru-că era situat între marea Ionică și cea Egeică, și avea două porturi: *Lecheon* și *Chenhrea*, deservind comerțul oriental și occidental.

În anul 146 ant. Chr. Corintul a fost distrus de *Mummius*; *Iuliu Cesar* însă îl rezidesce, și a-jutat fiind de cei-l-alți împérați romani, ajunge iarăși la flórea și splendórea sa primitivă.

Fiind punctul central al mișcărilor comerciale între occident și orient, Corintul progresa și din punct de vedere al artelor și sciințelor. Cât de însemnat era pe vremea aceea se vede din numi-

rea ce o avea la Greci și Romani. Grecii îl numeau *Stéua Eladei*, iar *Cicero: lumen totius Graeciae*. Dar cu cât comerțul, artele și științele prosperau aci, cu atât intrase și o corupțiune din cele mai spăimântătoare.

În acest oraș pentru prima oră veni Pavel, din Atena, în a doua călătorie a lui misionară, unde găsind pe *Aquila* un creștin, iudeu de neam din Pont care se stabilise aci cu soția sa Priscila, își luă locuința la ei. În cursul săptămânei lucra Pavel împreună cu *Aquila*, având amândoi același meșteșug, de a face corturi, iar sâmbăta se ducea în Sinagogă unde predica Evanghelia lui Iisus cel crucificat. Încă de la începutul activității sale aci, se isbi de opoziția violentă a Iudeilor, care fu atât de fără margini în pornirea ei contra lui Pavel, în cât Apostolul se hotărâse să părăsască Corintul, ceea ce o și făcea de nu l'ar fi întărit Domnul într'o viziune noptea zicându-i: *«Nu te teme, ci vorbește și nu tăcea; că eu sunt cu tine și nimeni nu se va încerca a'ți face rău, că am popor mult în această cetate»*. Întărit de această vedenie a Domnului, Apostolul lucră fără preget timp de un an și jumătate în Corint, și la sfârșit avu mulțumirea să constate că se întemeiase acolo o frumoasă comunitate creștină, compusă în majoritate din creștinii născuți păgâni.

După ce a plecat Pavel din Corint, veni aci un creștin, de neam iudeu din Alexandria, cu numele *Apollo*, care fusese convertit la creștinism de soții *Aquila* și *Priscila*, de și el era întru cât-va inițiat în adevărul creștin. *Apollo* era un bărbat erudit, cu o puternică eloquență alexandrină și foarte devotat ideilor creștine. Găsind terenul lucrat de Apostolul Pavel, a continuat mai de-

parte opera începută. Felul vestirei lui Apollo, care în cuvântările sale adăoga și sciință alexandrină, plăcu mult Corintenilor, și încetul cu încetul, fără ca Apollo să observe, mulți din ei se lepădară de Apostolul și se atașară de Apollo, declarându-se a fi partisanii lui personali.

Plecând și Apollo din Corint, veniră în urma lui eretici iudaisanți cari din sistem urmărind să înlătore învățătura creștină, sub masca celei mai perfecte credințe, turbura spiritele Corintenilor, ținând că învățătura lui Pavel nu este cea adevărată, ci singurul Apostol care poate vorbi cu autoritate în numele ideilor creștine este Apostolul Petru, a cărui învățătură—diceau ei—e cu totul alta de cât aceea a lui Pavel.

Resultatul unei ast-fel de încercări din partea iudaisanților fu, că mulți dintre Corineni se puseră sub autoritatea lui Petru, formând o nouă partidă.

Cei ce nu ascultară de nici una din aceste partide, rămăseră credincioși lui Pavel, iar alții părându-li-se că toți sunt greșiți, se lepădară și de Pavel și de Apollo și de Petru, și formară o nouă partidă, aceea a lui Christos, care în alcătuirea ei avea aceeași urmare greșită întru cât recunoscea pe Christos ca pe un simplu șef de partid, egal cu Pavel, Apollo sau Petru, iar nu ca pe Mântuitorul obștesc al omenirei.

Ivirea acestor partide pe de o parte, iar pe de alta și alte neajunsuri de care suferea Biserica din Corint, dete nascere acestei epistole.

În adevăr, după ce Pavel se întorsese de la Ierusalim și venise în Efes, priimi aci o veste din cele mai triste de la comunitatea corintină. De la demoralizarea ce domnea în acest oraș

nu se retrăseseră toți, ba unul trăia în relații incestuozitate cu mama sa vitrigă, iar comunitatea suferea o ast-fel de stare de lucruri. Pavel se hotărî atunci să scrie Corintenilor, făcându-și atenție la rezultatele ce pôte să aibă viața rea ce o duc ei, și care pune la grea încercare credința lor și Evanghelia lui Christos. Acastă epistolă a Apostolului s'a perdut (veđi I Corint. 5, 9).

Corintenii, răspondând la epistola Apostolului, îi puseră și alte întrebări privitoare la multe din nedumeririle ce le avea; dar și epistola lor s'a perdut. Cu tot schimbul acesta de vederi prin epistole, situația în Corint era aceeași ca și mai înainte, iar Pavel informându-se fie de la purtătorii epistolei: Stefanas, Fortunat și Ahaicus, fie de la slujitorii unei matrone cu numele Chlois, că lucrurile merg din ce în ce mai rău acolo, trimise pe Timotei ca să-și aducă la adevărata cale. în Domnul. Timotei însă trebuind să străbată totă Macedonia și apoi să ajungă la Corint, Apostolul Pavel se grăbi să curme răul mai repede printr'o lungă epistolă, care în canonul cărților Noului Testament este acăsta cu care ne ocupăm, cunoscută sub numele de *întâia epistolă către Corinteni*, al căreia *cuprins* este tot așa de important pe cât de multe sunt și diferitele cestiuni pe care le resolvă Pavel cu acest prilej.

În adevăr, în capitolul 1—4, după ce trimite salutarea sa apostolică își exprimă Apostolul marea sa părere de rău cu privire la partidele care s'aũ ivit în Corint, și se miră de ivirea lor cu atât mai mult cu cât ei toți știu, că nu în numele lui Pavel sau al altuia s'aũ botezat, ci într'al lui Iisus Christos. Apără mai departe felul său de a vorbi nemeșteșugit, de ore ce nu se

gândește a face us de filosofia omenescă, pentru două motive: 1) pentru-că Corinteni sunt încă prunci în Christos, și deci nu încă capabili de a putea înțelege adevăruri mai înalte creștine, și al 2) filosofia lumii așeză n'are nici o valoare față de cel mai mare adevăr al omenirii care este Iisus cel răstignit, și care n'are trebuință de a fi predicat de cât așa cum se predică el omenirii. Pavel și Apollo sunt numai nisce servitori ai lui Dumnezeu și administratori ai misiunilor lui, iar stăpânul este Christos.

De la capitolul 5—11 Apostolul reprobază mai multe rele sociale, ca necurăția, certele de drept înaintea tribunalelor păgănesci și altele; după care răspunde la multe întrebări privitoare la viața conjugală, asupra căreia cestiuni dă mai multe explicațiuni; și în fine vorbesce de carnea cea sacrificată idolilor și de participarea la mesele și sacrificiile păgănești, dând sfaturi ca omul să se ferescă de ele atât pentru conștiința sa, cât și mai virtos pentru a altuia ca să nu o slăbescă, de și în fond a mânca din această carne nu este păcat, întru cât noi creștinii scim că idol nu există real, ci numai în fantasia păgânului; cu alte cuvinte clarifică Apostolul multe cestiuni privitoare la viața lor cetățenescă.

Venind la serviciul dumnezeesc public, Apostolul arată în capitolul 11—16 că se bucură, că cultul este așa cum l'a așezat el; s'a strecurat însă unele inovațiuni mai ales în serbarea și oficierea santei euharistii. Deosebit de acesta, mulți nu mai țin agapele la înălțimea lor, căci cei ce le aduc, tot ei să folosesc de ele, pe când cel sărac este în suferință. Să se ferescă Corinteni de a urma tot așa înainte, cum și mai ales de

a împărtăși cu trupul Domnului pe cei nevrednici. Vorbesce apoi despre darurile spirituale, despre profeție și mai ales despre darul de a vorbi în limbă, încheind cu o reprobare a spiritualismului brut care nega învierea corpurilor, după care mai urmăze unele cestiuni particulare și binecuvântări.

Din cele ce am spus cu privire la înființarea și starea Bisericeii din Corint rezultă și:

Scopul, care l'a avut Pavel în vedere la scrierea acestei epistole, care în esență, în urma celor spuse, este: a) de a arăta care este raportul său apostolic cu Biserica din Corint; b) de a lumina pe creștinii de acolo asupra însemnătății și drepteii înțelegerii a Evangheliei, și c) de a-i feri de reîntorcere la păgânism.

Autorul epistolei este Apostolul Pavel.

Timpul când s'a scris este anul 57 sau 58 după Christos, iar *locul* unde s'a scris este *Efesul*.

Autenticitatea epistolei este atestată de totă vechimea bisericească. Ast-fel despre dînsa vorbesce *Clement Romanul*, care în epistola sa către Corinteni dice: «Ați priimit epistola fericitului Apostol Pavel. Ce v'a scris el la începutul Evangheliei? În adevăr ceva spiritual v'a scris el voue despre sine, despre Chifa și Apollo, pentru-că și atunci voi erați părtinitori». De asemenea este atestată epistola de *Ignațiu*, epistola către *Diognet*, *Policarp*, *Iustin*, *Athenagora*, *Irineu*, *Clement Alexandrinul*, vechile traduceri: *Itala* și *Pesito*, și *codicile lui Muratori*, cum și de toți părinții și scriitorii bisericești până astăzi.

Epistola a II-ua către Corintenți.

După ce a scris Pavel prima epistolă către Corintenți, trimise din Efes pe ucenicul său Tit la Corint, ca să vadă ce impresie a produs asupra creștinilor de acolo scrisoarea sa, rugându-l ca la întorcere să se întâlnească cu Apostolul în Troas unde își propusese să stea mai mult (II Cor. 2, 12). Dar pe când Pavel se pregătea să plece din Efes, să iscă o răsvrătire în contra lui, provocată de Dimitrie argintarul (Fapt. Ap. 19, 23 saquentes). Acest lucru îl hotărî să părăsască Efesul mai înainte de timpul hotărît, așa că imediat înainte de Rusali, în anul 58 d. Chr. plecă la Troas, unde rămase cât-va timp împedat de a merge mai departe din cauza bolii ce o dobândise din lunga sa călătorie (II Cor. 1, 8). Pe Tit însă nu-l găsi în Troas, și de și îl aștepta, Tit tot nu sosi așa de repede, așa că abia în Macedonia se întâlni cu dînsul (II Cor. 7, 6).

De la Tit află Apostolul că scrisoarea sa a avut rezultatul dorit asupra creștinilor din Corint, că toți desprețuiră pe acel tîner incestuos, care rămase escumunicat de Biserică după cum hotărîse Pavel, că măsura acésta impresionase pe tîner așa de mult că-l făcuse să-și vie în sine și să vadă cu mare durere marele păcat la care se dedea. Tuturor le părea rău că au putut pricinui Apostolului atâtea nezasuri cu purtarea lor puțin corespunzătoare demnității creștine (II Cor. 7, 7).

Pe cât de binefăcătoare influență a avut epistola asupra stărei generale creștine în Corint, pe atât iudaismului de acolo deveneau mai îndrăzneți și mai violenți (II Cor. 7, 7).

În adevăr, pe toate căile și fără să pierdă nici o ocaziune se silea să dărime autoritatea Apostolului înaintea Corintenilor.

Pavel—dicea ei—de și este atât de hotărît și energic în scrierile sale, totuși când este de față, e slab și șovăitor (II Cor. 10, 10). În tot cazul e departe mult de autoritatea reală a celor alți Apostoli. Acțiunea iudaizanților avu, în parte, un resunet óre-care în mulți Corintini; de aceea se gândi Pavel, că e bine a le mai scrie încă o scrisóre—mai înainte de a se duce din nou la ei—în care să le arate, că tot ceea ce spun vrășmașii în socotéla lui, sunt răutății cu scopuri ascunse de a-î perde pe ei pentru creștinism, apărându-și în același timp demnitatea sa apostolică în mod magistral, neîncetând a le spune și aceea, că energia nu-î lipsesce de a arăta și pe față Corintenilor că scie să reprobeze dureros chiar, ori ce încercare care ar putea să strice intențiilor sale bune apostolice (II Cor. 12, 20; 13, 1 sequetes). Ast-fel în primăvara anului 58 după Christos a scris Pavel acéstă a doua epistolă, Corintenilor, pe când se găsea în Macedonia.

Din cele precedente se póte deduce și ce fel de *cuprins* are epistola noastră, care însuméză în total 13 capitole, pe care dacă le despărțim în trei părți, vom avea în:

Partea I-ia, cap. 1—7, *apărarea ce face Pavel demnităței sale apostolice*, arătând Corintenilor că, după ce a avut de suferit atât de mult în Asia, acum mulțumesce pentru-că, cu rugăciunile lor a scăpat de multe necasuri, și să nu-l credă nestatornic fiind-că 'și-a schimbat planul de călătorie, căci acésta a fost provocată de împrejurări

din afară, iar nu din nestatornicia lui. Îi îndemnă apoi cu tot dinadinsul să părăsască definitiv viața păgână și toate stricăciunile ei, ferindu-se de profanarea trupului și a spiritului, și se bucură în același timp, că știrile pe care i le-a adus Tit de la ei, sunt foarte mângâitoare.

Partea II-a, cap. 8—9, cuprinde o scurtă dar căldurosă îndemnare la colecta ce trebuie să o facă ei cât mai mare pentru săracii creștini din Ierusalim; iar

Partea III-ia are mai mult un caracter polemic. Pavel își apără aici demnitatea și activitatea sa apostolică în contra vrășmașilor săi din Corint, pe cât de puternic și demn pe atât și de ironic în unele părți.

După cum se poate vedea, din cuprins, epistola a doua către Corinteni nu este atât de importantă din punct de vedere dogmatic ca prima epistolă. Totuși pentru noi ea este de o capitală însemnătate pentru-că din nici o scriere nu ne putem face o idee mai clară cu privire la caracterul Apostolului Pavel, ca din acesta. În nici una din scrierile sale nu se zugrăvesce dragostea lui pentru Christos și Biserică ca în această epistolă; și în nici una, ca în această, nu vedem grația dumnezească de care s'a învrednicit el și umilința creștină de care era pătruns.

Tote aceste împrejurări unite și cu limba care o întrebuințează Apostolul Pavel, fac ca scrierea să fie un model neîntrecut de retorică proprie omului cult și sincer în expunerea sentimentelor și credințelor sale.

Scopul care l'a avut în vedere la scrierea epistolei se vede din cele ce am spus până acum, adică de a preveni pe Corinteni să nu dea as-

cultare la vorbele răutăcioase ale iudaisanților, ca fiind de față la ei să nu întrebuițeze asprimea după puterea care 'i-a dat'o Dumneșeu ca să reprime orî-ce impietate.

Timpul când s'a scris este primăvara anului 58 d. Chr., iar *locul* unde s'a scris, *Macedonia*, dar nu se scie anume unde; probabil că epistola a fost scrisă fragmente, fragmente, în mai multe locuri, și când s'a terminat atunci a și trimis'o prin Tit.

Autenticitatea scrierei de asemenea este afirmată din timpurile cele mai vechi: *Clement Romanul*, *epistola către Diognet*, traduceri vechi: *Itala* și *Peșito*, și *codicile lui Muratori*, *Athenagora*, *Clement Alexandrinul*, *Tertulian*, cum și toți părinții și scriitorii bisericesci până astă-zi sunt unanimi a o recunósce ca operă a Apostolului Pavel cu tótă autoritatea canonică.

Epistola către Galateni.

Biserica din Galatia s'a fondat de Apostolul Pavel în anul 52 după Christos pe când se afla în a doua călătorie a sa misionară, însoțit fiind și de Syla.

Provincia Galatia, înconjurată de Paflagonia, Pont, Capadocia, Frigia și Bitinia, era populată de popóre de seminție celtică, cari aũ emigrat în vécul al 4-lea înainte de Christos din Galia în Panonia și Iliria, și aci unindu-se în vécul al 3-lea înainte de Christos și cu alte neamuri tot de origină galică—Trocmii și Tolistoboii cum și cu Tectosagii de seminție germanică, erumpseră în Macedonia și Grecia, cuceriră Tracia și după ce fondară regatul Tyle se îndreptară sub condu-

cerea lui Leonnarios și Lutar spre Asia unde primiră din partea regelui Nicomide, ca despăgubire de război, o parte din vechea Frigie. Prin atacuri neconținute în toate părțile, ei căutau să-și mărească provincia; însă în anul 189 a. Chr. fură învinși de Consulul Manlius Vulso și supuși Romanilor, păstrându-și însă dreptul de a se governa singuri cum și de a 'și avea regele lor propriu, situație care a ținut până la anul 26 a. Chr. când ultimul lor rege Amyntas a fost omorât, iar Galatia împreună cu Pisidia și o parte din Licaonia și Pamfilia, deveni cu totul provincie romană cu capitala Ancira.

De la acești Galii de origină, deci, 'și-a luat provincia numele de Galatia.

După cum ne încredințăm din istoria acestui popor, Galatenii erau ómeni iubitori de libertate, naturi violente, servind neconținut sub arme când pentru ei, când pentru alții. Fericitul Ieronim ne spune că limba lor sãmãna mult cu aceea ce se vorbea împrejurul Trierului.

În a treia călătorie misionară veni Pavel din nou în Galatia, ca să întărească tãnãra comunitate creștină de aci, după care plecă la Efes, unde rãmase trei ani.

În Efes fiind, priimi Apostolul informațiunii neliniștitoare despre starea comunităților din Galatia.

În adevãr, Biserica de aci fiind alcătuită din creștini nãscuți iudei, cum și din creștini nãscuți pãgãni, sã strecuraserã printre ei eretici iudaisanți, cari pretindeau ca pãgãni, cari vor sã trecã în creștinism, sunt datorii nu numai sã observe în totul legea mosaică, dar sã se supunã și formelor cultului și dispozițiunilor privitoare la mãncãri, pe cãtã vreme nu pôte fi vorba de creștinism,

din momentul ce se esclude observarea strictă a ceremonialului legei mosaice (Fapt. Ap. 15, ₁). O mare importanță puneau ei pe circumcisiune, care este absolut obligatorie pentru păgâni; și fiind-că sciaū că Pavel se opune energic la acésta, căutaū să-î micșoreze autoritatea, tăgăduindu-î dreptul său de a se numi Apostol, pentru-că n'a fost chemat la apostolat, ca cei-l-alți Apostoli, de către Christos, și în consecință nici n'a fost învățat în adevărurile fundamentale creștine de Christos.

Pavel—diceaū ei— nu scie bine ce a învățat Christos, pentru-că nici o dată n'a fost în apropiere de el, și tocmai mai târziu s'a inițiat în învățătura evanghelică de la alții; dar nici pe acésta nu o propagă drept, întru cât e mare deosebire între învățătura sa și a celor-l-alți Apostoli, așa că se pôte dice, că el a cădūt chiar de la Christos.

Pentru ca să preîntêmpine ast-fel de acușăți-unī calomniose și să ferescă pe Galateni de a cădea în rătăcire, scrie Apostolul acésta epistolă care *cuprinde* 6 capitole, iar după ideile ce le expune aci se împarte în două părți:

Partea I-ia, cap. 1—4, *apologetică-polemică*, Apostolul își apără demnitatea sa apostolică, cum și învățătura sa pe care a priimit'o prin descoperirea lui Iisus Christos; și după ce arată cine era el mai înainte de creștinism, cum a venit la creștinism și ce considerație avea pentru el toți Apostoliī cariī aū ascultat și aū vedūt ce fel de învățături propagă el, și că acele învățături sunt în strictul sens al Evangheliei Domnului, declară Galatenilor, că creștinul este declarat li-

ber de restricțiuni lelegei mosaice, cum și de blestemul ei.

Partea II-ua, parenetică, cap. 4—6, îndemnă Apostolul pe cititori să ție cu statornicie la libertatea creștină, de care însă nici o dată nu trebuie să abuzeze nimeni; iar la sfârșit recapitulând învățăturile sale, după ce arată valórea ambelor testamente, al căror prototip se vede în cele două femei: Agar și Sara, rógă pe Galateni să nu-î mai pricinuiască ast-fel de supărări, încheind cu obicînuita binecuvântare.

Din cele expuse se vede însemnătatea epistolei către Galeteni. Marea întrebare în privința raportului legei mosaice către Evanghelie, fiind identică cu aceea a raportului dintre *Natură* și *Grație*, se deslégă minunat și absolut hotărâtor în epistola către Galateni ca și în cea către Romani, așa că din punct de vedere al cuprinsului ele fiind aprópe identice, se complectează una pe alta în mod admirabil, dându-ne o perfectă lumină asupra strălucitei nóstre pozițiuni în libertatea creștină.

Scopul Apostolului, când 'și-a propus să scrie epistola, a fost pe de o parte de a-și apăra demnitatea sa apostolică față de iudaisanții din Galatia care 'i-o atacaă, iar pe de alta de a feri pe Galateni să nu cadă de la Christos, pentru care el atât de mult a muncit.

Autorul este apostolul Pavel.

Timpul când s'a scris este anul 55 sau 56 după Christos, iar *locul* unde s'a scris este *Efesul*.

Autenticitatea scrierei este recunoscută de tótă Biserica din cea mai înaintată vechime: *Barnaba*, *Erma*, *Clement Romanul*, *Ignațiu*, *Policarș*, *Iustin Martirul*, vechile traduceri: *Itala* și *Peșito*, co-

dicile lui Muratori, Athenagora, Irineu, etc., etc., cum și toți părinții și scriitorii bisericești sunt unanimi în a afirma, că epistola este opera lui Pavel și are autoritatea sa canonică.

Epistola către Efesenî

Efesul era unul din cele mai însemnate orașe ale Asiei proconsulare, pe când veni pentru prima oară aci Apostolul Pavel, în a doua călătorie a sa misionară.

Mișcarea comercială fiind aci în plină viață, Efesul era frecventat mai mult de cât ori care alt oraș al Asiei de o mulțime de lume atât din occident cât și din orient. Artele și științele nu fură neglijate; din contră luaă și ele din zi în zi mare avânt.

Fiind îndeobște cunoscut, că unde frecvența e mai mare acolo se încuibeză și laxitatea morală mai mult, Efesul n'a fost cruțat de acea demoralizare asiatică deplin cunoscută pe atunci, și care își avea centrul său în templele ȳilor păgâni, cu deosebire în templul ȳeiței Diana.

În acest oraș, cum am ȳis, a venit Pavel pentru prima oară, în a doua călătorie a sa misionară, când trecea de la Corint la Antiohia, fără ca să rămâe de astă dată aci de cât forțe puțin, făgăduind însă că se va reîntorce, ceea ce a și împlinit în a treia călătorie misionară, rămâind în Efes trei ani, predicând Iudeilor și păgânilor și fondând Biserica efesiană, care se compunea în majoritate din creștinii născuți păgâni (Fapt. Ap. 19, 1.)

Biserica din Efes, prin escepțiune de alte biserici ale Asiei și chiar ale Europei, făcea pro-

grese însemnate în învățătura și viața creștină, ceea ce nu putea de cât să bucure pe Apostolul Pavel, așa că nu-î dăduse Apostolului absolut nici un motiv ca special pentru ea să se ocupe în urmă cu atâta grijă de păstrarea credinței, ca în alte părți; totuși ivirea ereticilor iudaizanți în Efes și o eventuală a lor acțiune contra învățătorei creștine, presupunând-o Pavel, îl hotărăsce să atragă atențiunea creștinilor de acolo asupra darurilor priimate de la Christos, și a-î întări în credința și viața creștină.

Acestei împrejurări se datoresce scrierea epistolei către Efesenii, care, din punct de vedere al *cuprinsului*, se împarte într'o *parte dogmatică*, cap. 1—3, și o *parte parenetică*, cap. 3—6.

In partea dogmatică, cap. 1—3, după salutare, mulțumesc lui Dumnezeu, care, din marea sa iubire a ales pe credincioși, făptuind răscumpărarea lor prin sângele lui Iisus Christos. Lăudând deci marea valoare și prerogativă a creștinismului, cum și majestatea dumnezească a Intemeitorului lui, pune în evidență multele binefaceri ce le-au priimit de la dînsul. Cu deosebire păgânii trebuie să fie mândrii de starea lor în creștinism, întru cât ei, care odinioară stau în urma Iudeilor, astăzi sunt egali, de vreme ce Dumnezeu a desființat păretele cel din mijloc dintre Iudei și păgâni, fiind una prin credință și spirit; sunt deci o familie a lui Dumnezeu.

Venind apoi la sine, Apostolul amintesc suferințele sale în închisore pentru păgânii pe cari a avut chemare de la Domnul a-î introduce în Biserică, și îi îmbărbătează ca să ție cu stăruință la învățarea Evangheliei.

Partea parenetică, cap. 4—6, îndemna Pavel

pe Efesenii, ca viața lor să corespundă cu învățătura lor curată în Evanghelie; să se arăte fii ai luminei și să fugă de lucrurile întunecului; să se desbrace de omul cel vechiu, îmbrăcându-se în omul cel nou, care e făcut după chipul lui Dumnezeu; iar în privința vieții de toate zilele, să se porțe cu totă demnitatea, potrivit sfintei lor chemări, să nu mintă, să nu se mânie, să fugă de necurăție și de beții, cum și de alte rele ale vechiului păgânism, și în fine vorbește despre datoriile conjugale și casnice ale soților, ale copiilor și servitorilor, și încheie îndemnându-i la statornicie în credință față cu timpurile grele de atunci, salutându-i.

Scopul care l'a avut în vedere autorul la scrierea epistolei, după cum am spus, a fost de a feri pe credincioșii din Efes ca să nu se clatine în credință, prin îndemnul ce eventual le-ar veni de la vrășmașii creștinismului.

Autorul este Apostolul Pavel.

Timpul când s'a scris este anul 63 după Kristus, iar *locul* este Roma, pe când Apostolul se afla acolo în închisóre.

Autenticitatea epistolei este în deobște recunoscută. Autorul se numesce pe sine chiar la începutul ei, iar *Clement Romanul*, *Ignațiu*, *Policarp*, vechile traduceri: *Itala* și *Peșito*, și *canonul lui Muratori*, cum și *Irineu*, *Clement Alexandrinul*, *Tertulian*, etc., etc., o numără la epistolele lui Pavel; așa că, obiecțiunile care s'aun adus din vechime, nu asupra autenticității, ci asupra adresei ei, și anume că n'ar fi adresată Efesenilor, ci Laodiceenilor, pe motiv că ereticul Marcion o cunósce adresată fiind Laodiceenilor, s'aun dovedit a nu avea nici un temei, chiar dacă am admite din cu-

prinsul ei, care e atât de general, că a avut la început un caracter enciclic, privind pe mai multe biserici ale Asiei, între care în prima linie Efesul.

Epistola către Filipeni.

Filipi a fost primul oraș al Europei în care a predicat Apostolul Pavel. Numit mai înainte *Κρηνηδες*, era Filipi un oraș însemnat al Macedoniei la granița Traciei.

În Faptele Apostolilor 16, ¹², unde se amintesc pentru prima dată, se numesc *Κολωνία*, fiindcă, în urma unei bătălii decisive între Brutus, Casius, Octavian și Antoniū, la anul 42 înainte de Chr., Octavian adusese aci o colonie din Roma pe care o gratificase cu *jus italicum* (Dio Cass. 51, 4).

Pavel veni în Filipi în a doua călătorie a sa misionară, în urma unei vedenii ce a avut-o în Troas (Fap. Ap. 16, ⁹); și, deși a stat aci foarte puțin, totuși avu mulțumirea ca la plecare să lase în Filipi o comunitate creștină foarte hotărâtă, tare în credință și dragoste, pe care el cu bucurie a putut să o constate și în a treia călătorie misionară, când vizită Filipi pentru a doua dată, sărbătorind Paștele acolo.

Dragostea Filipenilor pentru Apostolul Pavel era foarte mare. Ei îi trimit în multe rânduri ajutoare bănesci, și nu lasă să trecă nici o ocazie fără să dovedescă cu prisosință, că ceea ce au învățat sub raportul manifestării dragostei creștine, știu să pue în practică (Filip. 4, ¹⁵; II Cor. 11, ⁹).

Fiind Pavel închis la Roma, și auzind Filipenii despre acesta, trimiseră pe unul din ei, cu numele Epafrodit, la Roma cu un ajutor bănesc. În Roma Epafrodit se îmbolnăvesce și este nevoit

să amâe înapoiarea sa, spre cea mai mare neli-
niște a Filipenilor, dar în cele din urmă făcându-se
bine, Pavel îi dăte acéstă epistolă prin care mul-
țumește Filipenilor pentru dragostea lor.

Deși închis, totuși Pavel lucra fără preget în
Roma la răspândirea Evangheliei. Epistola către
Filipeni e dovada cea mai mare, că creștinismul
pătrunsese până în casa Cesarului, de óre ce în
epistolă găsim salaturile pe care Apostolul le
trimite Filipenilor: *Mai ales de la cei din casa
Cesarului* (Filip. 4, 22).

Epistola către Filipeni deși are un cuprins de
un caracter mai mult personal, totuși este de
o mare însemnătate. În cele patru capitule din care
e alcătuită scrierea găsim următorul *cuprins*:

După ce mulțumesc lui Dumnezeu pentru tot
binele care se face în mijlocul lor, se rógă ca să
prisoséscă din ce în ce mai mult în pătrunde-
rea adevérului și dragostei creștine. Imprejurările
în care Apostolul se află în închisórea din Roma,
din mila Domnului iaú o îndrumare spre bine, și
se lucréză în lățirea adevérului mântuirii, care a
pătruns până în casa Cesarului. Filipenii sunt da-
tori să se pórte cu demnitate, uniți; să nu caute
a fi folositori numai lor, ci altora, cum a făcut
și Iisus Christos, care micșorându-se pe sine, luând
chipul robului, a căștigat în urmă mărire. Dacă
lucrurile vor ajunge până acolo, în cât să fie în
primejdie de a muri, Pavel nu se supără, dar speră
că lucrurile se vor sfârși cu bine. Să nu se su-
pere Filipenii că le aduce aminte de unele învăță-
turi, fiind-că acestea le sunt de folos, cu deosebire
să nu se amăgiască în privința circumcisiunei în
care îi târăsc învățătorii cei falși, căci ei aú cir-
cumcisiunea spirituală, și n'aú trebuință de cea

săvirșită în carne, care în creștinism n'are nici o valóre.

Indemnându-i în fine să rămână statornici în Evanghelie și să progreseze în virtute, le mulțumesc pentru ajutorul trimis și închee trimițându-le salutări atât de la sine, cât și de la cei împreună cu el.

Din cele precedate se póte ușor înțelege *scopul* și motivul care a dat naștere epistolei nóstre.

Autorul este Apostolul Pavel.

Timpul când s'a scris cade în prima închisóre din Roma a Apostolului, iar *locul* este Roma.

Autenticitatea este garantată de tótă vechimea bisericéscă până în ziua de astă-đi. In deosebă *Clemente Romanul*, *Ignațiu*, *Policarp*, *Canonul lui Muratori* ca și cele-l-alte traduceri vechi, *Irineu*, *Clemente Alexandrinul*, *Tertulian*, cum și toți părinții și scriitorii bisericesci, sunt unanimi a afirma autenticitatea și canonicitatea ei.

Epistola către Coloseni.

Colose era un oraș al Frigiei, situat lângă riul Lycos, și despre care Herodot și Xenofon ne spun că era cu o populație însemnată, bogat și mare.

În timpul Seleucizilor și Romanilor perdu din situația sa de mai înainte, așa că *Strabo* îl numără între cetățile mai mici ale Frigiei, ceea ce face și *Pliniu*, adăogând însă, că a fost celebru odinióră.

Din cauza unui cutremur de pământ, întemplat în timpul lui Nero, Colose dete înapoi fórte mult, și, deși prin vécul al 12-lea se mai ridicase sub numele de *Chonae*, totuși astă-đi n'a mai rămas de cât satul *Chonus*.

Intemeetorul bisericeii din Colose nu este Apostolul Pavel, ci unul din ucenicii lui cu numele *Epafras*, și póte mai în urmă și *Filimon*.

Învățătura propusă de Epafras în Colose, era aceea a lui Pavel, în același spirit și tot atât de hotărâtă, al cărei rezultat s'a vădut în priimirea ei din partea Iudeilor și a păgânilor, mai ales a acestor din urmă.

La început n'a venit nimic să turbure liniștea Bisericeii din Colose; mai în urmă însă, ereticii iudaisanți, cari urmăreau peste tot locul ca creștinismul să nu pătrundă, sau unde pătrundea, să-l distrugă, veniră și aci, și începură cu o violență de nedescris să calomnieze pe Epafras și să atace învățătura lui, opunându-i altă învățătură, care, în alcătuirea ei, era un gnosticism amestecat cu neoplatonism și care consta din următoarele principii:

Există din veci o ființă absolut bună, putere spirituală, τὸ ὄν, impersonală (decî nu ὁ ὄν), și alături de această ființă, care este adâncul—*εὐθός*, din care toate își iaă începutul, există și materia—*ὕλη*—fără formă, care e isvorul răului. Fiind materia fără formă, iar ființa cea bună nepuțînd influența asupra ei (din pricină că era impersonală), s'a produs dintr'însa așa numitele puteri—*οὐσίαι*, *μέσαι*, *δυνάμεις*, care în emanațiunile lor, una din alta, a perdut consciința origineii lor bune și s'a apropiat tot mai mult de materie. Prima putere produsă din ființa cea bună este *λόγος*, care cuprinde în sine cele-l-alte emanațiuni și se numesce plinire sau capul (*πλήρωμα*, *κεφαλή*) puterilor dumnezeesce. Din acest *λόγος* aū emanat apoi alte puteri, și din acestea iarăși altele până la cea din urmă care se numesce *dimiur-*

gos, care fiind de tot apropiat de materie, era foarte rău, și deci, și forma ce 'i-a dat materiei este absolut rea. Aceste ultime emanațiuni, care, conform naturei lor, se numesc: ἀρχαί, ἐξουσίαι, δημιουργοί și κοσμοκράτορες locuiesc fie în regiunile mai înalte ale aerului, fie în atmosfera mai de jos. Cu aceste ființe, omul poate intra în relații, observând circumcisiunea. Tendința lui însă— a omului—este ca să se apropie cât mai mult de πλήρωμα, iar acesta nu o poate face de cât dacă va căuta să anihileze puterea materiei; de aceea să se supue ei unei ascese severe; să observe cu băgare de seamă unele prescripțiuni cu privire la mâncări și sărbători, la smerenie și la serviciul îngerilor, ferindu-se cât mai mult mai ales de căsătorie și de mâncarea de carne, care îi împedecă de a fi în comunicare cu spiritele mai înalte.

Acésta era învățătura teosofică orientală a iudaisanților în Colose.

Epafras, îngrijat de starea Bisericeii și de violența acestor iudaisanți, se duce la Roma și comunică lui Pavel situația, iar Apostolul, la rândul său, nu întârzie de a scrie epistola noastră, al cărei

Cuprins, împărțindu-l într'o parte dogmatică, cap. 1—2, și o parte *parenetică*, cap. 3—4, este următorul:

După salutare mulțumesc Apostolul lui Dumnezeu pentru credința și iubirea lor, care a primit-o prin învățătura lui Epafras, care învățatură este cea adevărată, predicându-se ast-fel în totă lumea. Laudă apoi bunătățile ce le-a primit de la Domnul nostru Iisus Christos, pe care îl afirmă ca Creator, ca Domn al lumii spirituale, al celor vădute și nevădute, și luminătorul păgâ-

nismului. Christos este capul Bisericeii, iar Coloşeni au ajuns prin el la viaţa spirituală. Să persiste a sta în spiritul Evangheliei şi să nu dea ascultare la speculaţiunile ereticilor, care sunt înşelătoare, cu deosebire să nu pună nici un preţ pe iudaism, căci ei au iudaismul cel spiritual, pentru care cel formal a fost numai ca pregătire. Să nu se amăgescă a servi îngerilor, după teoria ereticilor, nici să le observe sfaturile lor cu privire la mâncări, căci acelea au numai aparenţa adevărului.

Indemnându-i, mai departe, la împreunarea cu Christos, le recomandă să-şi sântescă trupurile prin curăţie şi înfrânare; să fugă de sgârcenie; să se lepede omul cel vechiu, îmbrăcându-se în omul cel nou; să fie iubitori şi pacinici; femeile să se supună bărbaţilor, iar bărbaţii să fie către ele cu iubire. Să stăruiască în rugăciune; să-şi întrebuinţeze bine timpul şi să fie cu băgare de seamă când vorbesc, şi închee cu salutări, după ce le spune că Tihic şi Onisim le va raporta şi personal mai mult despre dînsul.

Scopul care l'a avut în privire Apostolul la scrierea epistolei, după cum lesne se poate vedea din cele spuse, a fost ca să ferescă pe creştinii din Colose de a se amăgi de învăţătorii falşi şi de a cădea din credinţă.

Autorul este Apostolul Pavel.

Timpul când s'a scris e anul 63 după Christos, iar *locul* este Roma.

Autenticitatea scrierei este garantată de totă vechimea bisericăscă începînd cu *Clement Romanul*, *Ignaţiu*, *Policarp*, *Iustin Martirul*, *Teofil de la Antiohia*, *Irineu*, *Clement Alexandrinul* şi toţi părinţii şi scriitorii bisericesci până astăzi.

Epistola I-a către Tesaloniceni.

Tesalonicul, numit mai înainte Terme, astăzi *Salonic*, era pe timpul lui Iisus Christos și al Apostolilor, capitala districtului al doilea al Macedoniei, situat la Golful Termaic.

Macedonia pe vremea aceea era provincie romană, iar *Tesalonicul* fiind cel mai însemnat oraș, își avea reședința aci un proconsul și un questor roman.

Regele Casandru (309—297 înainte de Christos) înfrumusețându-l și populându-l cu locuitori din împrejurimi, îl numi *Tesalonica*, după numele soției sale, care era o fică a regelui Filip al II-lea și soră cu Alexandru cel Mare.

Bogat, și în acelaș timp imoral, mai ales din pricina femeilor care prin viața lor destrăbălată și a luxului ce-l ducea, deveniseră celebre, *Tesalonicul* pe lângă populațiunea lui compusă în majoritate din Greci, adăpostea în sînul său și o mulțime mare de coloniști romani, în deosebire Iudei, cari furnicau și aci ca în toate orașele cu mare mișcare comercială.

Cât de mare era numărul Iudeilor de acolo, se vede din aceea, că ei aveau o sinagogă, iar nu ca în alte părți mai neînsemnate, o simplă casă de rugăciune.

În acest oraș veni Pavel însoțit de Sylva și Timotei pentru prima oară, în a doua călătorie a sa misionară, la sfîrșitul anului 52 sau începutul anului 53 după Christos, unde timp de trei săptămâni predică mai întâi Iudeilor în sinagogă pe Christos, dovedind din scripturi că El trebuia să sufere, să móră și să învieze pentru ca să ne dea nouă răscumpărarea. El deci este adevăratul Mesia.

Intre cei ce frecuentaŭ sinagoga erau și proseliți din păgânism, cari doreaŭ să fie priimiți în iudaism. Iudeilor nu le convenea de loc învățătura lui Pavel, iar proseliții și mai în urmă păgânii o priimiră cu mare bucurie, și în mase compacte treceaŭ la nouile idei, convertindu-se la creștinism.

Iudeii, perđând și din numărul lor și din proseliți, nu putură să rămăe indiferenți la noua față ce o luaŭ lucrurile, și de aceea grăbindu-se să provóce o rěscólă în popor, siliră pe Pavel ca nóptea să părăsescă Tesalonicul, refugiindu-se la *Bereea*, unde fu bine priimit.

Scurt timp după plecarea Apostolului, furia Iudeilor se îndreptă spre creștinii din Tesalonic, neuitând a urmări pe Pavel și în Bereea, unde iarăși prin mișcări și rěsculări de popor reușiră să-l alunge și de acolo.

Lăsând pe Sylă și Timotei în Bereea, ca să observe desfășurarea evenimentelor și mai ales sórtea creștinismului în aceste localități, Pavel se îndreptă spre Atena, unde rămase fórte puțin și de aci se duse la Corint, unde stătu un an și jumătate. În drumul seŭ spre Atena a fost ajuns și de Timotei cum și de Sylă, care nu mai puteau să stea nicı ei în Macedonia fără Pavel.

În Atena fiind, sufletul Apostolului era fórte neliniștit de situația creștinilor din Tesalonic; de aceea voind el însuși să se ducă să-ı vadă, a fost împedecat, totuși trimise pe ucenicul seŭ Timotei acolo, ca să-l represinte și să-ı dea informațiuni despre starea creștinilor, întărindu-ı în credință și îmbărbătându-ı în suferințele lor.

După scurtă ședere în Tesalonic, Timotei se înapoie la Apostolul, iar scirile care i le aduse parte erau înbucurătoare, parte întristătoare.

Intr'adevăr, Tesalonicenii erau tari și statornici în credință. Persecuțiile Iudeilor le suportați cu multă bărbăție. Iubirea către frați o dovedeau cu fapte. Cu un cuvânt atât din punct de vedere al învățătorei, cât și al manifestărei ei în viața practică, erau ei exemplul pentru toate comunitățile creștine din Macedonia și Ahaea.

Cu toate acestea Temotei nu întârzie de a raporta lui Pavel și lipsurile său mai bine și defectele Tesalonicenilor. Plăcerile sensuale și răpirea, aceste două puncte cardinale ale păgânismului, nu se desrădăcinaseră din tânăra comunitate. Cu deosebire învățătura despre parusia ¹⁾ lui Christos, provoca acolo mare neliniște, făcând pe mulți să-și părăsescă ocupațiunile și să se îngrijescă de sôrta celor încetați din viață, dacă și ei vor putea fi părtași la binefacerile ce se vor vërșa asupra acelor pe care venirea Domnului îi va afla în viață. Neliniștea acésta își avea temeiul în credința lor, că Domnul va veni îndată, ceea ce în mare parte îi și bucura fiind-că avea să fie cea mai strălucită dovadă înaintea Iudeilor persecutori, despre acest adevăr creștin.

Așa fiind starea Bisericei din Tesalonic, iar Pavel găsind că e de neapărată nevoie ca să le scrie spre a-i liniști, scrise în adevăr epistola acésta, care e cea dintâi scriere eșită din mâna Apostolului, și al cărei *cuprins* este următorul:

Apostolul își exprimă mulțumirea și bucuria sa pentru credința Tesalonicenilor, care a ajuns să fie de model pentru mulți. Le aduce aminte cum a predicat la ei, fără frică, și fără nici un interes de cât acela de a le voi binele, deși

¹⁾ A doua venire a Mântuitorului.

viața sa a fost acolo un moment în pericol. Învețătura sa priimind'o cu multă căldură ei, aū dovedit statornicie în multele persecuțiuni care s'aū deslănțuit asupra lor. Din tótă inima ar fi dorit să vie din nou la ei, dar neconținut a fost împedecat; de aceea a trimis pe iubitul său ucenic Timotei ca să-'i întărească în credință și să-'i îmbărbăteze în suferințe, cum și de a-'i raporta cele ce vor fi de interes a le sci despre ei. Bunele însciințări ce i s'aū adus l'a mângâiat și l'a bucurat mult, așa că din nou a avut dorința să vină ca să-'i vadă (cap. 1—3).

Din cauza cuprinsului ei general, partea acésta se mai numesce și istorică.

Partea dogmatică-parenetică, cap. 4—5, cuprinde îndemnuri la o viață curată, sântă și activă. Să se feréscă de desfrênări. Pentru faceri de bine nu e nevoie să-'i îndemne, întru cât le practică; dar la lucru, cu tótă stăruința Pavel îi provócă, ca ast-fel să nu cadă greutate în spatele altora. Că Tesaloniceniū atunci în viață nu vor vedea venirea Domnului, nu trebuie să-'i turbure, fiind-că speranțele creștine nu se sfirșesc aci pe pământ, ca cele păgâne. Ceī adormiți nu vor fi uitați la venirea Domnului; însă, cum nu se scie când Domnul va veni, ei sunt datorī să fie gata.

Scopul care l'a avut autorul în vedere la scrierea epistolei se vede din cele ce preced, și anume ca să-'i întărească în credință și să-'i liniștéască în privința nedumeririlor care le aveau cu privire la venirea Domnului.

Autorul este Apostolul Pavel.

Timpul când s'a scris este anul 53 după Christos, cam la o jumătate de an după ce-'i viđitase pe Tesaloniceni. Acésta se vede din acurateța

cu care se tratăză cestiunile care nu permit a fi trecut mult timp de la prima predică și până la scrierea epistolei; iar *locul* unde s'a scris este *Atena*.

Autenticitatea scrierei a fost recunoscută din vechime. Stilul și cuprinsul e curat paulin, și corespund întocmai cu descrierea împrejurărilor care ni le raportă în această privință Faptele Apostolilor. Deosebit de acesta, *Clement Romanul*, *Ignațiū*, *Policarþ*, vechile traduceri: *Itala* și *Peþito*, *Canonul lui Muratori*, *Dionisiū de la Corint*, *Irineū*, *Clement Alexandrinul*, *Tertulian*, cum și toți părinții și scriitorii bisericesci, afirmă unanim, că epistola este opera Apostolului Pavel, cu mare autoritate canonică.

Epistola II-a către Tesaloniceni.

După trimiterea primei epistole primesce Pavel noui sciri despre starea creștinilor din Tesalonic. Credința și viața creștină era aceeași: tare și statornică, dovedindu-se din nou în nouile persecuțiuni ce se porniseră contra lor.

Neliniște mare îi cuprinsese însă așteptarea venirii Domnului (parusiei Domnului). Răspunsul Apostolului în privința sorței celor adormiți îi liniștise, dar erau nedumeriți în privința timpului, pe care îl credeaū a fi foarte aproape.

Fie din falșă înțelegere a cuvintelor Apostolului, pe când vorbea în Tesalonic, cu privire la această cestiune, fie chîiar din cuprinsul primei epistole (4, 15, 17), Tesaloniceni se credeaū îndreptățiți a afirma, că parusia Domnului trebuie să aibă loc dintr'un moment într'altul. Această credință provoca în unii spaimă și consternați-

une, în alții bucurie că va veni Domnul să întemeze o împărăție; se înțelege că aceștia erau aceia ce nu erau de tot inițiați în adevărurile fundamentale creștine, sau cu intenție erau rătăciți. Urmarea unei ast-fel de stări de lucruri a fost cu drept cuvânt, că mulți își neglijeau ocupațiunile lor dîlnice și petrecînd în aer liber așteptau sosirea Domnului.

Din ce în ce spiritele în Tesalonic se iritau mai mult, mai ales când unii începură să spue că au avut revelațiuni divine cu privire la acest sfîrșit, iar alții abusînd și mai mult, merseră pînă acolo, că lăsară să circule printre credincioși o scrisoare, care, diceau ei, a primit-o de la Pavel, și care deslega cestiunea tocmai așa cum o cred și Tesalonicenii. Deși epistola acesta era falsă, totuși își avu efectul său. Probabil că a fost compusă de unul din mijlocul lor, căci cunósce foarte bine situația, scia cu deamăruntul așteptările lor, cum și téma și speranțele lor; și deși nu putem să presupunem că o făcuse cu intenție rea, totuși, în loc să liniștéscă spiritele, mai mult le înferbînta.

La acestea mai adăogându-se și afirmațiunile altora, cari se raportaū la învățătura verbală a lui Pavel, ce le-ar fi dat-o în această privință, se înțelege de ce o intervenire a Apostolului, imediată și hotărîtă, era de nevoie pentru liniștea comunității de acolo, ceea ce o și făcu Pavel, trimițînd Tesalonicenilor această a doua epistolă, al cărei *cuprins* este:

Partea dogmatică, cap. 1. ¹,—2. ¹³, mulțămescé Apostolul lui Dumneđeū, că credința și statornicia lor s'a dovedit din nou în nouile persecuțiuni care a avut să le suporte. Iisus va răsplăti la

diua judecâței, și lor și vrășmașilor lor, după fapte și după merite. Să nu se neliniștescă creștând că parusia Domnului este aproape, și să nu credă nici în epistola pe care nu el a scris-o, ci altul în numele lui, spre a-î amăgi și rătăci în această privință; căci mai întâi trebuie să urmeze o cădere totală de la Christos, sau o apostasie generală, apoi să se arăte puterea celui rău, care va culmina în Antichrist, și abia în urmă va fi sfârșitul.

Partea parenetică, cap. 2, 13—3, îndemna pe Tesaloniceni să nu se ocupe cu lucruri a căror realizare e rezervată unui timp mai îndelungat. Acum să mulțămescă lui Dumnezeu care i-a chemat la mărire; să persiste în credința ce a priimit'o și să se roge neîncetat ca Dumnezeu să le ajute în toate privințele spre bine. Pe cei ce sunt neascultători între ei, și mai ales pe cei imorali, să-î depărteze din mijlocul lor, dacă nu vor să se îndrepteze. Să-și reia fie-care ocupațiunile sale și să se roge și pentru dînsul.

Salutarea o scrie cu mâna sa, făcând atenție pe cititori asupra acestui lucru, ca ast-fel pe viitor să cunoscă epistolele scrise de el, și închee cu binecuvântare.

Scopul scrierei se vede din cele ce preced.

Autorul este Apostolul Pavel.

Timpul când s'a scris este anul 54 după Christos, nu mult după ce a fost scrisă și trimisă prima epistolă; iar locul este *Corintul*.

Autenticitatea ei este recunoscută de totă vechimea bisericăscă, și aceeași părinți și scriitori bisericesci cari vorbesc de prima epistolă, vorbesc și de acesta a doua, cu aceeași asigurare că ea este opera Apostolului Pavel.

Epistola către Ebrei.

Cea dintâi întrebare pe care trebuie să o rezolve introducerea în epistola către Ebrei, este despre autorul ei; și pentru-că autorul nu se numesce, răspunsul la întrebare devine greu, dacă vom căuta să-l dăm numai din istorie.

De la sfirșitul vécului al patrulea și până în vécul al șese-spre-đecilea, tóte opiniunile întăresc credința Bisericei vechi, că Apostolul Pavel este autorul epistolei; iar de la vécul al 16-lea încóce încércă a să tăgădui proveniența ei paulină.

În cele trei vécuri primare ale creștinismului, opiniunea părinților și scriitorilor bisericesci în privința scrierei, se desparte în douë: în aceea a părinților și scriitorilor bisericesci din orient, și în aceea a celor din occident.

Dovada cea dintâi în sprijinul părerei că Pavel este autorul epistolei, este adusă de *Bellarmin* (de verbo Dei, lib. I. cap. 17, 6), *Estius* (în epist. II. B. Petri ad 3, 15), *Bened. Justiniani* (Prologia în epist. ad haebra. cap. I) și alții, care raportându-se la cele đise de Apostolul Petru în a II-ua sa epistolă cap. 3, 14: «*pentru aceea, iubitorilor, să socotiți că îndelunga răbdare a Domnului este mântuire, precum și iubitul nostru frate Pavel, după înțelepciunea dată lui v'a scris*», cred că Petru are în vedere, prin aceste cuvinte, expres epistola Apostolului Pavel către Ebrei.

Părerea acésta însă nu e justificată întru cât epistolele Apostolului Petru sunt adresate Iudeilor din împrăștiere, pe câtă vreme cea către Ebrei este adresată Iudeilor din Palestina, așa că de sigur Petru reflectéză la alte epistole ale lui Pavel, iar nu la acésta.

Este însă cert, că epistola către Ebrei este opera Apostolului Pavel, și noi vom vedea imediat motivul care l'a îndemnat să dorască a rămâne necunoscut, prin faptul că nu-și pune numele ca în alte scrieri ale sale.

Primul și cel mai sigur testimoniū îl găsim la *Clement Romanul*, în epistola lui către Corințeni, scrisă sau la anul 70 sau 96 după Christos, și în care aduce o mulțime de citate din epistola către Ebrei. Către sfârșitul vécului întâi și începutul celui al doilea, deși foarte întunecate, dar totuși găsim citate din epistola noastră și la *Ignațiu*, *Policarp*, *Iustin Martirul*; iar despre *Irineu* ne spune *Eusebiu*, că avem de la el o carte de diferit cuprins, în care, între altele, amintesc de epistola către Ebrei și de Cartea înțelepciunii, aducând citate din ele.

În vécul al doilea înfloresce în orient renumita școlă alexandrină, care a numărat în rândurile membrilor ei o mulțime de bărbați celebrii, cari toți au cunoscut epistola către Ebrei ca operă a Apostolului Pavel. *Panten*, fondatorul acestei școle, afirmând că Pavel este autorul epistolei, se miră de ce el nu-și-a pus numele, ca în celelalte scrieri ale sale, iar *Clement Alexandrinul* ne spune anume, că Panten crede, că Pavel din modestie nu-și-a pus numele, fiind-că el era Apostol al păgânilor, iar nu al Ebreilor, și ast-fel pentru cinstea Domnului dorește să rămâe necunoscut, pentru considerațiuni delicate.

Clement Alexandrinul, în scrierea sa «stromata», recunoscând că epistola către Ebrei este opera lui Pavel, adaogă, că în original a fost scrisă în limba ebraică, iar traducerea în grecesce o avem de la Evanghelistul Luca, fiind multă asemănare

între limba acestei epistole cu cea întrebuițată de Luca în Evanghelia sa și Faptele Apostolilor.

Origen de asemenea începe prin a afirma, că epistola către Ebrei este opera lui Pavel, făcându-se forte a dovedi aceleia ce se îndoiesce asupra acestui adevăr, că în adevăr Pavel este autorul ei; la sfârșit însă slăbește în părerea lui și ține, că *Pavel saŭ ori care altul a scris epistola către Ebrei*, înclinând însă a crede, că ideile sunt ale lui Pavel, iar redactarea lor este dată de *Clement Romanul saŭ chiar de Luca*.

Cei trei Episcopi cari s'aŭ succedat pe rând la scaunul episcopal din Alexandria: *Dionisiŭ* (280), *Alexandru* (312) și *Athanasie* (373) recunosc, că Pavel este autorul epistolei; în deosebire *Athanasie* afirmă, că 14 epistole a scris Apostolul Pavel, între cari și aceea către Ebrei.

Cu credința Bisericeii din Alexandria, în cestiunea care ne preocupă, și care este de cea mai mare valoare, pentru-că Alexandria pe acel timp era centrul culturii și al criticilor celor mai celebrii, consună, de la mijlocul vécului al treilea, și celelalte Biserici ale răsăritului. Scrisoarea trimisă de Sinodul din Antiohia lui Paul de Samosata (264), cuprinde o mulțime de citate din epistola noastră, cu adausul: *κατὰ τὸν διδάσκαλον Παῦλον*.

Aceeași părere o avea și *Iacob de Nissibi* și *Efrem Sirul*.

Arienii fură cei dintâi cari tăgăduiră lui Pavel dreptul de autor al epistolei. Pe ei însă îi combat: *Epifaniŭ*, *Teodorit*, chiar și *Eusebiŭ*. Veacul al patrulea este însă decisiv asupra cestiunei acesteea. Toți recunosc că este opera lui Pavel. *Sinodul din Laodiceea* admite 14 epistole ale Apostolului Pavel; tot ast-fel și *Ciril de Ierusalim*,

Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nissa, Vasili cel Mare, Ión Chrisostom și alții.

Alt-fel se presintă cestiunea în Bisericile din occident. Acolo, până în vécul al 4-lea, epistola noastră nu era de loc cunoscută.

Tertulian, în opera sa *de pudicitia*, ȃice că Barnaba este autorul epistolei către Ebrei, iar *Ciprian* nici nu o aminteste, ca și cum n'ar exista, și tot ast-fel nu o găsim nici în traducerea veche latină, cunoscută sub numele de *Canonul lui Muratori*, nici la părinții și scriitorii latini, ca *Victorin, Zeno, Optatus* și alții.

De la mijlocul vécului al 4-lea însă, începe și Biserica de occident a o cunoște și a o afirma ca scriere a lui Pavel. *Ilariu de Pictaviu* (368), *Lucifer Calaritanus, Ambrosiu și Filastriu* sunt cei întâi cari admit acest adevăr. În deosebă *Filastriu* ne pune în cunoștință de cauza pentru care a fost trecută sub tăcere epistola către Ebrei, în apus, când ȃice: «*epistola ad Haebreos non legitur propter Novatianos*». Se scie că acești Novațiani erau foarte riguroși cu cei căduți de la credință, și fiind-că ar fi putut din cuprinsul epistolei către Ebrei să dovedéscă că au dreptate, a preferit Biserica din occident—unde furnicau acești rătăciți—să nu cunoască pentru moment epistola noastră.

Augustin înlătură definitiv și pentru Biserica din apus oră ce dubiu asupra epistolei către Ebrei, și prin cele două sinóde ținute la Hipo (393) și Cartago (397) se fixéză în canonul cărților Noului Testament și epistola către Ebrei, în numărul celor 14 epistole ale lui Pavel, așa că cu modul acesta întreaga Biserică veche fiind de acord asupra lui Pavel ca autor al epistolei, cele

ce se pot dice astă-dî de critica distructivă nu mai presintă nici un interes.

Dar sunt și dovezi interne cari vorbesc pentru Pavel ca autor al scrierei. N'are cine-va de cât să citescă epistola și va vedea că numai Pavel a putut să cugete în ast-fel de mod, plus sfîrșitul epistolei și amintirea lui Timotei este iarăși o dovadă că el—Pavel este autorul.

Epistola către Ebrei.

(continuare)

Apostolul Pavel a fost nevoit să scrie epistola către Ebrei din cauza unui pericol eminent, care amenința pe creștinii din Palestina, în deosebi pe cei din Ierusalim.

În adevăr, mulți dintre creștinii fiind născuți Iudei, le rămăsese din iudaism suvenirii plăcute și înălțătoare despre splendoroarea cultului mosaic. În comunitățile creștine, la început, nu găsiră ceva asemănător în această privință. Cultul aici era foarte simplu și unit cu multe pericole, așa că mai mult pe ascuns își îndeplineau creștinii datoriile lor religioase, pe când dincolo, în iudaism, încânta privirea splendoroarea templului, și cum ei—nefiind copti de ajuns—nu puteau să facă o deosebire reală între semnificațiunea unui cult și a altuia, din pricină că nu erau inițiați în adevărata doctrină mosaică, ci ținuți într'un formalism sec, care îi ținea încătușați de a nu putea vedea limpede nici în misterul creștin, erau înclinați de a părăsi creștinismul și a se întorce înapoi la iudaism, cu atât mai mult cu cât majoritatea dintre ei credeau că legea mosaică încă este obligatorie pentru toți.

Față cu asemenea stare de lucruri trebuia ge-

niul lui Pavel și cunoscințele lui adânci, atât în tótă doctrina mosaică, cu cultul ei, cât și în misterul creștin, ca să înlătore de la început răul, și de aceea se hotărî să scrie epistola noastră, în care nu-și puse numele, tocmai pentru ca să fie citită și priimită mai cu interes; căci dacă 'și-ar fi pus numele, Iudeii ar fi înlăturat'o, póte, neavând mulți încredere în el.

Cuprinsul scrierei este la înălțimea importanței cauzei:

Partea dogmatică, cap. 1—10, arată că tóte descoperirile făcute omului până acum aũ fost întrecute de descoperirea deplină făptuită de Christos. Iisus este mai pe sus de cât îngerii prin care s'a mijlocit descoperirea veche testamentară (cap. I).

Invățătura lui Iisus Christos trebuie ținută cu tărie, căci dacă descoperirea făptuită prin îngerii, n'a scăpat nepedepsită din momentul ce a fost călcată, cu atât mai mult nu vom scăpa nepedepsiți dacă vom călca pe cea predicată de Domnul. Nu îngerilor, ci lui Christos îi este dat a împărăți în imperiul mesianic, iar dacă Christos, la mórtea sa a fost întru cât-va mai micșorat de cât îngerii, acésta a fost de nevoie, pentru ca să se póta îndeplini mântuirea, și pentru moment, iar în urmă după ce a trebuit să pătiméscă și să móră, fiind în totul asemenea ómenilor cu trup, a fost încoronat cu mărire, împăcând lumea cu Dumneđeũ ca mare preot (cap. II).

Arhiereul mântuirii nóstre, Iisus Christos, este mai pe sus de cât Moise, ca și fiul casei mai pe sus de cât servul. Cititorii, ascultând de cuvintele psalmistului, să nu fie neascultători ca părinții lor în pustie, din care cauză aũ murit cu

toții acolo și n'aũ intrat în pãmântul fãgãduinței (cap. III).

Promisiunea lui Dumnezeu de a intra în pãmântul fãgãduinței, deși nu e încă realizatã, totuși cu toții vom intra într'insa dacã vom avea credință; pe cãnd din contrã dacã vom arãta nesupunere, vom peri. Trecẽnd apoi la serviciul de mare preot, aratã cã Iisus este aședat de Dumnezeu în acẽstã demnitate, iar noi suntem datori ca pãzind cu sãnțenie credința în El, sã nu ne abatem, prin cãdere, de la invẽțãturile Lui (cap. IV).

Preoția lui Iisus Christos este deosebitã de ordinea comunã a lucrurilor. El nu face parte din clasa preoților iudei, ci este dupã rãnduiala lui Melhisedek, care în mãrire a intrecut și pe protopãrintele poporului Iudeu, — Abraam (cap. V).

Nu le spune, Apostolul, invẽțãturile incepõtore ale creștinismului, cãci acei ce aũ cãdut o datã din credință, nu se vor mai mãntui, iar Dumnezeu sciind pe cine a ales dintre creștini, pentru meritele lor, suntem datori sã persistãm pãnã la sfirșit în credința și rãbdarea acelora ce aũ priimit bunurile cele vecinice. Abraam a priimit aceste fãgãduințe, cu jurãment din partea lui Dumnezeu, dar realizarea lor a urmat dupã ce a nãdãduit. Exemplul lui Abraam sã ne fie tot-de-una înainte, și atunci cu siguranță vom intra în sãnta sãntelor lui Dumnezeu, în care Iisus deja a intrat ca înainte mergetor, dupã rãnduiala lui Melhisedek (cap. VI).

Comparãnd serviciul preoțesc al lui Iisus Christos, cu cel mosaic, Apostolul pune în raport pe Iisus cu Melhisedek, care a fost regele pãcei și regele dreptãței, o persónã fãrã inceput și fãrã

sfârșit, al cărui tată și mamă nu se cunosc, ci apărând în lume de o dată mare, priimesce deciuială de la Abraam, și, de și strein, îl binecuvinteză pe Abraam. Preoția levitică dovedindu-se a fi mai inferioară de cât aceea a lui Melhisedek, este evident că superioritatea preoției creștine se arată în totă splendoră din instituțiunea ei însăși; căci dacă preoția levitică cu adevărat ar fi fost perfectă, de ce a fost nevoie ca să se schimbe ordinea lui Aaron și să trecă preoția de la seminția lui Levi la aceea a lui Iuda? A fost aci o dublă cauză. Legea căreia a servit preoția, s'a înlocuit prin ceva superior, iar Arhiereul cel nou, ajuns la această demnitate, nu după ordinea lumescă, ci în urma unei hotărâri vecinice, are o preoție vecinică. Preoția levitică neputând desființa păcatul, ea n'a fost întărită nici prin jurământ, ca preoția creștină, de aceea schimbându-se atunci preoții prin mörte, acum avem Preot vecinic, Archiereu mare, curat, fără răutate, fără pată, care n'a avut nevoie să aducă pentru sine jertfă pentru păcat, cum era dator să facă Arhiereul vechiu testamentar, fiind-că El a făcut'o acésta o dată pentru tot-de-una, aducându-se pe sine jertfă (cap. VII).

Iisus Christos este mai mare de cât preotul levit vechiu testamentar, nu numai în privința persoanei sale, dar și în privința sanctuarului în care servește, care este întemeiat de Domnul, iar nu de om, și acesta fiind realitatea, pentru care sanctuarul vechiu era numai o umbră, este evident că realitatea escludând umbra, rămâne viu numai noul sanctuar ceresc. Deosebit de acésta Christos este și mijlocitorul unui mai bun aședemint, iar noul aședemint învechind pe cel din-

tâi, acesta din urmă nu mai p^ote sta, fiind îmb^otrânit și deci apr^op^e de perire (cap. VIII).

Deși aș^edemⁱntul vechi^u avea un loc pentru cult bine r^onduit, dar preoții nu puteau intra de c^oât în partea întâi a sanctuarului, iar în partea a doua avea dreptul să intre numai Arhiereul o dată pe an, ceea ce dovedesce că în locul unde tron^ez^a Dumne^ode^u n'aveau dreptul să intre toți, cum este în sanctuarul creștin. T^ote fiind numai simb^ole, actele liturgice nu curățeau lăuntru^l o-mului, Iisus Christos însă, a intrat în sanctuarul ceresc, nu prin v^orsare de sânge de animale, ci prin v^orsarea s^ongelui s^eu; iar de la intrarea sa, care a fost o dată pentru tot-de-una, sanctuarul ceresc a rămas deschis, curățindu-ne pe noi toți de p^ecat. Iisus Christos este și mijlocitorul unui nou testament. Testamentul însă are val^ore numai după m^ortea testatorului. Iisus Christos a trebuit să m^oră pentru ca noi, moștenitorii lui, să putem intra în bunurile testate. Pentru s^onșirea sanctuarului V. T. a fost de ajuns sângele animalelor; în Noul Testament însă, Iisus a intrat în locuința vecinicului Dumne^ode^u; de aceea el a adus numai o dată jertfa sa, pe sine însuși, care nu se mai repeșesce ca în V. T., iar când va veni a doua oară, nu va mai aduce jertfă, ci va fericii pe credincioși (cap. IX).

Repeșirea jertfelor V. T. dovedesce, că legea era numai umbră și nu adev^er. Ele nu putea să espieze p^ecatele, de aceea se repețau; și este și firesc lucru a fi așa, întru c^oât sângele țapilor și taurului nu p^ote espia. M^ontuitorul nostru însă ne învață, că Dumne^ode^u nu așteptă jertfe s^onger^ose, ci jertfa ascultărei. Preoții iudei întruuna aduceau jertfe; ac^esta a dovedit netrăinicia si-

tuatiei vechi. Iisus Christos însă, aducându-se pe sine o dată jertfă, șede de-a drépta Tatălui cereșc, instituind un legămînt care rămâne în veci (cap. X, 1—19).

Epistola către Ebrei.

(continuare)

C t de interesantă și instructivă este *partea dogmatică* a epistolei către Ebrei, ea este însă numai fondul peste care se clădesc îndemnurile și se deșteptă t tă atențiunea din partea autorului, asupra marelui pericol la care se expun acei ce vor cădea din credința lui Christos.

Partea parenetică, cap. 10, 19—13, 25, este menită să ne îndemne și să ne dovedescă datoria n stră de a persista în credință, aduc ndu-ne o mulțime de exemple din V. T. cu privire la eroii credinței, de atunci. Iat  în ce constă, dec , acéstă parte parenetică:

De vreme ce suntem încredințați că prin sângele lui Iisus Christos vom dob ndi fericirea veșnică, avem datoria să-i fim credincioși și să nu cădem în  udaism, p r șid, după cum fac uni, adunările nóstre religioșe, ci îndemnându-ne a fi statornici în ele cu c t vedem că vremea se apropie, și judecata cea  nfrișat  și focul cel mistuitor nu va  nt rșia de a veni pentru cei ce se  mprotivesc. Dac  căderea de la legea moșaică să pedepsea cu tótă asprimea, cu c t mai mult să va pedepsi lepădarea de credința creștină și călcarea în picior  a Fiului lui Dumnezeu. Suferinșele lor din trecut să-i lumineze, și aceeași răbdare care a arătat-o atunci, să o aibă și acum, și răsplătirea cea mare a lui Dumnezeu se va arăta (cap. 10, 19—11).

Ca mijloc de căpetenie al moștenirii tuturor bunurilor este credința. Toți dreptii Vechiului Testament, prin credință au învins lumea și au suportat toate neajunsurile.

Prin credință pricepem că vécurile s'au întocmit cu cuvîntul lui Dumnezeu. Exemplul lui Abel, care a adus sacrificiul s eu, al lui Noe, al lui Abraam, al Sarei, al lui Isaac, al lui Moise, care n'a priimit să se numesc  fiul fiiceii lui Faraon, al lui Ghedeon, Barach, Samson, Ieftae, David, Samuil, etc., etc., sunt cele mai puternice doveđi de eficacitatea credinței lor, cari n'au priimit de o dată făgăduințele, dar le-au așteptat cu credință să se realizeze în Iisus Christos (cap. XI).

Nu numai în mijlocul at tor nori de martori, ci chiar în exemplul lui Iisus Christos să învețe creștinii a fi statornici în lupte și suferințe; căci nu s'a  mprotivit în zadar p n  la s nge, lupt nd contra păcatului, iar dacă să pedepsesc, să nu uite că ac sta este o probă de dragoste, dar ei sunt fii adevărați; și dacă de la părinții trupesci au priimit pedepse cu supunere, cu at t mai mult să le suferi acestea de la Dumnezeu, care nu pedepsește în mod părtinitor ca ómenii. Să se gândescă la r dele care le vor avea, iar nu la suferințele vremelnice. Să fie tari în hotăriri, fugind de corupători, și să nu-și perd  ca Iisus dreptul lor de moștenire. M ndria lor de creștin să crească în proporție dréptă cu escelenta situație ce au dob ndit, de  re ce n'au priimit un aședemint ca cel de pe muntele Sina, ci ei s'au apropiat de Dumnezeu, de Ierusalimul cel ceresc și de mulțimea îngerilor lui Dumnezeu. Dacă cei ce n'au ascultat de vocea lui Dumnezeu, care a vorbit în Vechiul Testament, au

fost pedepsiți, cu atât mai mult se vor pedepsi acei ce îl nesocotesc acum, căci Dumnezeu pedepsește ca un foc mistuitor (cap. XII).

În cele din urmă dă diferite sfaturi, ca ei să aibă iubire frățească; să fie ospitalieri; să cercezeze și să mângâie pe cei din închisore; să se mulțumescă cu toate și să asculte de mai marilor. Iisus este același și în véc, deci neschimbăcios; de aceea ei să se ferescă de învățături streine care îi amăgesc, și să nu ia parte la ospete (iudaice) de la care nimeni n'a tras nici un folos. Creștinii să împărtășesc de la un altar, de care nu se pot apropia cei ce slujesc cortului. Corpurile animalelor, al căror sânge se aduce de arhieru în sânta sântelor, se ardeau afară din tabără, și Iudeii nu mâncau din ele. Iisus a pățimit afară din cetate și așa fiind, nimeni nu pôte gusta din jertfa Lui, daca nu se va depărta de iudaism. Acestea avându-le în vedere să fie cu răbdare, căci cetate stătătoare aici nu avem, ci în ceriuri, pe care o vom dobândi în viitor. Credința noastră să fie urmată de fapte, aducându-ne aminte de cei ce vegheză pentru sufletele noastre. Să-și aducă aminte și de el—Pavel—ca să pótă mai curind să vie la ei. Le doresce de la Dumnezeu, pace, și dă relații despre Timotei cu care va veni să-î viđiteze, și închee cu salutări de la cei din Italia.

Scopul care l'a avut autorul în vedere, la scrierea epistolei, s'a vęđut că a fost acela, de a feri pe creștinii născuți Iudei, de a cădea iarăși în iudaism.

Autorul este Apostolul Pavel.

Timpul când s'a scris epistola sémână să fie ceva mai târđiú, de ore ce cititorii nu fac parte din prima generație. Afară de acésta împrejură-

rile arată, că căpeteniile Bisericeii, între care și Iacob fratele Domnului, muriseră morțe de martir. Ea este scrisă însă, în tot cazul, mai înainte de distrugerea Ierusalimului, fiind-că cultul la templul din Ierusalim era încă în splendoroarea lui; așa dar se pare a fi anul 62—64 după Christos.

Locul unde s'a scris este, probabil, Roma, după cum susține și Ión Chrisostom, Teodoret și alții.

Autenticitatea s'a vădut din prima parte a studiului acestei epistole, că e garantată de totă Biserica.

Din toate acestea, și mai ales din cuprins, vedem cât de importantă este epistola către Ebrei. În nici o scriere a Noului Testament nu ni se înfățișează atât de bine însemnătatea Vechiului Testament și raportul lui către cel Nou. Ceea ce spune Pavel că V. T. era umbra, sau tipul N. T., constituie ideea fundamentală în jurul căreia se învârtesc totă descrierea din epistolă, dându-ne nouă posibilitatea de a vedea atât de adânc în alcătuirea tipică a Vechiului Testament.

Epistolele Pastorale.

Trei epistole ale Sântului Apostol Pavel, și anume: două către Timotei și una către Tit, se numesc, din cea mai adâncă vechime, *epistole pastorale*, care numire 'și-o aū de la cuprinsul și destinațiunea lor.

De la învățătorii și șefii comunităților iudaice din V. T., care de asemenea se numesc *păstorî*, a trecut numirea acésta și în N. T., iar Domnul nostru Iisus Christos se numesce pe sine *Păstor* când ȳice: «*Eū sunt păstorul cel bun; păstorul cel bun, sufletul seū și-'l pune pentru oi*» (Ión 10, 1 sequentes).

Dreptul de a se numi *păstori* l'a dat Domnul și Apostolilor săi, când ȳice lui Petru, și în persoana lui tuturor celor-l-alți: *paște oile mele* (Ión 21, 15....); iar Apostolul Pavel adresându-se presbiterilor Efesului le spune: «*Luați aminte de voi și de turma preste care Spiritul Sânt v'a pus pe voi episcopi*» (Fapt. Ap. 20, 28).

În urma acestei îputerniciri, toți Episcopii și Preoții, ca șefi ai comunităților creștine, se numesc *păstori*, iar scrierile lor, *epistole pastorale*, cum sunt în fapt și aceste trei epistole de care vorbim.

Epistola I-ia către Timotei.

Pavel în a doua călătorie a sa misionară, însoțit fiind de Sylva și Luca, veni în *Licaonia*, la ale cărei fruntării ostice erau cele două orașe: *Listra* și *Derbe*, unde predicase el mai înainte creștinismul, iar acum le viđita pentru a doua oră.

În *Listra* se întâlnește cu *Timotei*, un tēner catehumen—*μαθητής* (Fapt. Ap. 16, 1)—care se pregătea a primi botezul. *Timotei* era fiul unui păgân (Fapt. Ap. 16, 3) și al unei femei iudee cu numele *Eunica*, care împreună cu mama sa *Lois*, se convertise la creștinism de Apostolul Pavel, în prima călătorie a sa misionară.

Mama și bunica crescură pe fiul și nepotul lor *Timotei* în sentimente pioșe, îndemnându-l să citească scrierile V. T. (II Timot. 3, 15), iar după ce deveniră creștine, căștigară și pe *Timotei* pentru această învățatură mântuitoare.

Fiind un tēner serios și cu frumoasă creștere, *Timotei* căștigă iubirea și respectul credincioșilor din *Listra* și *Iconiu*, așa că atunci când veni

Pavel acolo și-î făcu cunoscința, i se oferî însuși ca învățător (II Timot. 3, 14), luându-l ca însoțitor în călătoriile sale misionare, după ce mai întâi îl supuse circumcisiunei.

De la Listra, Pavel, însoțit de Timotei, Sylva și Luca, trec în Macedonia, și la Filipi fondară o comunitate creștină. De acolo se duc toți la Tesalonic, unde iarăși fondară o comunitate creștină. În urma tumultului ridicat contra lui aci, se duc la Bereea și apoi la Atena, de unde Pavel trimite din nou pe Timotei la Tesalonic ca să vadă în ce stare se mai găsește biserica d'acolo, în urma celor întemplate după furia deslănțuită de Iudei în contra lor. Intorcându-se de la Tesalonic se găsi cu Pavel în Corint, unde rămân împreună un an și jumătate. Nu se scie ce s'a făcut Timotei, după ce Pavel a plecat din Corint; în a treia călătorie misionară însă îl găsim din nou la Apostolul în Efes, de unde îl trimite în Macedonia. După plecarea lui Timotei se întemplantă, că un argintar cu numele Dimitrie din Efes provocă un tumult în contra lui Pavel și 'l forțeză ca să plece și el de acolo.

Scriind Pavel a doua epistolă către Corinteni, Timotei era la el, după care călătoresc amândoi la Corint, apoi înapoi la Filipi, de unde Timotei împreună și cu alții se duc la Traos. De acum înainte nu mai avem date sigure despre Timotei până în timpul primei închisori a lui Pavel în Roma, când Timotei era la Apostolul. În Roma stătu Apostolul doi ani în închisore, și de aci scrise el epistolele către Coloseni, Filimon și Filipeni. Puțin înainte de a se elibera din închisore, trimise pe Timotei în Asia, iar el însuși luându-și calea peste Creta și ducându-se în Asia mică, se

opri puțin la Colose, Traos și Milet, iar iérna o petrecu la Nicopole, nu departe de Tars. În primăvara următoare Pavel venind din nou la Efes, hirotoni aci, cu consimțimîntul întregului presbiteriū, pe Timotei, Episcop, recomandându-l cu cele mai deosebite cuvinte. După hirotonia lui Timotei Pavel se duse în Macedonia, avînd intenția a călătorii mai departe. Fiind în Macedonia priimi informații că biserica din Efes era amenințată de învățători falși, cari voiau să substituie învățăturile lor, creștinismului înființat acolo de Apostolul. Acéstă împrejurare îl hotărăsce ca să scrie acéstă primă epistolă lui Timoteiū, care acum era în Efes.

Mai târziu, când Pavel se afla închis pentru a doua oră în Roma, și simțea că stîrșitul i se apropie, scrise a doua epistolă lui Timotei, invitându-l să vie la el în Roma imediat, cu care ocaziune să-'i aducă împreună cu Marcu, și mantaua pe care o avea în Traos la Carp, cum și cărțile, dar mai ales pergamentele.

Tradițiunea bisericească recunósce că Timotei a fost primul Episcop al Efesului, și a murit acolo martir, apărînd credința Bisericei creștine cu tótă energia și căldura unui adevărat păstor.

Epistola întâia către Timotei, care cuprinde șese capitole, din punct de vedere al *cuprinsului* se împarte în două părți:

I. *Partea dogmatică—morală*, cap. 1—4, ¹¹: îndemnă Apostolul pe Timotei să se ferescă de învățătorii falși și de fabulele lor; de asemenea să scie, că legea mosaică dacă se înțelege bine, este bună, însă ea n'a avut alt scop de cât să ne ferescă de păcat și să ne conducă spre Christos. Mulțumesc lui Dumnezeu, care prin grația sa l'a făcut să înțelégă și să întórcă de la lege

la dragostea evanghelică, în care se arată bună-tatea și mărirea cea deplină a lui Dumnezeu. Timotei este dator să ție statornic credința care a priimit'o, nu ca alții, și să o apere față de cei ce caută a o înlătura (cap. I).

Ca să pótă însă împlini obligațiunea acésta, Timotei să îndemne pe toți credincioșii a se ruga pentru toți ómenii și mai ales pentru cei ce sunt în dregătorii. Bărbații în deosebii să se róge cu evlavie, iar femeile să lapede luxul și să fie modeste și supuse (cap. II).

Arată care trebuie să fie calitățile ce trebuie să le însușescă demnitarii bisericei: preoții, diaconii și diaconesele (cap. III).

Pavel doresce să vie la Timotei, dar dacă în-têmplarea va face ca să nu pótă veni așa repede, atunci să scie cum trebuie să se pórte în Biserică, și mai ales să nu plece urechea la învăță-turile mincinoase care vor veni (cap. IV, 11).

II. *Partea parenetică*, cap. IV, 11 — 6, 21. Dacă vrășmașii vor pretexta că îndemnurile la credință și fapte nu pot fi luate în serios de la Timotei, care e tînăr, el să se siléscă și să le dovedéscă prin virtutea pe care trebuie să o practice, că este model tuturor (cap. IV).

Timotei să fie cu băgare de sémă față cu cei ce-î are înaintea sa, și să scie cum să se pórte cu ei, după vârsta și condiția socială a fie-căruia. În deosebii să învețe pe văduve a trăi cuviincios. În serviciul public să nu ia de cât văduve înaintate în vîrstă, iar pe cele tinere să le sfátuiască a se mărita. Să aibă tótă atenția îndreptată spre presbiteri pe care trebuie să-î trateze bine, mai ales pe cei ce 'și fac bine datoria; și fără o cer-

cetare amănunțită să nu hirotonască pe nimeni în nici o treptă ierarhică (cap. V).

Robii să se supue stăpânilor lor, chiar dacă sunt creștini, și să ȳa s ma numai la învățatura cea adevărată, carea singură va duce la mântuire. Să se feresc  toți de  birea de argint, care e rădăcina tuturor relelor; iar Timotei av nd pu-rurea în vedere venirea Domnului, să lucreze și să-ș  facă datoria sa, în c t totul să fie îndrumat spre dob ndirea mântuirii (cap. VI).

Autorul epistolei este Apostolul Pavel.

Scopul care s'a avut în vedere la alcătuirea scrierei, a fost, după cum scim, de a da instruc-țiunii lui Timotei, cum trebuie să conducă bise-rica și să o apere în contra ereticilor.

Timpul c nd s'a scris p te fi, probabil, sfirșitul anului 61 d. Chr.; iar *locul* unde s'a scris este Macedonia.

Autenticitatea și canonicitatea epistolei a fost recunoscută de Biserică în t te timpurile. *Clement Romanul, Ignațiu, Policarp, Iustin Martirul, Teofil al Antiohiei, Irineu, Clement Alexandrinul, etc., etc.* o recunosc ca operă a Apostolului Pavel, aș  că cele afirmate de protestanți, de la sfirșitul vécului al 18-lea încóce, n'a  nici un temei.

Epistola a II-a către Timotei.

Epistola a doua către Timotei este cea din urmă scriere care o avem de la Sântul Apostol Pavel, scrisă de dînsul pe c nd se afla în a doua închisóre la Roma și în împrejurări f rte critice pentru viața lui.

 n adev r, după ce Pavel scăpase din prima sa închisóre romană și continua a'ș  împlini da-

toriile sale apostolice, fu din nou prins și închis tot la Roma, de unde nu mai putu eși, căci fu decapitat, după cererea cu insistență a vrășmașilor Evangheliei, pecetluind ast-fel cu martiriul său, opera cea mare a activității sale apostolice pentru Domnul și Evanghelia sa.

Pe când se găsea deci închis a doua oră în Roma, și simțea că nu mai e nici o nădejde de scăpare, scrisese ucenicului său iubit Timotei, această a doua epistolă, prin care îl îndemna să vie la el în Roma cât mai curând, întărit fiind în credință așa fel, în cât să sufere și mórtea împreună, dacă va fi trebuință.

Intr'ast-fel de împrejurări s'a alcătuit această a doua epistolă, al cărei *cuprins* este următorul:

După salutare, Apostolul mulțumescă lui Dumnezeu, căruia îi servește din strămoși, cum că nóptea și ziua se gândesc în rugăciunile sale la Timotei, pentru care doarește mult să-l vadă; îi aduce aminte să fie credincios și tare în credință, luând aminte și încăldind tot mai mult darul lui Dumnezeu ce i s'a dat prin punerea mânilor sale. Să nu se rușineze că este închis, din contră, păstrând cu sântenie învățăturile primite de la el, și având la îndemână tot-de-una cuvinte sănătóse, să vestescă fără incetare pe Iisus Christos în care și prin care toți ne-am mântuit. Mulți s'aũ lepădat de el; Timotei însă să nu facă acesta (cap. I).

Imputernicindu-se în darul care este în Christos Iisus, Timotei nu numai e dator să țină tare la învățătura priimită, dar să caute a învăța și pe alții, cari la rândul lor vor fi și ei învățători, cu care ocaziune îi arată și ce calități trebuie să aibă un asemenea predicator, care este dator a suferi

r ul, ca bun ostaş al lui Christos, şi să lupte potrivit legei. Plugarul care se osteneşte, el cel întâi profită de ostene a sa. Aşa şi Timotei, cum şi toţi care rabdă şi se ostenesc pentru cuvântul lui Dumnezeu, care este mântuire pentru cei ce îl priimesc cu credința, vor fi răsplătiţi, împărţind cu Iisus Christos moşteneria cea vecinică. Acestea aduc ndu-şi-le aminte Timotei, să se înfăţişeze înaintea lui Dumnezeu ca un lucrător bun, şi ne usând de cuvinte fără nici un folos, să urmeze drept cuvântul adev rului, ferindu-se de vorbirele lumesci cari sunt deşerte. Să nu se lase în certe şi dispute ca acelea la cari se dedau Imeneu şi Filet cei ce negau învierea trupului, cunosc nd că Biserica lui Dumnezeu stă tot-de-una, av nd pecetea ac sta: A cunoscut Domnul pe cei cari sunt ai s ei, şi cărora le va face cinstea vasului celui curat şi sântit de care stăp nul se foloseşte spre oricelucru bun. Să nu se plece la nici o dorin a care o aduce cu sine tinere a, nici să ia aminte la discuţiuni fără rost, din contră să progreseze în dreptate, credința, iubire şi pace, fiind către toţi bl nd, învăţator, îndemnativ şi răbdător, şi să fie sigur că numai aşa va putea aduce la pocăin a pe cei rătăciţi (cap. II).

Timotei este dator să scie, că în zilele din urmă vor fi timpuri foarte rele, căci se vor ivi învăţatori falşi, cari vor am ei capetele credincioşilor, atac nd adev rul. Nu vor reuşi însă până la sfirşit, căci nebunia lor va fi cunoscută de toţi, după cum a fost şi a lui Iane şi Iambre care s'au împotrivit lui Moisi. Timotei însă să imiteze pe Apostolul, să nu să témă de prigoniri, pentru-că toţi cari voesc să trăiască cu temere de Dumnezeu, vor fi prigonii. Rătăcirile şi rătăcitorii se

vor înmulți, Timotei însă să rămâe în ceea ce a învățat de mic copil din Sântele Scripturi, cunoscând că tótă Scriptura este inspirată de Dumnezeu și folositore în tóte privințele (cap. III).

Să nu înceteze a predica cuvîntul cu atît mai vîrtos, cu cât se ivesc învățatori falși, cariî vor lupta contra adevêrilor sănătose, iar timpul despărțirei de trup a Apostolului apropiindu-se și avênd să-și verse sângele, Timotei să se grăbescă a veni la el, căci doresce să-l vadă, căci afară de Luca, care e pe lângă el, toți cei-l-alți s'aũ dus sau aũ fost trimiși în diferite părți. Timotei când va veni să-î aducă mantaua și cărțile, dar mai ales pergamentele. Să se ferescă de Alexandru faurul, care 'i-a făcut și lui multe amărăciuni. Părêndu-î rău că la prima apărare nimeni nu 'i-a venit în ajutor, se rógă lui Dumnezeu ca să nu li se socotescă acêsta. Dumnezeu însă l'a scăpat de multe nevoi, și 'l va scăpa și acum, chemându-l la sine. Rugându-l pe Timotei ca să se silescă să vie la el mai înainte de iernă, închee epistola cu o binecuvîntare (cap. IV).

Epistola de care ne ocupăm s'a scris în Roma, după cum am vêdut, pe când Pavel se afla acolo în a doua închisore a sa; iar *timpul* când s'a scris este sfîrșitul anului 64, când Apostolul a și suferit acolo martiriul.

Scopul care l'a avut Pavel la scrierea acesteî epistole s'a arătat la început, și se vede și din cùprinsul ei, anume ca să îndemne pe ucenicul seũ iubit Timotei să vie la el, întărit fiind în credință și gata de a suferi chîar martiriul împreună.

Autenticitatea scrierei este atestată de tótă ve-

chimea bisericăscă, recunoscută ca operă a lui Pavel de toți părinții și scriitorii bisericesci.

Epistola către Tit.

Faptele Apostolilor nu ne spun nimic în privința persoanei lui Tit. Pentru prima oară se face amintire de el în epistola către Galateni 2, ₁. Tit era născut păgân și era de origine, probabil, din Antiohia Siriei. Acolo se pare că l'a cunoscut Pavel, unde l'a convertit la creștinism și îl iubea mult, de vreme ce-l numește: *adeveratul său fiu* (Tit 1, ₄).

Pe la anul 52, pe când Pavel împreună cu Barnaba călătoreau spre Ierusalim spre a lua parte la conciliul apostolic, în care avea să se rezolve întrebarea, dacă cei ce au priimit creștinismul fără a primi circumcisiunea mai sunt dator să se supună ei, era împreună cu ei și Tit, care nu primise circumcisiunea.

Fiind de o fire escelentă și devotată, Tit fu utilizat de Apostolul Pavel în cestiunile cele mai serioase ale creștinismului. Ast-fel, în timpul călătoriei sale a treia misionară, îl trimise Apostolul de la Efes la Corint, pentru ca să liniștescă neînțelegerile ivite acolo, și pe cei nesupuși să-și aducă iarăși la datorie. Tot așa a fost trimis el de Pavel și cu a doua epistolă către Corinteni.

Cea din urmă scire ce o avem despre Tit, este din epistola a doua a lui Timotei (4, ₁₀), din care vedem, că pe când Apostolul scria această epistolă, Tit se dusese în Dalmația, iar din epistola de care ne ocupăm mai scim, că fusese un timp oare care cu Pavel în insula Creta, unde rămase ca Episcop, pus acolo de Apostolul la plecarea

lui. În adevăr și tradițiunea bisericescă recunoște că Tit a fost Episcop al Cretei, timp foarte mult, adăogând că a murit într'o etate foarte înaintată, cam 94 de ani (*Eusebiu*, Ist. bis. 3, 4. 2. Constit. Ap. 7, 46). Părerea Sântului *Ignatiu* (ad Philadelph. 4), că Tit a fost totă viața necăsătorit, este priimită de toți.

Apostolul Pavel fiind autorul acestei epistole, a fost îndemnat să o scrie din pricina ereticilor cari s'ê furișaseră prin comunitățile creștine întemeiate de el dar încă neorganizate, și deci și în Creta. Ca să ferescă pe ucenicul său de primejdia acestor eretici, îi scrie el dându-i instrucțiuni cum să lupte în contra dușmanilor învățătorei adevărate, îndemnându-l tot o dată să vie la dînsul în Nicopol.

Epistola către Tit are următorul *cuprins*:

Pavel arată că este trimis prin porunca Mântuitorului nostru Dumnezeu ca să facă cunoscut cuvîntul său prin predică. Tit avînd aceeași învățatură, l'a creșut destoinic pentru a-l lăsa în Creta, și de aceea acum îi spune ca să întocmescă mai departe cele rămase înapoi și să așeze preoți în toate orașele, cu care ocazie îi enumără și calitățile care trebuie să le întrunescă un slujitor bisericesc, care sunt cu atât mai de nevoie în Creta, cu cât deosebit de cei ce vorbesc împotrivă, dar acolo sunt și mulți amăgitori, mai ales cei din tăerea împrejur, cărora trebuie să le astupe gura ca să nu mai bârfescă. Chiar un profet al lor a ăis odinioară că Cretanii sunt pururea mincinoși, hîare rele, pînțece leneșe, și așa fiind, ușor pôte pătrunde la ei învățătura cea falsă fiind neserioși. Iudaisanții pătrundînd deja acolo, Tit este dator să lucreze cu energie în contra

lor, arătându-le care este învățătura cea adevărată, a cărei putere nu se arată prin abținerea de mâncare și de căsătorie, ci prin fugirea de păcate (cap. I).

Viața creștină cea adevărată este aceea care o duce omul cu cuviință după etatea sa. De aceea bătrânii să fie treji și răbdători; femeile bătrâne, retrase, iar cele tinere să-și vadă de datoriile lor, iubindu-și bărbații și copiii. Tinerii să fie cuminte, iar cu exemplul înaintea lor să pășescă chiar Tit. Slavii să asculte de stăpâni și să fie onești. Tit să predice și să mustre ori de câte ori e nevoie, și nimeni să nu-l disprețuiască (cap. II).

În fine îi scrie ca să aducă aminte tuturor să fie supuși stăpânirei. Să nu defaima pe nimeni. Să nu se gălcevescă, ci să fie blânzi, căci și Mântuitorul pe noi care mai înainte eram răi și imorali, cu blândeță și din marea sa milă ne-a mântuit prin baea renascerei în învoirea Spiritului Sânt. Tit să nu se amestece în discuțiunile fără nici un rost ale Iudeilor, iar de omul desbinător să fugă după întâia și a doua muștrare. După ce va trimite pe Arteman sau pe Tihic la el, să se grăbescă a veni la dînsul în Nicopole, unde va ierna. Pe Zena legistul și pe Apollo (aducătorii epistolei), când îi va înapoia, să îngrijescă a le da cele de trebuință ca să nu fie în lipsă. În urmă sfirșesce cu salutări și binecuvântări.

Asupra *timpului* când s'a scris de Pavel epistola către Tit, auzim domnit și domnesc chiar, între învățați, felurite păreri.

Sigur este numai atât, că Pavel a scris epistola către Tit, după cei doi ani de primă închisore romană a lui; iar *locul* unde s'a scris este *Efesul*.

Autenticitatea scrierei este mai pe sus de orî ce îndoială; ea se găsește nu numai în cele mai vechi documente ale Bisericeî, dar este afirmată și priimită de canonică, de către toți părinții și scriitorii bisericesci.

Epistola către Filimon.

Filimon era un bărbat fóre bine cunoscut în Colose, unde se bucura de cea mai mare considerațiune și stimă. La creștinism se pare că a fost convertit de însuși Apostolul Pavel, dar unde ? nu se scie.

După cum ne încredințăm din însași epistola noastră, Filimon își căștigase mari merite prin faptele de caritate ce le arăta către toți, și mai ales prin faptul, că pusese locuința sa la dispoziția creștinilor, cari se adunau acolo pentru cultul dumnezeesc public.

Tradițiunea bisericescă îl face pe Filimon episcop la *Colose* (Constit. ap. 7, 46), sau *Gaza*, și 'l pune între martiri.

Un sclav al lui cu numele Onisim, din cauza unei greșeli, probabil a unui furt, temându-se de pedepsă, fugi de la stăpânul său și se duse la Roma tocmai pe când se afla acolo Pavel în închisóre. Aci povesti Apostolului tóte împrejurrările care-'l aduseseră în starea acésta, iar Pavel vedënd sinceritatea cu care naréză lucrurile și căința ce o arată pentru greșala săvârșită, îl ia în de aprópe băgare de sémă, îl învață adevărurile mântuitoře creștine, și din sclav necredincios face un sincer partiđan al lui Iisus. Pavel l'ar fi oprit lângă el în Roma, dar în urma prietenescilor sale relații cu Filimon, biruind drep-

tul acestuia de stăpân, îl hotărî pe Apostolul să-l trimită înapoi, dându-i și această epistolă de recomandare, prin care îi cere ertare de la stăpânul său.

Epistola este alcătuită cu multă băgare de seamă, și pe lângă marea sa importanță psihologică, unită cu cea mai desăvîrșită fineță atică, este și un model de eloquență, pe care numai iubirea creștină poate să o cuprindă.

În adevăr, după salutare, Apostolul caută de la început să dispue pe Filimon spre bine, aducându-i aminte de excelenta sa credință pe care o manifestă prin iubire către toți, și-l rîoga ca să priimască cu bună voință pe Onisim. În rugăciunea acesta se vede și smerenie și autoritate apostolică. Bucuros l'ar fi oprit Pavel pe Onisim la el în Roma ca să-i slujască în legăturile sale, dar nu o face acesta fără încuviințarea lui Filimon, de aceea trimițîndu-l înapoi, îl rîogă să-l priimască nu ca rob, ci mai sus de cât rob, ca frate iubit, de ore ce acum este creștin; iar dacă cum-va paguba ce 'i-a făcut-o va fi o pedecă la această ertare, Apostolul rîogă să i se pue în socotéla sa, și iată cu mâna sa scrie, că va plăti, ca să nu-i dică, că chiar el îi este dator. Anunțîndu-i că în curînd va veni la dînșii, îl rîogă pe Filimon să-i gătască o casă pentru adăpostire, trimițîndu-i salutări de la Epafras și alții.

Scopul care l'a avut Apostolul Pavel în vedere la alcătuirea acestei epistole s'a văduț din cele ce preced, și anume a fost, ca să rîoge pe Filimon să priimască cu bună voință pe Onisim înapoi.

Epistola în adevăr 'și-a ajuns scopul,[§] căci Filimon, după cum ne asigură Ieronim, nu numai că

a ertat pe Onisim, dar dându-i și libertate absolută, îl trimite înapoi la Roma la Pavel spre a'l ajuta în închisóre.

Maï târziu, după cum susține tradițiunea, Onisim a fost Episcop al Efesului, saũ al Bereei în Macedonia, și a murit mórte de martir în Roma (Constit. ap. 7, 46).

Timpul când s'a scris cade la sfârșitul primei închisori romane a lui Pavel; iar *locul*, după cum se vede, este Roma.

Autenticitatea epistolei este maï pe sus de ori ce îndoială. Tóte documentele Bisericei, cum și toți părinții și scriitorii bisericesci, recunosc unanim că e operă a lui Pavel.

S'a ȕis de uniã, că epistola către Filimon este de un cuprins prea puțin important ca să pótã fi numératã între scrierile Noului Testament. Dar, póte să fie ceva puțin important și fără nici o valóre când vine de la marele Apostol?! Deosebit de acésta, epistola pe lângã că ne dã putința să privim adânc în inima cea blândã a Apostolului, ea ne învederézã considerațiile creștinismului față de situația lumei de atunci în privința raporturilor dintre sclavi și stãpâni, care e de cea maï mare importanță, când ne gândim la idealul libertăței creștine, pus înainte de Evanghelia Domnului.

Epistolele Catolice.

CUNOSCINȚE GENERALE.

Ultimele epistole care le avem în canonul cărților Noului Testament, în numér de șapte, și a-
nume: o epistolă a lui Iacob, una a lui Iuda, douë ale lui Petru și trei ale lui Ión, se numesc *catolice*, de la vécul al patrulea încóce—*ἐπι-
στολαὶ καθολικαί*.

Înainte chiar de vécul al patrulea, *Origen* ¹⁾ obicînuiesce a numi epistola I-a a lui Petru, I-a a lui Ión și epistola lui Iuda, *catolice*, și de la aceste trei, a trecut numirea, probabil, și la celelalte. În vécul al IV-lea găsim pe *Eusebiu* care numesce aceste șapte epistole, *catolice* (Ist. bis. 2, 23).

La întrebarea, ce însemnăză numirea «*catolice*», dată acestor epistole? s'a răspuns în diferite chipuri:

Unii înțeleg numirea acésta în sens de «*recunoscute în mod absolut ca autentice sau canonice*», deci egal cu numirea «*omologumena*». Înțelesul acesta nu-l pot avea, întru cât în literatura patristică din primele timpuri ale creștinismului cuvîntul *καθολικός* n'are acésta însemnare. Alții ²⁾ țin, că în opunere cu colecțiunea epistolelor Apostolului Pavel, s'a numit scrierile celorl-alți Apostolii: *καθολικὸν σύνταγμα τῶν ἀποστόλων ἀπάντων*, și de aci fie-care scriere a lor,—*ἐπιστολαὶ καθολικαί*. Dar și acésta părere nu e justă, și nimeni nu o priimesce.

Părerea lui *Ecumenius*, care țin că *καθολικός* este egal cu *ἐγκύκλιος* este cea mai bună, întru cât tótă lumea până în ziua de astă-zi o priimesce, fiind-că în adevăr epistolele acestea, în fapt nu sunt adresate nici către o comunitate anume creștină, nici către vre o persoană anumită.

În sensul acesta, și alte scrieri, cum este de exemplu scrisórea sinodală a Apostolilor adunați în conciliul de la Ierusalim, s'a numit *catolică* ³⁾,

¹⁾ Comm. în Math. Tom. XVII, 9, și Ioan. Tom. I, n. 23. Eusebiu, Ist. bis. 6, 25.

²⁾ Hug.

³⁾ Clement Alex. Stromata 4, 15.

și tot așa Origen numesce și epistola lui Barnaba, etc.

Ele fiind deci adresate către creștinii în genere sau către creștinii Iudei din diaspora (cari erau împrăștiați prin diferite provincii) avea un caracter enciclic și de aceea se și numesc ele catolice.

Epistola lui Iacob.

Autorul primei epistole catolice se numesce singur în introducerea epistolei: «*Iacob servul lui Dumnezeu și al Domnului Iisus Christos*», de unde se poate vedea, că el era o persoană prea bine cunoscută și de mare autoritate printre Iudei, mai ales când luăm în băgare de seamă, că scrisoarea sa o adresează celor două-spre-zece seminții care sunt în împrăștiere. *Cine era acest Iacob?*

În Noul Testament se vorbește despre trei Iacobi:

1. *Iacob* fiul lui *Zevedei*, fratele Apostolului și Evanghelistului *Ión*.

2. *Iacob* fiul lui *Alfeu*, care făcea parte tot din numărul celor 12 Apostoli și care, spre deosebire de cel dintâi, se mai numesce: *ὁ μικρός* sau *cel tînăr*.

3. *Iacob* fratele Domnului, numit așa în sens impropriu, căci poate să fi fost un văr al Domnului, și este sciut că la Ebrei, veriș se numeau, în sens mai larg al cuvîntului: *frați*.

O subscripție a traducerei Peșito și alta a unui codice latin vechi, atribue lui Iacob fiul lui Zevedei, epistola acésta, ceea ce nu poate să fie adevărat într-un câtuș de puțin el a fost decapitat în anul 42 după Christos, din ordinul regelui Irod Agripa I.

Rămân cei-l-alți doi Iacobi.

Am ȃis cĂ in Noul Testament se mai numesce: *Iacob fiul lui Alfeu* și *Iacob fratele Domnului*, care era fiul unui Cleopa.

Acești doi din urmĂ Iacobii sunt una și aceeași persoană, cĂci numele de Cleopa sau Clopa este o expresiune mai asprĂ galileeanĂ a numelui ebraic *Halfai*, sau *Alfeos*, cum l'au tradus grecii, dupĂ aceeași normă care din *Hagai* a fĂcut Ἀγαῖος.

Lui *Iacob cel tĂner*, care se mai numesce și fratele Domnului, ii atribue tĂtĂ vechimea bisericĂscĂ alcĂtuirea acestei epistole. El a fost acela cĂruia cu preferință i s'a arĂtat Domnul dupĂ inviere, și pe care Pavel (Galat. 2, 9) il numesce împreunĂ cu Petru și IĂn «stĂlp al Bisericeii».

DupĂ incredințĂrile ce ni le dĂ *Flaviu Iosif* (Antiq. 20, 9, 1), *Egesip* (Eusebiu, Ist. bis. 2, 23) și *Ieronim* (de vir. illustr. c. 2), Iacob cel mic, dupĂ inĂlțarea Domnului la ceriu, a devenit episcop al bisericĂii mume din Ierusalim, pe care a pĂstorit-o timp de 30 de ani. FĂcĂnd parte in tinerete dintre Nazorei, viețuia așA de strict dupĂ dreptarul legei, in cĂt contemporanii i-au dat numele de «dreptul». Fiind și blĂnd pĂnĂ la ideal, reuși cu invĂțătura sa, sĂ atragĂ la creștinism o mulțime de Iudei mai ales. AcĂsta ii aduse și urĂ mare din partea Iudeilor, cari uneltirĂ atĂt de mult și de stĂruitor in contra lui, in cĂt marele preot Ananus (profitĂnd cĂ țara se afla fĂrĂ stĂpĂnitor, de 6re ce procuratorul roman Porcius Festus murise), se hotĂri sĂ-l pĂrdĂ și in consecință resculĂnd poporul cu prilejul sĂrbĂtĂrei Paștelui, Iacob fu aruncat de pe tinda templului și bĂtut fiind fĂrĂ milĂ, muri in anul 62 dupĂ Christos.

Ce a urmărit autorul ca *scop* când s'a hotărît să scrie această epistolă? Imprejurările de atunci ale creștinilor au fost motivul care l'a determinat la acesta. În adevăr, Pavel, combătând în epistola către Romani și Galateni, *formalismul* absolut exterior al Iudeilor, îi acuză pe aceștia că s'au depărtat cu totul de spiritul legii și de dreapta înțelegere a rostului iconomieii lui Dumnezeu pentru mântuirea omului, care cere ca omul să aibă *credință* dacă vrea să dobândească împăcarea cu Dumnezeu. Efectul vorbirii și scrierilor lui Pavel a fost mai mult de cât mare. Creștinii cu adevărat înțeleseseră puterea de acțiune a credinței în scopul mântuirii, dar unii din ei căduseră, sau erau pe cale de a cădea în alt extrem, și anume de a deveni *teoreticieni* ai credinței, iar nu și făptuitori de fapte bune. Acesta era un pericol tot așa de mare și o abatere tot atât de capitală ca și formalismul iudaic; de aceea se decide Iacob ca să scrie epistola prin care, combătând acest *teoreticism* rău înțeles, să pună în evidență neapărata trebuință ca omul să unescă cu *credința și faptele*, dacă vrea să se mântuiască, restabilind ast-fel doctrina Apostolului Pavel spusă la toate ocaziunile și pe care ei o uitaseră.

Cuprinsul epistolei se poate deduce din cele ce am dis:

După salutarea introductorie, Apostolul sfătuiește pe cititorii săi să fie răbdători în ispite, pentru-că și ispitele au ceva bun, căci ne oțlesc în calea perfecțiunii creștine. Creștinul să năzuiască după spiritul înțelepciunii, având credință tare, cunoscând că răul nu vine de cât de la diavolul, iar binele de la Dumnezeu; și așa

fiind să înlătore mânia și să se arăte împlinitorii ai cuvîntului, iar nu numai auđitori, înșelându-se ei pe ei înșiși; de vreme ce slujirea cea curată a lui Dumneđeű cere ca să cercetăm pe văduve și orfaní în strimtorarea lor, păzindu-ne a fi curăți (cap. I).

Deosebire între săraci și bogați să nu fie. Sărăcul nu trebuie desprețuit. Din contră dragostea trebuie să fie semnul cu care să se recunoscă creștinií. *Numai prin credință* nu se póte dobândi acésta, dacă nu vom face și *fapte corespunđătoare*, de óre ce credința fără fapte este mórtă (cap. II).

Indemnându-i să nu fie mulți invěțători, din pricina marelí osânde la care se expun prin faptul că păcătuesc, arată cât de mult păcătuiem noi cu limba, pe care nimeni dintre ómení nu o póte domoli, de vreme ce cu dinsa binecuvěntăm pe Dumneđeű și tot cu dinsa blestemăm și pe ómení, carí sunt făptura lui Dumneđeű. Cel cu adevěrat înțelept să arăte din purtarea lui, faptele bune pe care trebuie să le săvirșescă cu blândeță și înțelepciune. De zavistie trebuie să fugă, căci ea este fiica înțelepciunii celei pămětesci și demonice; iar înțelepciunea cea cerescă este curată, pacinică, ascultătoare, plină de milă și róde bune, neîndoelnică și nefățarnică (cap. III).

La nimic bun nu póte ajunge omul (chiar de s'ar lepáda de greșelele sale), dacă nu va distruge într'însul *pofta internă*, și anume pofta după lucrurile lumei acestea, pofta de a judeca pe alții și încrederea prea mare în noi. Mândria nu este bună, căci Dumneđeű mândrilor le stă împotrivă, iar celor smeriți le dă *dar*. Decí puněnd smerenia la basă năzuințelor nóstre đilnice, vom șterge tóte relele și nu vom mai fi capabili să jude-

căm sau să vorbim rău pe alții, făcându-ne planuri mari pentru viitor în loc să ne mulțumim, că pe cât timp ținem de Domnul vom trăi și vom face acésta sau aceea (cap. IV).

Când va veni judecata, cei bogați vor fi aspru pedepsiți pentru-că au păcătuit față de săraci prin îngânfarea și asuprirea lor. Creștinul să fie curajos și să aștepte cu încredere și răbdare răsplătirea Domnului. Răbdarea lui Iob a audit'o cum de asemenea și sfârșitul Domnului. Acestea sunt două exemple vii care să-'i hotărască la răbdare. Să nu jure; iar de este cine-va bolnav, să cheme preoții bisericei să se róge pentru dînsul, ungându-l cu untul-de-lemn în numele Domnului. Să-'și mărturisescă păcatele și să se róge unii pentru alții. Pe cei rătăciți să-'i întórcă de la rătăcirea lor, cunoscând că cine face acésta va scăpa sufletul lui din mórte și va acoperi o mulțime de păcate (cap. V).

Timpul când s'a scris epistola pare a fi ceva înainte de mórtea lui Iacob; iar locul unde s'a scris este Ierusalimul.

Autenticitatea și canonicitatea ei este recunoscută de tótă Biserica, așa că părerile protestanților asupra ei nu pot fi luate în considerație, știut fiind că vorbesc pățimaș din pricină că nu le convine pentru interesele lor dogmatice.

Epistola lui Iuda.

Autorul acestei epistole se numesce pe sine în introducerea epistolei, *Iuda, servul Domnului, fratele lui Iacob*. Acest Iacob (ce de sigur era un bărbat fórte bine cunoscut, întru cât autorul se mulțumesc numai să-'i spue numele), n'a fost al-

tul, de cât Apostolul Iacob cel tînăr, fiul lui Alfeu sau Clopa, numit și *fratele Domnului*, care a fost primul Episcop al Ierusalimului și care a scris și epistola cunoscută sub numele lui.

În Noul Testament întîmpinăm mai mulți cu numele de *Iuda*. La Matei 13, ⁵⁵ și Marcu 6, ³, găsim pe lângă Iacob, Iose și Simon încă și pe Iuda ca *frate al Domnului*. Acest Iuda *fratele Domnului* este identic cu acela care-l arată Faptele Apostolilor 1, ¹³, numindu-l Iuda al lui Iacob (adecă fratele lui Iacob), spre deosebire de Iuda Iscariotul, numit la Matei 10, ³, și Lebeu sau *Tadeu*.

Un alt *Iuda* se mai amintesc în Fapt. Ap. 9, ¹¹, a fi fost în Damasc, și tot în Fapt. Ap. 15, ^{22—32}, un alt *Iuda* care a însoțit pe Apostolul Pavel de la Ierusalim, numit și Barsaba. De asemenea în Fapt. Ap. 5, ³⁷ se mai amintesc un Iuda în Galileea.

Tradițiunea unanimă a Bisericeii recunoște pe Iuda Lebeul sau Tadeul, de autor al epistolei noastre, care după cum ne incredințază Nicefor al lui Calist (Ist. bis. 2, 40) a predicat în Iudeea, Galileea, Samaria, Idumeea, Arabia, Siria, Mesopotamia și Persia, apoi și la Edesa, unde ar fi și murit în liniște, deși unii țin că în Persia, pe când predica, a suferit acolo martiriul.

Scopul care l'a avut autorul în vedere la scrierea epistolei, a fost ca să ferescă pe creștinii de învătători falși.

În adevăr, în Palestina se ivise un curent primejdios saduceic, care abusând de libertatea creștină, căuta să se separe de creștinii de și lua parte cu toții la mesele de dragoste, însă foarte necuviincios, și călcând peste legile morale lua

parte la sacrificiile păgânesce cum și la desfrânările unite cu acele sacrificii, hulind pe creștini și pe Dumnezeu, desprețuind și credința în îngerii.

Se înțelege că asemenea pericole trebuiau din vreme să fie înlăturate, iar Apostolul nostru cu drept cuvânt a avut un motiv destul de serios ca să scrie epistola al cărei *cuprins* este:

Iubiților, avuți nevoie să vă scriu îndemnându-vă să luptați pentru credința dată sântilor. S'a vârat pe sub ascuns ómeni imorali la voi, cari de mult sunt judecați de Dumnezeu, și cari vovesc să schimbe darul lui Dumnezeu în desfrânare, tagăduind pe unicul nostru Stăpân, Domnul nostru Iisus Christos. Nu vor rămânea nepe-depsiți, căci după cum Dumnezeu a pedepsit pe acei ce au scăpat din Egipt și n'au creștut; după cum a pedepsit pe îngerii cei răi, și pe Sodoma și Gomora, așa va pedepsi și pe aceștia cari pângăresc trupul, desprețuesc stăpânirea, lucru ce nici Arhanghelul Mihail n'a cutezat a face. Vorbesc ce nu cunosc, iar cele ce știu din fire ca animalele întrebunțeză spre perđarea lor. Sémână lui Cain, Bileam, Core și vor peri ca aceștia. *Enoh* le-a pređis pedepsa lui Dumnezeu, de care nu-'i va scăpa trufia lor. Cititorii să-'și aducă aminte însă de cuvintele đise mai înainte de Apostoli, prin care 'i-au prevestit că vor veni ast-fel de batjocuritori, și fiind tari în credință, să se róge în Spiritul Sânt, păstrându-se în iubirea lui Dumnezeu și așteptând și mila lui.

În cele din urmă sfătuindu-'i ca față de eretici să fie cu multă băgare de sémă, ca să nu se molipsescă de la ei, închee scrisórea cu o doxologie.

Timpul când s'a scris pare a fi anul 63—66

după Christos. În tot cazul este scrisă înainte de dărâmarea Ierusalimului; iar *locul* unde s'a scris nu se poate spune cu siguranță. Unii însă raportându-se la expresiuni ca acestea: nourî fără apă, pomî fără rod, de două ori uscați, cred că locul unde s'a scris ar fi Alexandria în Egipt, potrivit-se clima de acolo tocmai la așa împrejurări, și să mai raportează și la Clement Alexandrinul care o amintesc, cum și la Cartea lui Enoh, care era cunoscută și răspândită numai în Egipt. Dar întru cât această părere poate fi adevărată nu se știe sigur.

Autenticitatea epistolei este afirmată de toți părinții și scriitorii bisericesci, deși Eusebiu o pune sub *antilegomena*; căci de la vécul al patrulea încóce, Biserica pe baza atestațiunei vechi apostolice, a recunoscut'o și o recunoșce ca autentică și deci canonică, așa că cele aruncate de critica modernă contra ei, nu pot înlătura părerea și afirmațiunea Bisericeii cu privire la canonicitatea ei.

Epistola I-ia a lui Petru.

Petru, numit mai înainte, pe când era în iudaism, *Simon* sau *Simeon*, era fiul lui Iona sau Ioan. Născut în *Betsaida* Galileei locuia mai în urmă în *Capernaum*, unde se însurase și unde trăia și sócra sa. Fiind de meserie pescar, ca și frațele său Andrei, Petru aștepta cu cea mai mare rîvnă realizarea speranțelor mesianice; de aceea, atunci când Andrei l'a dus la Iisus, rămase Petru îndată pe lângă Mântuitorul, schimbându-și chiar numele în *Chefa* sau *Petru*.

Evangeliiile ne expun foarte lămurit tótă pe-

trecerea lui Petru pe lângă Iisus în cursul activității sale mesianice. Așa, ni se face cunoscut, că a fost de față când Domnul a săvârșit prima minune, însoțind pe Mântuitorul prin Iudeea, Samaria și Galileea și apoi chiar la Capernaum unde a stat mai mult. Alipirea acésta sinceră de Domnul, fu de cel mai mare bine pentru Petru, căci își oțeli din ce în ce mai mult caracterul său energetic pentru luptele ce avea să le susție mai în urmă în răspândirea creștinismului și a fixării doctrinei lui Christos.

Cu totă slăbiciunea de caracter care o arăta câte o dată, până la a se lepăda chiar de Domnul, înaintea patimilor și morței sale, Petru fu totuși unul din ucenicii Domnului, al cărui cuvânt fu ascultat și priimit cu multă încredere, mai ales că de greșéla sa fu ertat de Mântuitorul, și printr'o întreită chemare șterse întreita lui lepădare de altă dată.

După înălțarea Domnului la ceriș, cea dintâi grijă a lui Petru a fost ca să completeze locul rămas vacant în colegiul apostolilor, în locul lui Iuda Iscariotul, care trădase pe Mântuitorul, după care începe activitatea sa apostolică mai întâi în Ierusalim, după aceea în Palestina, unde priimesce în creștinism pe sutașul Corneliuș, și anume în Cesareea.

Pe când Irod Agripa I prinde pe Iacob cel bătrân și pe Petru și 'i pune în închisóre, Petru scapă din acésta închisóre și părăsesce Ierusalimul. Unde s'a dus nu se scie. Sigur este însă, că după mórtea lui Irod vine din nou la Ierusalim, căci aci îl găsesce mai în urmă și Pavel, și tot aci a luat parte la conciliul apostolic, după care s'a dus apoi în Antiohia, și de aci și în alte părți, iar că-

tre sfirșitul activității sale să întâlnească cu Pavel la Roma unde și muri morțe de martir în timpul imperatorului Nero.

Creștinismul care să răspândise mai în tot imperiul roman, avea vrășmași hotărâți nu numai pe ereticii iudaisanți, cari defăimaș pe Pavel și învătătura sa, dar și pe păgâni, cari persecutaș și calomniaș pe creștini. Timpurile fiind deci destul de grele pentru tânăra Biserică, Petru se hotărâșce să scrie creștinilor cari trăesc în diaspora, și anume în Pont, Galatia, Capadocia, Asia și Bitinia, acéstă scrisóre al cărei *cuprins* este:

După o scurtă întroducere și salutare apostolică, arată Petru cât de măreș este creștinismul, și lăudând pe Dumneșeu, care ne-a născut iarăș spre nădejde vie prin învierea lui Iisus Christos din morți, ne asigură că vom priimi o moștenire neperitoare, ce ni să păstréză în ceriuri, după ce vor înceta tóte necasurile acestui veac.

Fiind-că din descoperirea lui Iisus Christos, creștinul scie cât de mult Dumneșeu a îngrijit de mântuirea sa, este dator creștinul să se pórte cu sfințenie, ca să nu să fi vërsat în zadar prea scumpul sânge al lui Christos, care și l'a dat pentru mântuirea omului.

Dragostea în primul loc să-'i cuprindă pe toți, fiind-că nu sunt născuți din sēmēntă peritoare, ci neperitoare, sunt născuți prin cuvântul lui Dumneșeu cel viu și care rămâne în veac (cap. I).

Dragostea creștină esclusând de la sine ori ce rēutate, creștinul este dator să fugă de viclenie, fățarie și pismă, precum și de ori ce vorbire de rău, și să năzuiască din tóte puterile a se îndulci de Iisus Christos, și va vedea că bun este Domnul. Nu trebuie să ție socotélă că nu sunt luați

în sémă de ómeni, de óre ce ei sciũ cã înaintea lui Dumneþeũ sunt fórte preþuiþi, iar din pãgãni devenind creþtini, sunt miluiþi de Domnul, și puþi pe drumul graþiei divine, sã se ferescã a da vorbã pãgãnilor ca sã pótã bãrþi în contra lor.

Stãpãnirile fiind rãnduite de Dumneþeũ, creþtinul este dator sã-și facã datoria cãtre autoritãþi, chãiar atunci când acestea n'ar fi la înãlþimea bunãtãþei și blãndeþei, de óre ce Domnul preþuesce mãi mult pe acel ce suferã nevinovat fiind, de cât pe cel ce s'a fãcut vinovat de vre o greþalã. Exemplul marelui nostru Mântuitor, care a suferit tot felul de batjocuri, nevinovat fiind, sã servescã creþtinului de model în cursul vieþei sale aici pe pãmânt (cap. II).

Femeile sã fie supuse bãrbaþilor, și modeste. Purtarea lor sã se întemeeze pe temerea de Dumneþeũ, și sã nu caute la podóba din afarã, ci la cea din lãuntru, a inimei, cãci așa au fãcut odiniórá și sãntele femei, care consideraũ de cea mãi alésã podóbã a lor a se supune bãrbaþilor lor. *Bãrbaþii* de asemenea sã se pórte faþã de femeile lor, cu dragoste și blãndeþã.

În general toþi creþtini la un loc și în parte sunt dator i sã nu rãsplãtescã rãul cu rãu, ci din contrã sã binecuvinteze. Limba sã-și-o oprãscã de la rãu și buzele sã nu grãiascã viclenie. Sã caute pacea și s'o urmeze; cãci ochii Domnului sunt spre cei dreþþi și el ascultã rugãciunea lor, iar faþa lui este tot-de-una împotriva fãcãtorilor de rele. Fericiti sunt dacã vor suferi pentru dreptate. Sã nu sã témã de nimic. Sã nu atingã prin ceva pe vrãþmaþ, ca sã nu-'i dea ocazia sã-'l mustre. Dacã suferã fãrã vinã, sã nu sã turbure; din contrã sã se bucure, cã vor fi pãrtaþi meri-

telor morței și învierii lui Christos. Exemplu la acesta să ne servescă acei ce au perit prin potop și cari au așteptat venirea Domnului. Creștinii s'au făcut asemenea acestora prin botez și deci să fie siguri că vor fi priimiți de el în ceriū, unde tronază de-a drépta Tatălui (cap. III).

Având în vedere suferințele lui Iisus Christos, creștinul să se înarmeze cu aceeași gândire și să nu mai trăiască după poftele lumii acestea, ci după Dumneđeū, fiind-că sfișitul și judecata s'a apropiat și e bine ca toți să fie treziți numai spre rugăciune și în exercitarea dragosteii unul către altul. Suferințele care le-au să nu-'i turbure, căci ele sunt probă evidentă de așteptarea bunurilor viitoare. Suferințele acestea să nu le aibă ca făcătoare de rele, căci atunci n'au nici un merit. Dar dacă suferă ca creștini, să se bucure și să mărescă pe Dumneđeū (cap. IV).

Preoții să-'și împlinescă cu devotament datoria lor de păstori, nu ca stăpâni apăsând pe cei ce'i păstoresc, ci pildă făcându-se turmei. De asemenea și credincioșii să se supue preoților, și gândindu-se numai la Dumneđeū, să lepede de la ei ori ce grijă lumescă și să fie statornici în credință, căci suferința fiind scurtă, vom avea mângâerea de a se preamări Dumneđeū în veci prin noi (cap. V).

Timpul când s'a scris epistola, sémână a fi în cei din urmă ani ai lui Petru, fiind-că creștinismul, așa cum îl pune înainte a fi această epistolă, dovedesce că era foarte răspândit, și foarte cunoscut și cu alte scrieri ale altor Apostoli, în deosebii ale lui Pavel; iar *locul* unde s'a scris este Babilonul. Nu e întemeiată părerea teologilor romano-catolici, cari cred, că Petru a scris e-

pistola în Roma, înțelegând Babilonul în mod figurat, a fi *Roma*, de óre ce nu era nevoie ca într'o epistolă de cuprins fórté important să se facă us de o numire apocaliptică când nimic nu îndreptătea așa ceva.

Autenticitatea epistolei este recunoscută de tótă Biserica.

Epistola a II-ua a lui Petru.

Epistola a II-ua a lui Petru este adresată acelorași cititori, ca și prima epistolă, după cum ne încredințăm din capitolul 3 v. 1. Primejdia cea mare care îi amenința pe creștinii din tóte părțile și cu deosebire din partea ereticilor, a hotărît pe Petru să îndemne din nou pe cititorii săi, ca ferindu-se de aceștia, să propășescă în *Har* și să se desăvîrșescă în cunoștința Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Christos.

Eresiile la care reflectéză autorul în acéstă scriere a sa, sunt aceleași pe care le combate și Apostolul Pavel în epistolele sale pastorale, și anume: libertinii saducei și antinomiștii, la cari se mai adaoseră și tăgăduitorii adevărului despre venirea a doua a Mântuitorului la judecata universală.

Epistola noastră, care e menită să combată aceste eresii, are următorul *cuprins*:

După salutarea apostolică, îndemná Petru pe creștinii să se siléscă a cresce și propăși în cunoștința cea binefăcătoare a învățătúrei lui Iisus, care procură tótă virtutea și care recompenséză pe cei ce o priimesc și păstréză. Invățătura predicată de el nu este eșită din istorisirile închipuite și născocite cu meșteșug, ci din cele ce însuși a auđit și vęđut. Domnul Iisus, luând de

la Dumnezeu Tatăl cinste și mărire, a fost numit de însuși Părintele său: «Acesta este Fiul meu cel iubit, întru care bine am voit», iar glasul acesta l'a auzit el și alții pe muntele cel sânt unde Domnul 'i-a luat cu sine. Adevărul acestei învățături se întărește și din profeții, la care bine fac ei că iaă aminte, până ce ziua va veni și lucéfărul va răsări în inimile lor (cap. I).

O dată cu adevărații profeți aă fost între ómeni și profeți mincinoși, și este evident că între cititori sunt și învățatori falși, cari vor căuta pe mulți să-'i amăgescă și să-'i ducă la perđare; dar aceștia vor avea un sfirșit cumplit de rău. Dacă Dumnezeu n'a cruțat pe îngerii cei nesupuși și răi, cu atât mai puțin nu-'i va cruța pe aceștia. Exemplul Sodomei și Gomorei este cel mai convingător, că cei răi nu vor scăpa nepedepsiți; în deosebi vor fi pedepsiți cei desfrânați și hulitori.

Contrast ciudat fac aceștia cu îngerii. Ingerii nu condamnă pe nimeni, iar ereticii defaimă cele ce nu știu, stricați fiind în a lor stricăciune. Urmărind numai poftele lor desfrânate, aă părăsit calea cea dréptă și aă pornit pe calea lui Balaam, după care desigur vor fi pedepsiți. Unii ca aceștia vorbesc de libertate, dar ei înșiși sunt robi ai stricăciunei, pentru-că de cine este biruit cine-va, acelaia îi este și rob. Mai bine le-ar fi fost lor să nu fi fost nici o dată creștini, de cât după ce o cunoscură pe deplin să se abată de la ea. Aspru vor fi pedepsiți pentru acéstă nelegiuire (cap. II).

Deșteptându-le din nou atențiunea la cuvintele ȓise mai înainte de Profeți și de Apostoli, cari 'i-aă asigurat de venirea din nou la judecată

a Mântuitorului, le spune că cel ce a facut lumea din apă, și a lăsat'o odinióră să se pustiéscă tot prin apă, în ziua judecáței o va distruge prin foc. Domnul va veni desigur la judecată. În târzierea lui însă de a veni, nu trebuie considerată de cât ca un act al îndelungei sale răbdări, voind ca toți să se pocăiască și ca nici unul să piară. Dar va veni cu siguranță și pe nesciute, și atunci ceriurile se vor desființa cu iuțélă cumplită, stihiiile vor arde și se vor nimici, iar pământul și tot ce este pe el vor arde de asemenea. Creștinii însă așteptă, după făgăduiala Domnului, ceriū nou și pământ nou, în care va locui numai dreptatea. Așa fiind să se feréscă de a fi în vre o greșélă, din contră curați și fără pată, după cum și Pavel le-a scris lor. În cele din urmă sfátuindu-i încă o dată ca să se feréscă de eretici, îi îndémná să crească în Har și cunoștința Domnului nostru Iisus Christos (cap. III).

Autorul epistolei este Apostolul Petru.

Scopul care l'a avut în vedere la scrierea această, a fost ca să feréscă pe cititori de a cădea în cursele ereticilor, după cum s'a ȃis și în cele ce preced.

Timpul când s'a scris pare a fi aprópe înaintea morței lui Petru; iar *locul* unde s'a scris este Roma.

Autenticitatea epistolei este astă-ȃi îndeobște recunoscută. În cele două vécuri dintâi ale creștinismului însă, ea nu era tocmai cunoscută, fiind-că scriitorii bisericesci de pe acel timp n'au avut ocașie ca să întrebuișteze citate din ea. Totuși se face alusie la ea, de către Clement Romanul, Herma, Barnaba, Iustin Martirul, Irineu, Teofil de la Antiohia; iar Clement A-

lexandrinul a și comentat'o. Sinodul din Laodiceea o pune între cărțile canonice. Efrem Sirul o recunoște asemenea ca canonică, tot așa Athanasie cel Mare, Ión Chrisostom, Grigorie de Nazianz, Ieronim și alții.

Epistola I-a a lui Ión.

Cine a citit și s'a familiarizat cu scrierile sântului Apostol și Evanghelist Ión este răpit de geniul ucenicului pe care Domnul l'a iubit.

Evanghelia sa, modul de cugetare adâncă și de vedere sântă în cele mai adânci adevăruri ale misterului creștin, rămâne pentru toate veacurile, ca tot ceea ce Duhul Sânt a insuflat, Tesaur nesfirșit de învățătură și cunoștință.

Tot așa și epistolele acestui apostol iubit, și în deosebii acésta dintâi, cuprinde atâta bogăție de idei și de vederi, în cât cu cea mai mare înlesnire, creștinul, a cărui minte și inimă este desfăcută de tot ce e pământesc, póte să-'și facă o clară concepție despre marea bunătate a lui Dumneđeș fașă de lume și credincioși în deosebii.

Acestea în general șise, iată care e *cuprinsul* scrierei:

I. *Dumneđeș este lumină*, iar noi să ne silim a umbla într'insa, fugind de întunerec, ca având strînsă unire cu El, să ne curățim prin sângele lui Iisus Christos. Cine șice că nu e pécătos, se înșală; iar cine mărturisesce că e pécătos, acela póte nădējdui că se va curăți de pécatele sale (cap. I).

Suntem siguri că cunoșcem pe Iisus Christos, dacă vom păzi poruncile sale. Prin acésta se va

a Mântuitorului, le spune că cel ce a facut lumea din apă, și a lăsat'o odinioară să se pustiască tot prin apă, în ziua judecăței o va distruge prin foc. Domnul va veni desigur la judecată. Întârzierea lui însă de a veni, nu trebuie considerată de cât ca un act al îndelungei sale răbdări, voind ca toți să se pocăiască și ca nici unul să piară. Dar va veni cu siguranță și pe nesciute, și atunci ceriurile se vor desființa cu iuțelă cumplită, stihiiile vor arde și se vor nimici, iar pământul și tot ce este pe el vor arde de asemenea. Creștinii însă așteptă, după făgăduiala Domnului, ceriū nou și pământ nou, în care va locui numai dreptatea. Așa fiind să se ferescă de a fi în vre o greșelă, din contră curați și fără pată, după cum și Pavel le-a scris lor. În cele din urmă sfătuindu-i încă o dată ca să se ferescă de eretici, îi îndemna să crească în Har și cunoștința Domnului nostru Iisus Christos (cap. III).

Autorul epistolei este Apostolul Petru.

Scopul care l'a avut în vedere la scrierea acesteia, a fost ca să ferescă pe cititori de a cădea în cursele ereticilor, după cum s'a țin și în cele ce preced.

Timpul când s'a scris pare a fi aproape înaintea morței lui Petru; iar *locul* unde s'a scris este Roma.

Autenticitatea epistolei este astăzi îndeobște recunoscută. În cele două vécuri dintâi ale creștinismului însă, ea nu era tocmai cunoscută, fiind-că scriitorii bisericesci de pe acel timp n'au avut ocazie ca să întrebuițeze citate din ea. Totuși se face alusie la ea, de către Clement Romanul, Herma, Barnaba, Iustin Martirul, Irineu, Teofil de la Antiohia; iar Clement A-

lexandrinul a și comentat'o. Sinodul din Laodiceea o pune între cărțile canonice. Efrem Sirul o recunoște asemenea ca canonică, tot așa Athanasie cel Mare, Ión Chrisostom, Grigorie de Nazianz, Ieronim și alții.

Epistola I-a a lui Ión.

Cine a citit și s'a familiarizat cu scrierile sântului Apostol și Evanghelist Ión este răpit de geniul ucenicului pe care Domnul l'a iubit.

Evanghelia sa, modul de cugetare adâncă și de vedere sântă în cele mai adânci adevăruri ale misterului creștin, rămâne pentru toate veacurile, ca tot ceea ce Duhul Sânt a insuflat, Tesaur nesfirșit de învățătură și cunoștință.

Tot așa și epistolele acestui apostol iubit, și în deosebii acésta dintâi, cuprinde atâta bogăție de idei și de vederi, în cât cu cea mai mare înlesnire, creștinul, a cărui minte și inimă este desfăcută de tot ce e pământesc, póte să-'și facă o clară concepție despre marea bunătate a lui Dumnezeu față de lume și credincioși în deosebii.

Acestea în general țin, iată care e *cuprinsul* scrierei:

I. *Dumnezeu este lumină*, iar noi să ne silim a umbla într'insa, fugind de întunerec, ca având strînsă unire cu El, să ne curățim prin sângele lui Iisus Christos. Cine ține că nu e păcătos, se înșală; iar cine mărturisesce că e păcătos, acela póte nădăjdui că se va curăți de păcatele sale (cap. I).

Suntem siguri că cunoșcem pe Iisus Christos, dacă vom păzi poruncile sale. Prin acésta se va

arăta lumina lui Dumnezeu în noi. Porunca dată de el nu e nouă ci veche, și acesta este cuvântul pe care l'a aușit de la început. Noi trebuie să iubim pe fratele nostru (apropoale nostru) ca pe noi înșine, și numai așa vom dovedi că suntem creștini adevărați.

Ión scrie tuturor să nu iubescă lumea, nici cele ce sunt în lume, fiind-că toate plăcerile lumii sunt în fâșișă opoșiție cu Dumnezeu, și ele vor trece, dar cine face voea lui Dumnezeu, rămâne în veac. Ciasul cel de pe urmă a sunat; deci sfirșitul lumii s'a apropiat, iar acesta o cunoșcem de acolo, că după cum aș aușit ei, Antichrist va veni; iată și acum s'aș făcut mulți antichriști, cari tăgăduesc pe Tatăl și pe Fiul. Creștinii să țină la cele învățate, și nimeni să nu-și amăgescă, căci atunci nu pot ajunge la viața vecinică. N'aș trebuința de o altă învățatură, căci aceea ce o aș este adevărată și îndestulătoare spre a-și uni cu Dumnezeu.

II. *Dumnezeu este drept.* Tatăl ceresc a arătat către noi o mare iubire, numindu-ne fi ai lui Dumnezeu. Pentru aceea lumea nu ne cunoșce, pentru-că nu l'a cunoscut pe dînsul. Creștinul să se ferescă de păcat, căci păcatul este o călcare a legei. În Christos Dumnezeu nu este păcat, ci El a venit ca să ne curățe pe noi de păcat. Cine păcătuesce se află sub stăpânirea lui Satan, pentru-că Satan de la început păcătuesce. Dacă avem iubire, suntem ai lui Dumnezeu; iar dacă suntem lipsiți de iubire, suntem ai lui Satan. Iubirea, dacă o avem, o arătăm prin aceea, că iubim pe aproapele nostru; căci cel ce urășce pe aproapele său, acela omoritor de ómeni este. Exemplul cel mai mare de iubire îl avem noi

în persóna lui Iisus Christos, care 'și-a dat sufletul său pentru noi, învățându-ne ca și noi să-l dăm la rândul nostru pentru semenii noștri, iubindu-i nu numai cu vorba și cu limba, ci în faptă și în adevăr.

Având conștiința curată și împăcată în toate privințele, noi creștinii ne apropiem cu îndrăsnelă de Dumnezeu, și vom fi de El măriți, pentru-că am ascultat de poruncile lui și le-am urmat, și acestea sunt: Dragostea și Credința în Christos. Să nu se încredă în fie cine, ci să cerceteze spiritele cari vin, fiind-că mulți profeți mincinoși au eșit în lume. Tot spiritul care mărturisesce întruparea lui Iisus, este din Dumnezeu și este adevărat. Alt-fel este amăgitor, și este spiritul ființei lui Antichrist, care acum este în lume.

III. *Dumnezeu este dragoste.* Să ne iubim unii pe alții, pentru-că Dumnezeu iubire este, care din iubire a dat pe Fiul său, ca să ne răscumpe și să ne unescă cu El prin iubire. Fiul lui Dumnezeu este Mântuitorul lumii. Mărturisind acest adevăr noi ne unim cu Dumnezeu prin iubire, și în cazul acesta nu mai avem frică de ziua judecăței, ci cu îndrăsnelă o așteptăm.

Iubirea lui Dumnezeu, care este în noi, își află deplina ei realitate în iubirea aprópelui. Cine iubesc pe Dumnezeu, iubesc și pe aprópele său; iar cine țice că iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său urăsc, acela mincinos este; căci cum póte iubi pe Dumnezeu pe care nu-l vede, iar pe fratele său pe care-l vede nu-l iubesc?

Pe Dumnezeu îl iubim dacă ținem poruncile lui, cari nu sunt grele. Poruncile lui se resumă în credința în Christos, care s'a întrupat

pentru mântuirea noastră, sigilând lucrarea Sa mesianică prin revărsarea Spiritului Sânt. Cine poate birui lumea, acela crede că Iisus este Fiul lui Dumnezeu; și dacă credem în Iisus Christos și-l iubim, atunci ne ridicăm mai pe sus de lume, și lepădând amăgirile ei, recunoștem că trei sunt cari mărturisesc în ceri: Tatăl Fiul și Sântul Duh, și acești trei una sunt. Și tot ast-fel trei sunt cari mărturisesc pe pământ: Spiritul și apa și sângele, și acești trei într-o una sunt.

Resultatele încrederii noastre în Dumnezeu sunt, că el ne ascultă, și de aceea suntem în stare să ne rugăm pentru fratele nostru, dacă el este păcătos și are aplicare spre îndreptare. Cei re-născuți din Dumnezeu nu păcătuiesc; căci numai lumea este rea. Noi însă am ajuns la o lumină superioară, iar prin Christos, la unirea cu Dumnezeu.—«Fiilor! păziți-vă de idoli».

Din această frumoasă învățătură cunoștem, că este o deosebire între lume și spiritul ei, și între credincioși și spiritul creștin. Cea dintâi, adică lumea, fiind rea, se află sub stăpânirea lui Satan; cei de-al-doilea sunt fiii lui Dumnezeu, cari sunt într-o strînsă unire cu El, prin Iisus Christos, pe care Tatăl din iubirea ce ne-a arătat'o l'a trimis pe Fiul său în lume, care întrupându-se, s'a dat la mărte pentru mântuirea noastră. Faptul acesta constituie cea mai desăvârșită iubire ce Dumnezeu ne-a arătat. Creștinul trebuie să aibă statornică credință în Christos, și acesta făcând poate fi sigur că este fiu al lui Dumnezeu și născut din Dumnezeu. Statornicia credinței se dovedește, pe de o parte, prin ferirea de învățătorii falși, iar pe de alta prin iubirea ce trebuie să o arătăm către aprópele nostru.

Autorul nu se numește pe sine, ci numai se arată a fi un martor ocular și auditor direct al vieții și învățătorei lui Iisus Christos.

Simplitatea însă a limbei și dispozițiunea ideilor, spiritul și iubirea unite cu cea mai desăvârșită serioșitate părintească, în fine întrăga individualitate și personalitate, ce rezultă din scriere, ne dovedește că epistola este scrisă de aceeași persoană care a scris și Evanghelia a patra, și cu acest adevăr consună tótă vechimea Bisericeii, începând cu *Policarp, Papia, Irineu, Clement de Alexandria, Tertulian, Origen, Ciprian, canonul lui Muratori* și *Peșito*, cum și toți părinții și scriitorii bisericesci până astăzi. În vechime o atacaă Alogii; astăzi criticii moderni, dar fără succes.

Scopul scrierei a fost ca să combată eresiile de pe atunci, despre care s'a vorbit la începutul epistolei, și tot o dată ca să servească ca o introducere la Evanghelia.

Cititorii ei sunt creștinii din Asia Mică, și cari făcêu parte din cercul apostolic al lui Ión.

Timpul când s'a scris pare a fi jumătatea a doua a veacului apostolic; iar *locul* unde s'a scris este Efesul.

Epistola a II-ua a lui Ión.

Epistola a doua a lui Ión începe cu cuvintele: «*Bêtrâmul, aleasei Dómne și copiilor ei, pe care eu îi iubesc întru adevăr*». Acestora le aduce aminte de adevărul care este între noi și cu noi va fi în veac, adecă darul, mila și pacea de la Dumnezeu Tatăl și de la Iisus Christos Fiul său. În virtutea acestui adevăr sublim, ei trebuie să aibă

îubirea ca una ce ne face cu putință atât umblarea în poruncile Domnului, cât și ferirea de amăgitorii cari negă întruparea Fiului lui Dumnezeu. Arată mai departe semnele după care se pot cunoște acești eretici, pe cari creștinii sunt datorii a nu-î priimi în casă, nici să le țină: bine ați venit. În această privință are el multe să le mai spue, dar nu o face acum prin scris, căci speră a veni la ei, și atunci le va vesti gură către gură, ca bucuria să fie deplină. Salutări de la copiii Surorii Tale alésă.

După cum se vede, *autorul* acestei epistole se numesce «*bêtrânul*». Ceii vechi înțelegeau sub numirea acesta pe Sântul Apostol și Evanghelist Ión, afară de *Papia*, care o atribue unui presbiter Ión, și cu care părere a făcut el—*Papia*—o întrégă confusie între scriitorii Bisericeii din cele trei veacuri primare.

Printre tóte părerile vechi a triumfat însă ceea ce era adevărat, că Evanghelistul Ión este autorul scrierei, și adevărul acesta l'a recunoscut Biserica unanim, până în ziua de astă-zi.

Sub numele de *Chiria—Dómna*—au înțeles părinții și scriitorii bisericesci, Biserica întrégă, iar nu o individualitate anume.

Scopul urmărit de autor în scrierea acestei epistole a fost ca să ferescă pe cititori de turbările eretice de pe atunci din Asia Mică, îndemnându-î ca să țină cu statornicie la credința în Christos cel întrupat, arătându-o acesta prin faptele dragostei.

Timpul când s'a scris pare a fi către sfârșitul vieții lui Ión; iar locul unde s'a scris este Efesul.

Epistola a III-ia a lui Ión.

Epistola a treia a lui Ión este adresată unui óre care Caius, care nu e atât de cunoscut în Istoria Bisericeii. Se pare a fi aceeași persoană cu un Caius, instituit de Apostolul Ión ca Episcop în Pergam, după cum ne încredințază Constituțiunile Apostolice 7, 46.

Cuprinsul epistolei este următorul: În salutare, autorul asigură pe Caius de iubirea lui și îi doresce să fie sănătos. S'a bucurat foarte când frații îi aduseră dovadă de virtuțile lui, și-'l îndemná ca să dea ospitalitate tuturor misionarilor creștini și chiar streinilor cari vin pe acolo. E mâhnit autorul, că un óre care Diotref se pörtă în comunitate rău de tot, vorbind ce nu se cuvine, și nu numai că nu priimesce pe frați, dar împedecă și pe cei ce-'i priimesc, dându-i afară din Biserică. Caius să nu-'l urmeze, ci să continue a face binele, căci cine face binele este din Dumneđu.

Dimitrie s'a arătat a fi cum se cade, după cum spun toți, și chiar el—autorul—mărturisesce că e vrednic. Are să le spue și mai mult, dar nu vrea cu cernelă și condei să le scrie. Când va veni la dînsul, le va spune gură către gură.

Motivul scrierei acestei epistole a fost o împrejurare nenorocită în Biserică lui Caius. Un óre care Diotref se opunea să dea ospitalitate misionarilor creștini veniți acolo, pe când Caius, din contră, îi priimea cu tótă dragostea. Diotref se punea în opoziție directă și cu Ión, de vreme ce chiar pe acei ce erau trimiși de el acolo, Diotref îi da afară din Biserică. Misionarii aceștia înapoiindu-se la Ión îi raportară cele întemplate, și

de aceea Apostolul se hotărî să scrie această epistolă, al cărei scop este de a întări pe Caius în purtarea lui adevărat creștină, condamnăm pe aceea a lui Diotref.

Autenticitatea acestei epistole, ca și a celei de a doua, este recunoscută de *Irineu*, *Clement Alexandrinul*, etc. *Origen* crede că este a lui *Ión*, dar ține că nu toți sunt de aceeași părere. *Tertulian* și *Ciprian* tac și nu țin nimic despre ea. Chiar și vechea traducere Peșito și codicile lui Muratori nu o cunosc. *Efrem Sirul* o citează și o recunoște de autentică. Din pricina nesiguranței celor trei vécuri primare în privința acestei epistole, Eusebiu o pune, ca și pe cea de a doua epistolă, sub *antilegomena*. Dar de la vécul al patrulea încóce, tótă Biserica o numără în rândul cărților canonice.

Causa pentru care aceste două din urmă epistole ale lui *Ión* n'aũ fost așa de cunoscute în vechime, este că ele aũ un caracter mai mult personal sau local, și nefiind de un cuprins eminamente dogmatic, nu s'aũ făcut citațiuni din ele. Alt-fel, după cum se vede, ele sunt apostolice și de valóre canonică.

Timpul când a fost scrisă epistola pare a fi către sfirșitul vieții Apostolului *Ión*, deci între anii 96—100 după *Christos*; iar *locul* unde s'a scris este *Efesul*.

SCRIERİ PROFETICE.

Apocalipsa.

Pe când Vechiul Testament cuprinde o mulțime de cărți profetice, Noul Testament n'are de cât o singură carte profetică, *Apocalipsa*.

De și în timpul mai nou uniї aũ ȃis cã Apocalipsa nu este, în adevãratul sens al cuvîntului, o carte profeticã, ci o expunere figuratã și poeticã a trecutului și prezentului, totuși ea n'a încetat de a fi consideratã de Bisericã ca o carte profeticã, de vreme ce însãși ea se numesce la început *profeție* (cap. 1, 8; 22, 7, 10, 18). O profeție, care privesce la ultima deplinire a Biserici lui Christos pe pãmânt, este cuviincios sã se punã la sfîrșitul canonului cãrților Nouului Testament, ca sã se arate, cã o datã cu venirea Mântuitorului în lume, împlinindu-se profețiile vechi testamentare, se va împlini și de aci înainte ceea ce Domnul a ȃis și autorul profetisãzã, cã Biserica Lui va triumfa asupra a tãtã impietatea și necredincioșia Iudeilor și pãgãnilor, cum și în contra tuturor profețiilor falși.

Autorul scrierei se numesce pe sine de mai multe ori în cuprinsul cãrței (1, 1; 4, 9, 22, 8); și de și nu se ȃice «Apostol», ci numai: «*Serv al lui Iisus Christos*», totuși avem doveđi sigure, cã nu pãte fi altul de cãt Apostolul Ión. Așa, chĩar la începutul cãrței (cap. 1, v. 9) se ȃice: «*Eũ Ión... eram în insula ce se numesce Patmos, pentru cuvîntul lui Dumnezeu și pentru mãrturisirea lui Iisus Christos*».

Intrãga vechime bisericescã, de la *Irineu* și *Clement Alexandrinul*, sciũ numai despre o exilare în insula Patmos, și aceea a fost a lui Ión Evanghelistul. *Origen* de asemenea, provocãndu-se la tradițiunea Bisericeĩ, care nu e luatã din cuprinsul scrierei, afirmã cã nu e nici o îndoialã cã Apostolul Ión a fost exilat în insula Patmos.

Deosebit de acãsta felul cum scrie autorul cã-

tre bisericile creștine de căpetenie ale Asiei Mică, dovedește că el este un trimis al lui Dumnezeu, iar nu un om de rând; și cum Asia Mică pe acel timp era cercul de activitate al Evanghelistului Ión, urmează că el și nu altul este autorul scrierei.

Autoritatea și energia care transpiră din fiecare cuvânt al cărții, cum de asemenea și autoritatea dumnezeiască cu care pune înainte cuvintele sale, dovedește că aci avem aface cu un Apostol, care e conscient de demnitatea și autoritatea sa. Din acestea se vede cu claritate, că Apostolul și Evanghelistul Ión este autorul scrierei.

Pe timpul activității sale mesianice, Domnul de multe ori ne-a spus despre a doua venire a Sa la judecata universală (Mat. 26, 29; Luca 12, 40; Ión 5, 26), și mai ales în cuvântarea eshatologică (Matei cap. 24 și 25), pe care a ținut-o ucenicilor Săi, înaintea patimilor, a arătat nu numai venirea Sa cu mărire, dar și împrejurările cumplite și spăimântătoare, care vor însoți venirea Lui.

De asemenea la înălțarea sa la ceri, cei doi îngeri mângâind pe Apostoli le-au spus: «*Acest Iisus pe care îl vedeți suindu-se dela voi, va veni iarăși*».

Ideea, deci, despre a doua venire a Mântuitorului la judecată, cum și despre plinirea Bisericii Sale, este cugetarea fundamentală a întregii Apocalipse, al cărei *cuprins* este următorul:

Pe lângă *introducere*, această carte profetică, cu care se încheie cărțile inspirate ale Noului Testament, are încă *două părți*:

Introducerea (cap. 1). Sântul Apostol și Evanghelist Ión adresază scrierea sa la șapte Biserici ale Asiei Mică. În fruntea fiecăreia din aceste Biserici era câte un păstor pe care Apostolul îl

numesce *înger*, cu care înțelege pe păstorii superiori său pe Episcopi.

Cele șapte Biserici se înfățișează prin șapte sfeșnice de aur; în mijlocul acestora stă *Fiul Omului*, pe care îl descrie în mod strălucit. El figurează pe Iisus Christos împărățind în Biserica Sa ca unic cap al ei. În mâna lui avea șapte stele, ce înfățișează pe îngerii său păstorii celor șapte Biserici.

«Când l'am vădut pe El, ȃice Sântul Ión, am cădut la piclórele Lui ca un mort, însă el punênd mânilé peste mine 'mă-a ȃis: Nu te teme, eũ sunt cel dintâi și cel de pe urmă și cel ce sunt viu și am fost mort, și iată viu sunt în vecii vecilor, și am cheile iadului și ale morȃei. Scrie cele ce ai vădut, cele ce sunt și cele ce vor fi după acestea».

Acêsta fiind tema scrierei, Sântul Ión descrie într'insa starea Bisericeĩ, suferinȃele și luptele ei din present și viitor, până ce va triumfa la a doua venire a lui Christos.

Servindu-se de numere simbolice, autorul arată că după persecuȃii, care vor ținea numai 3 ani și jumătate, adică un timp scurt, Christos va împărăȃi cu aleșii săi 1000 de ani, adică timp îndelungat, după care va veni iarăși o scurtă dar fiorósă persecuȃie, și care va fi cea din urmă, a lui Antichrist, și apoi va fi sfirșitul luptei și al lumei, cu triumful vecinic al lui Christos, al Impărăȃiei și Bisericeĩ Sale. În deosebi:

Partea I-ia (cap. 2—3) cuprinde starea Bisericeĩ în present. Autorul o descrie prin cele șapte Biserici din Asia, adică din: *Efes, Smirna, Pergam, Tiatira, Sardes, Filadelfia și Laodiceea*. Acêstă parte a Apocalipseĩ este de mare impor-

tanță, căci scóte la ivélă adevêrul de căpetenie al religiunei creștine, că Christos este tot-de-una cu Biserica sa, pe care o cărmuesce ca unic cap al ei, îndreptându-și purtarea sa de grijă cea dumnezeiască asupra păstorilor ca și asupra credincioșilor, neavând trebuință de un loțiitor, care purtare de grijă a fâgăduit-o Bisericeii până la sfirșitul vécurilor.

Partea II-a (cap. 4—22) se raportă la starea Bisericeii în viitor. Autorul ne transportă la pició-rele tronului lui Dumneđeș, unde vede 24 bêt-râni, 4 híare simbolice și o mulțime de íngerí. Inaintea tronului celui junghiat, adică al mielului, sê ínchină tótă óstea ceréscă, đicênd că singur mielul póte deschide pecețile cărței, adică póte descoperi cele ce aũ să se íntêmpile în lumea creată și rêscumpêrată de El.

În partea acésta deosebim șése profeții, ce aũ același scop, adică períodele saũ stările diverse ale Bisericeii până la statornicirea Impêrăției celei vecínice a lui Christos.

Profeția íntâia vestesce șapte stări diferite din períoda íntâia a Bisericeii. Ele sunt ínchipuite prin șapte peceți ale cărței misterióse (cap. 5), pe care mielul a deschis'o prin sacrificiul sêș. Cartea este figura lumei rêscumpêrate. Starea primă a Bisericeii se ínfățișéză prin un cal alb (cap. 6); iar cel ce șéde pe el avea arc și s'a dat lui cunună; apoi a eșit ca să continue biruința. Acésta ínchipuesce Biserica în mersul ei de a converti lumea și a birui maí departe sinagoga. Pecetea a doua (cal roșu), a treia (cal negru), a patra (cal galben), a cincia, a șésea și a șép-tea, ínfățișéză luptele și persecuțiile suferite de Biserica cu martirii ei până la Constantin cel

Mare, apoi pacea Bisericeii (cap. 7) până la căderea imperiului de apus.

Profeția a doua (cap. 8—11) vestesce, prin figura celor 7 îngeri, starea Bisericeii, care ajungând domnitore în imperiul roman, aduce mîelului rugăciunii împreună cu îngeri, după care urmăze persecuțiile ei din partea popórelor barbare ce vor devasta lumea ca un foc pustiitor. Ingerul al șéptelea sunând din trâmbița arată că ranele acestea se vor vindeca, iar Impărăția lui Christos le va șterge.

Profeția a treia (cap. 12—14) expune luptele interne ale Bisericeii, prin figura femeei, a balaurului și a hîarei ce íasă din mare și-'și așeză tronul în Babilonul cel cu șépte déluri.

Profeția a patra (cap. 15—18) arată plăgile ce vor lovi pe persecutoriș Bisericeii, care plăgi sunt închipuie prin șépte vase pline cu mânia lui Dumneđeș, purtate de către șépte îngeri, cari în cele din urmă strigă cu mare glas: A căđuț Babilonul! a căđuț! și chiamă pe credincioși să íasă din el! ¹⁾).

Profeția a cincia (cap. 19—20) vestesce că după căderea Babilonului va fi o luptă înfricoșată împotriva lui Christos; însă Babilonul, hîara și profetul cel mincinos nu vor birui pe cuvîntul lui Dumneđeș, ci vor fi striviți, iar sufletele lor împreună cu Satan vor fi legate 1000 de ani, ceea ce închipesce epoca Impărăției lui Dumneđeș și biruința Bisericeii. Incercându-se aceștia ca din nou să lupte contra Bisericeii, vor fi definitiv biruiți, de vreme ce va fi judecata cea de apoi.

Profeția a șésea (cap. 21—22) arată pe Ieru-

¹⁾. Profesorul va esplica aci mai pe larg ce însemneză Babilonul cel cu șépte déluri adică Roma veche și Roma papilor

salimul cel ceresc, adică lumea credincioșilor înviați, petrecând în unire cu Dumnezeu și în fericire vecinică.

Sfârșitul capitolului 22 îl formeză conclusia acestei minunate profeții.

Scopul care l'a avut în vedere Ión în alcătuirea acestei scrieri n'a fost altul de cât acela ce însuși Domnul i l'a indicat: de a deștepta pe creștinii asupra împrejurărilor prin cari va trece Biserica Domnului până la judecata universală.

Timpul când s'a scris Apocalipsa, după cum calculează cei mai mulți exegeți, este anul 68 d. Chr.; iar *locul* unde s'a scris este insula *Patmos*, pe când să găsea autorul exilat acolo sub imperatorul Domițian, sau *Efesul*.

Autenticitatea ei deși se dovedește la părinții și scriitorii bisericesci din cele trei vécuri primare, totuși mulți nu o aminteau de loc. Acesta nu va să dică că Biserica nu o recunoscea ca o carte canonică, ci altele erau motivele pentru cari nu se folosea; îndeosebi învățătura despre chiliasm, pe care unii o întemeiau pe această scriere, a făcut ca să fie pusă mai puțin în evidență.

Nici chiar Eusebiu—vécul al 4-lea—care de almintrelea este foarte atent, când e vorba de a clasa cărțile, nu se sfiesce de a o pune sub *omologumena*, cu toate că tot așa o pune și sub *antilegomena*.

Pe măsură ce lucrurile, însă, s'a limpezit definitiv, Sântul Ión Damaschin o numără hotărîtor la cărțile canonice, cum o și recunoște Biserica astăzi cu statornicie.

Interpretările care se fac Apocalipsei.

Asupra nici unei cărți din Sânta Scriptură nu

s'a cheltuit atâta sciință și atâta timp, ca asupra Apocalipsei. Istoria interpretărei ei formeză un capitol aparte în istoria curiosităților omenesci. Nu ne vom raporta la amănuntele său particularitățile la cari să dedaū nesfirșitele păreri asupra interpretărei cărței, căci nu sunt folositore pentru scopul ce-l urmărim, ci ne vom mărgini a caracteriza direcțiunile principale ivite în exegesa Apocalipsei. În general se disting patru serii de interpretări și anume: 1) *interpretarea istorico-bisericăscă*; 2) *interpretarea chronologică*; 3) *interpretarea teocratică-bisericăscă*, și 4) *interpretarea eshatologică*.

I. *Interpretarea istorico-bisericăscă* consideră apocalipsa ca un compendiū profetic al istoriei bisericesci și dice că Mântuitorul, care s'a înălțat la ceriū, a descoperit lui Ión, în ordine chronologică, cele mai însemnate evenimente din tóte veacurile prin cari va trece Biserica.

II. *Interpretarea chronologică*, reprezentată în timpul modern de Ewald, dice că întręga expunere a Apocalipsei are în vedere întemplerile ce se vor ivi în present sau într'un viitor apropiat. După acéstă interpretare, Roma păgână și împărăția ei constitue obiectul principal al Apocalipsei.

III. *Interpretarea teocratică-istorică*. Acéstă interpretare, în ceea ce privește principiul de la care plécă, este aceeași ca și interpretarea istorico-bisericăscă; ea nu négă că profetia este un fapt, dar tăgăduescă Apocalipsei, așa cum se găsesce, că ar fi o expunere amărunțită a viitorului. Apocalipsa, după sistemul lor, nu este o istorie bisericăscă, care să înregistreze totul cu cea mai mare acurateță, ci ea vrea să expue numai marile epoce și factorii principalii în desvoltarea Imperiului lui

Dumnezeu, în raportul său cu împărățiile lumei.

IV. *Interpretarea eshatologică* crede că în Apocalipsă nu se expune lupta și victoria Bisericii lui Christos în desvoltarea ei în istoria lumei, ci ea ne arată în admirabile tablouri suferințele, strimtorările și judecata, cari vor veni la sfârșitul lumei asupra Bisericii lui Christos și asupra lumei păgâne, judecată fiind după fazele chronologice prin cari a trecut și a legăturilor lor causale.

Interpretarea eshatologică se bazează pe profetația lui Daniil cap. 2, 33—35, 41—45; 7, 7—14, 19—27, după care din timpul său (al lui Daniil) vor urma în lume patru împărății și anume: cea babilonică, medo-persică, greco-macedonică și cea romană. Cea din urmă, la timpul său, se va desface în deuce regate, sau în o decarchie, din care se va desvolta apoi împărăția lui Antichrist, care va fi cea din urmă și cea mai cumplită, dar care se va distruge în cele din urmă cu mare putere, și împărăția se va da apoi Fiului Omului.

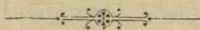
Este incontestabil, că Biserica Domnului, de la urzirea ei și până astăzi, a avut de luptat cu multe nevoi și a întimpinat mulți vrășmași. Chiar astăzi ea numără mulți care o lovesc și o pustiesc. Acesta este Antichristul, care în lume este, și care pornesce lumea în contra Bisericii Domnului. Multe capete are hiara necredinței și a nepietăței, dar din toate aceste strimptorări, Biserica Domnului va eși triumfătoare, iar atunci când cărțile se vor deschide și pecețile vor cădea, așteptă pe om înfricoșata judecată, care va fi triumf pentru cel drept și vecinică reprobare pentru cel păcătos.

— SFÎRȘIT —

GREȘELI DE TIPAR.

<u>La pagina:</u>	<u>rândul:</u>	<u>citesce:</u>	<u>în loc de:</u>
8	5 de jos	șile	șilele
9	2 de sus	șilele	șile
44	1 de sus	Coloseni	Caloseni
45	11 de jos	cuprinsă în	cuprinsă
57	6 de sus	Corinteni	Corintini
61	3 de jos	împrejurările	împrejuririle
77	10 de sus	său	saù
81	8 de jos	ca	cu
86	1 de sus	tăgăduesc	tăgăduesce
86	14 de sus	merg	mer
137	16 de sus	duceau	ducea

TABLĂ DE MATERII.

	<u>Pagina.</u>
Prefață.	5.
Cunoscințe generale despre Noul Testament.	7.
Originea cărților Noului Testament.	12.
Adunarea și codificarea cărților Noului Testament.	16.
Împărțirea cărților Noului Testament.	42.
Evlavia cu care trebuie să se citească Noul Testament.	45.
Atacurile care se aduc în contra cărților Noului Testament și combaterea lor.	
I. Evangheliile.	49.
II. Faptele Apostolilor. Epistolele și Apocalipsa.	55.
Cărțile istorice.	60.
Insemnarea cuvântului „Evanghelie“.	60.
I. Evanghelia după Matei.	61.
II. Evanghelia după Marcu.	66.
III. Evanghelia după Luca.	71.
IV. Evanghelia după Ión.	76.
Modul de tratare al Evangheliilor sinoptice.	86.
Acordul celor patru Evanghelii. Unitatea și deosebirea dintre ele.	90.
Faptele Apostolilor.	94.
Cărțile didactice.	
Considerațiuni generale asupra epistolelor Apostolului Pavel. Importanța doctrinală a epistolelor acestora.	100.
Epistola către Romani.	108.
Epistola I-ia către Corinteni.	115.
Epistola a-II-ua ^{ca} către Corinteni.	121.
Epistola către Galateni.	124.
Epistola către Efesenii.	128.
Epistola către Filipeni.	131.

VERIFICAT
 1905

	<u>Pagina.</u>
Epistola către Coloseni.	133.
Epistola I-ia către Tesaloniceni.	137.
Epistola a II-ua către Tesaloniceni.	141.
Epistola către Ebrei.	144.
Epistolele pastorale.	
Epistola I-ia către Timotei.	157.
Epistola a II-ua către Timotei.	161.
Epistola către Tit.	165.
Epistola către Filimon.	168.
Epistolele catolice.	
Cunoscințe generale.	170.
Epistola lui Iacob.	172.
Epistola lui Iuda.	176.
Epistola I-ia a lui Petru.	179.
Epistola a II-ua a lui Petru.	184.
Epistola I-ia a lui Ión.	187.
Epistola a II-ua a lui Ión.	191.
Epistola a III-ia a lui Ión.	193.
Scrieri profetice.	
Apocalipsa.	194.
Greșeli de tipar.	203.

